Colecție coordonată de **Alexander Baumgarten**

Consiliul științific:

Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca)
Olivier Boulnois (École Pratique des Hautes Études, Paris)
Gereby Gyorgy (Central European University, Budapesta)
Eugen Munteanu (Universitatea „Al.I. Cuza", Iași)
Sylvain Piron (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris)
Bogdan Tătaru-Cazaban (Colegiul „Noua Europă", București)
Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

© 2009 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ERIUGENA, JOHN SCOTTUS

Comentariu la Evanghelia lui Ioan = Commentarius in Euanghelium Johannis / Ioan Scotus Eriugena; trad., notă prelim., note și postf. de Dan Batovici; tab. cronologic: Cristina-Elena Ciubotaru. – Iași: Polirom, 2009
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-46-1273-4

I. Batovici, Dan (trad.)
II. Ciubotaru, Cristina-Elena (tab. cronologic)

226.5.07

Printed in ROMANIA

Ioan Scotus Eriugena

COMENTARIU LA EVANGHELIA LUI IOAN

Ediție bilingvă

Ediție îngrijită, traducere, notă preliminară, note, postfață și indici de Dan Batovici

Tabel cronologic de Cristina-Elena Ciubotaru

POLIROM
2009

Colecție coordonată de **Alexander Baumgarten**

Consiliul științific:

Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca)
Olivier Boulnois (École Pratique des Hautes Études, Paris)
Geréby György (Central European University, Budapesta)
Eugen Munteanu (Universitatea „Al.I. Cuza", Iași)
Sylvain Piron (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris)
Bogdan Tătaru-Cazaban (Colegiul „Noua Europă", București)
Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

© 2009 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ERIUGENA, JOHN SCOTTUS

Comentariu la Evanghelia lui Ioan = Commentarius in Euanghelium Johannis / Ioan Scotus Eriugena; trad., notă prelim., note și postf. de Dan Batovici; tab. cronologic: Cristina-Elena Ciubotaru. – Iași: Polirom, 2009
Bibliogr.
Index

ISBN 978-973-46-1273-4

I. Batovici, Dan (trad.)
II. Ciubotaru, Cristina-Elena (tab. cronologic)

226.5.07

Printed in ROMANIA

Ioan Scotus Eriugena

COMENTARIU LA EVANGHELIA LUI IOAN

Ediție bilingvă

Ediție îngrijită, traducere, notă preliminară, note, postfață și indici de Dan Batovici

Tabel cronologic de Cristina-Elena Ciubotaru

POLIROM
2009

Colecție coordonată de **Alexander Baumgarten**

Consiliul științific:

Alexander Baumgarten (Universitatea „Babeș-Bolyai", Cluj-Napoca)
Olivier Boulnois (École Pratique des Hautes Études, Paris)
Gereby Gyorgy (Central European University, Budapesta)
Eugen Munteanu (Universitatea „Al.I. Cuza", Iași)
Sylvain Piron (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris)
Bogdan Tătaru-Cazaban (Colegiul „Noua Europă", București)
Anca Vasiliu (Centre National de la Recherche Scientifique, Paris)

© 2009 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

ERIUGENA, JOHN SCOTTUS

Comentariu la Evanghelia lui Ioan = Commentarius in Euanghelium Johannis / Ioan Scotus Eriugena; trad., notă prelim., note și postf. de Dan Batovici; tab. cronologic: Cristina-Elena Ciubotaru. – Iași: Polirom, 2009
Bibliogr.
Index
ISBN 978-973-46-1273-4

I. Batovici, Dan (trad.)
II. Ciubotaru, Cristina-Elena (tab. cronologic)

226.5.07

Printed in ROMANIA

Ioan Scotus Eriugena

COMENTARIU LA EVANGHELIA LUI IOAN

Ediție bilingvă

Ediție îngrijită, traducere, notă preliminară, note, postfață și indici de Dan Batovici

Tabel cronologic de Cristina-Elena Ciubotaru

POLIROM
2009

COTA: 11-23478

Notă preliminară

Ioan Scotus (Iohannes Scottus) Eriugena este una dintre puţinele figuri intelectuale ale secolului al IX-lea din Occidentul latin care au contribuit substanţial la importantul proces de translaţie a studiilor dinspre neoplatonismul şi patristica de limbă greacă spre viitoarea cultură scolastică. Format în spiritul neoplatonismului de inspiraţie augustiniană, Eriugena a realizat o sinteză originală între modelul ierarhiei neoplatonice şi teologia creştină, faţă de care secolele următoare au simţit atît o continuă seducţie, cît şi nevoia unei distanţări doctrinale oficiale. Alături de monumentala sa *Periphyseon*, Eriugena a tradus pentru prima oară în limba latină opera lui Pseudo-Dionisie Areopagitul, dar şi scoliile lui Maxim Mărturisitorul, oferind Occidentului latin lucrări fundamentale ale misticii creştine. Cariera lor occidentală a fost atît de marcantă pentru cultura latină, încît, de pildă, conştiinţa identităţii de sine a abaţiei franceze de la Saint-Denis a ajuns, în secolul al XII-lea, să îl asimileze pe Areopagit cu unul dintre fondatorii legendari ai comunităţii creştine din Lutetia Parisiorum, opera sa devenind parte integrantă a reprezentării despre lume a epocii, oglindită în cultura elitelor, în arhitectură şi în viaţa cotidiană[1]. Efectul traducerilor lui Eriugena asupra culturii latine medievale l-a concurat adesea pe cel al propriei

1. *Cf.* E. Panofski, *Arhitectură gotică şi gîndire scolastică*, trad. de Marina Vazaca, Editura Anastasia, Bucureşti, 1999.

opere, constituind astfel unul dintre cele mai interesante spectacole ale sintezelor și conflictelor doctrinare dintre neoplatonismul de origine mai cu seamă proclusiană și principalele dileme ale creștinismului occidental, de la chestiunea distribuției ierarhice a puterii divine pînă la ampla dezbatere a secolului al IX-lea privind chestiunea omniscienței divine în raport cu destinul și predestinarea umană.

Comentariul la Evanghelia lui Ioan, redactat în secolul al IX-lea de Eriugena, este incomplet. Din el s-a păstrat un singur manuscris, iar acesta conține doar pasajele care comentează fragmentele evanghelice 1,11-29 ; 3,1-4,28a ; 6,5-14. Astăzi nu mai putem citi decît cîteva fragmente din acest text dens, dar ele sînt suficiente pentru a înțelege atît metoda exegetică eriugeniană, cît și felul în care Eriugena își trata sursele grecești sau latinești.

Traducerea din acest volum urmează textul editat în Jean Scot, *Commentaire sur l'Évangile de Jean*, introduction, texte critique, traduction, notes et index de Édouard Jeauneau, Éditions du Cerf, Paris, 1972 ; réimpression 1999 avec additions et corrections. Textul latin urmează întru totul această ediție în care sînt indicate cu caractere aldine adaosurile mîinii irlandeze identificabile în manuscrisul de la Laon.

Diferențele față de ediția modernă a *Vulgatei* – fie că acestea se datorează unei lejerități în citare din partea autorului sau pur și simplu unor particularități ale manuscrisului biblic pe care l-a folosit – variază de la schimbari de topică la parafrazări. Astfel, nu am putut urma nici una dintre traducerile românești ale Bibliei ; toate traducerile biblice ne aparțin. De asemenea, am oferit în note varianta *Vulgatei* pentru toate fragmentele comentate din *Evaghelia după Ioan*. Pentru restul citatelor biblice, am oferit varianta din *Vulgata* numai atunci cînd diferența este semnificativă.

Am păstrat din ediția franceză felul în care sînt semnalate citatele biblice: cele ioanine, al căror comentariu se desfășoară într-un anumit capitol, cu caractere cursive, iar restul între ghilimele.

Apariția acestui volum se datorează în mare măsură sprijinului primit de-a lungul timpului din partea cîtorva prieteni. Îi mulțumesc lui Alexander Baumgarten, coordonatorul colecției „Biblioteca medievală", pentru disponibilitatea cu care a îmbrățișat acest proiect și pentru răbdarea cu care l-a așteptat. Le mulțumesc lui Bogdan Tătaru-Cazaban și Andrei Timotin pentru bibliografia la care altfel n-aș fi avut acces. Îi mulțumesc și Cristinei-Elena Ciubotaru pentru elaborarea tabelului cronologic inclus în această ediție. Dedic volumul fiicelor mele, Maria și Ana.

Dan Batovici

Tabel cronologic

Ioan Scotus Eriugena s-a născut în primul sfert al veacului al IX-lea[1]. Nu se cunoaşte data sigură a naşterii sale, dar, avînd în vedere că perioada de maximă activitate intelectuală este situată între 850 şi 870, se va fi născut, fără îndoială, înainte de 850. Pentru originea sa irlandeză pledează chiar numele: *Scottus* e un nume tradiţional, atribuit în această epocă irlandezilor (termenul *scottus* se referea, în secolul al IX-lea, la *Scotia Maior*, Irlanda de astăzi); *Eriugena*, nume pe care şi-l dă el însuşi la începutul textului traducerii din Pseudo-Dionisie Areopagitul, are semnificaţia de „originar din Irlanda", *eriu* fiind o formă veche irlandeză, recognoscibilă în toponimul *Ire-land*.

845-847 Eriugena părăseşte Irlanda natală, venind pe continent în Francia Occidentală.

850-851 Este semnalată pentru prima oară prezenţa sa pe continent; e sigur că acum se află la curtea lui Carol cel Pleşuv, ca profesor la *schola palatium*, bucurîndu-se deja de un oarecare renume; de aceea, se poate presupune că ar fi sosit în Francia mai devreme.

---

1. Lucrările folosite pentru această cronologie sînt, în primul rînd: John J. O'Meara, *Eriugena*, OUP, Oxford, 1998; Jean Scot, *Homélie sur le prologue de Jean*, introduction, texte critique, traduction et

Tot în această perioadă sînt datate primele *Carmina.*

851 (sau sfîrşitul lui **850**) Eriugena scrie *De praedestinatione* la cererea lui Hincmar, arhiepiscop de Reims, ca răspuns împotriva tezei dublei predestinări a călugărului saxon Gottschalk (805-868), conform căruia – pe urmele unui augustinism radical – cei buni erau destinaţi vieţii eterne, iar cei răi morţii eterne.

Susţinătorii lui Gottschalk (Gotteschalchus) au protestat împotriva a ceea ce ei numeau *Scottorum pultes* referindu-se la *De praedestinatione,* de care nici măcar Hincmar nu a fost mulţumit ; cu toate acestea, se pare că bunul renume de care Ioan Scotus se bucura la curtea lui Carol cel Pleşuv a rămas neştirbit, informaţie pe care o avem de la Florus de Lyon, care a scris către 852 o *Liber aduersus Iohannem Scotum.*

855 Conciliul de la Valence condamnă *De praedestinatione.*

859 Conciliul de la Langres condamnă *De praedestinatione.*

859 (860) Eriugena scrie un comentariu la *De nuptiis* a lui Martianus Capella, *Annotationes in Martianum,* lucrare considerată o mărturie a preţuirii arătate de Eriugena artelor liberale, pe care le va fi şi predat la *schola palatium.*

860-862 Traduce în latină, la îndemnul lui Carol cel Pleşuv, *Corpus Dionysii*; se pare că această traducere a cunoscut două ediţii, cea de-a doua – o revizuire

a celei dintîi – fiind datată între 865 şi 875; opera lui Pseudo-Dionisie Areopagitul a reprezentat pentru Eriugena şi, implicit, pentru cultura occidentală a acelei epoci ocazia de a intra în contact cu un alt tip de platonism decît cel augustinian, şi anume cel al lui Proclus.

862-864 Traduce *Ambigua ad Iohannem* a lui Maxim Mărturisitorul şi *De hominis opificio* a lui Grigore de Nyssa, autor care a exercitat o puternică influenţă asupra antropologiei eriugeniene. Pentru cea din urmă, Eriugena foloseşte titlul *Sermo de imagine*, *Liber de imagine* sau *De imagine*.

864-866 Eriugena traduce *Quaestiones ad Thalassium* a lui Maxim Mărturisitorul, citată deseori de Eriugena sub numele de *Scholia* sau *Scoliae*. În aceeaşi perioadă scrie *Periphyseon* sau *De divisione naturae*, sub forma unui dialog, lucrare considerată o sinteză teologică profund originală.
Tot în acei ani ar fi tradus *Ancoratus* a lui Epifanie al Salaminei (315-403). Deşi nu s-a păstrat, unii specialişti consideră totuşi ca probabilă această traducere.

865-870 Scrie comentariul *Expositiones super Ierarchias sancti Dionysii* şi revizuieşte traducerea operelor lui Pseudo-Dionisie Areopagitul. Între 865 şi 870 se pare că au fost redactate *Homilia in Iohannem* şi *Commentarius in Euangelium Iohannis*. Dacă acesta din urmă nu a fost încheiat din cauza morţii autorului, atunci datarea lui trebuie mutată ceva mai tîrziu, poate cu aproape un deceniu.

877 În acest an este datat poemul *Aulae siderae* din corpusul *Carmina*.
Anul **877** este, de asemenea, *terminus post quem* pentru moartea lui Eriugena.

Cristina-Elena Ciubotaru

Abrevieri

CCCM	Corpus Christianorum. Continuatio Mediaevalis, Brepols, Turnhout
CCG	Corpus Christianorum. Series Graeca, Brepols, Turnhout
CCL	Corpus Christianorum. Series Latina, Brepols, Turnhout-Paris
CSEL	Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum, Viena
NA 27	Nestle-Aland, *Novum Testamentum Graece*, Barbara Aland (ed.) *et al.*, ediția a XXVII-a
PG	Patrologiae Cursus Completus. Series Graeca
PL	Patrologiae Cursus Completus. Series Latina
RthAm	Recherches de théologie ancienne et médiévale, Louvain
SPES	Society for the Promotion of Eriugenian Studies
SC	Sources Chrétiennes, Paris
SLH	Scriptores Latini Hiberniae, Dublin
St. Patr.	Studia Patristica
TC	Tradiția Creștină, Polirom, Iași
Vg.	Biblia Sacra iuxta Vulgatam versionem (Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2005)
Comentariu	Eriugena, *Commentarius in Euangelium Iohannis*
Omilia	Eriugena, *Homilia in Iohannem*
Periphyseon	Eriugena, *Periphyseon seu de diuisione naturae*

Commentarius
in Euangelium Iohannis

•

Comentariu
la Evanghelia lui Ioan

Liber I

<Desunt capitula I-XIX libri primi, seu commentarius uersiculorum 1-10 capituli I sancti euangelii secundum Iohannem.> [0297A]

XX [*In.* 1,11-12]

In propria ergo uenit, hoc est, in humana natura incarnatus est.

Et sui eum non receperunt. Hoc dictum est de perfidis iudaeis et omnibus impiis, qui noluerunt dei uerbum recipere, hoc est, neque in eum credere neque eum intelligere uoluerunt. Et ne quis putaret omnes homines eum non recepisse – nam ab initio mundi nullum tempus erat in quo receptores diuini uerbi non essent – propterea addidit: *Quotquot autem receperunt eum*, hoc est, quicumque crediderunt in eum, *dedit eis potestatem filios dei fieri.* Non dixit: dedit eis potestatem saluari, [0297B] aut in pristinum statum et dignitatem humanae naturae dedit eis potestatem redeundi, sed, quod ineffabile est, et omni naturae per se ipsam impossibile, dedit eis per sublimitatem suae gratiae filios dei fieri.

Cartea I

<Lipsesc capitolele I-XIX ale primei cărți sau comentariul versetelor 1-10 ale primului capitol din Sfînta Evanghelie după Ioan.>[1]

XX [*In.* 1,11-12]

A venit în cele ale sale[2], adică s-a întrupat în natura umană[3].

Iar ai săi nu l-au primit. Asta se spune despre iudeii[4] cei perfizi și despre toți necredincioșii ce n-au vrut să primească Cuvîntul lui Dumnezeu, adică n-au vrut nici să creadă în el, nici să-l înțeleagă[5]. Și ca să nu creadă cineva că nimeni nu l-a primit – căci de la începutul lumii n-a fost vreme în care să nu fi existat primitori ai Cuvîntului divin –, adaugă: *Tuturor celor care l-au primit*, adică celor care au crezut în el, *le-a dat puterea de a fi fii ai lui Dumnezeu*[6]. N-a spus: le-a dat puterea de a fi mîntuiți sau de a se întoarce la vechea stare și demnitate umane[7], ci – lucru inefabil și imposibil naturii prin ea însăși – le-a dat lor, prin sublimul harului său, <puterea> de a fi fii ai lui Dumnezeu[8].

His qui credunt in nomine eius, hoc est, his qui credunt notitiam eius et intelligentiam per fidem in hac uita, et per speciem in altera se recepturos.

XXI [*In.* 1,13-14a]

Qui non ex sanguinibus, hoc est, qui non ex seminibus ; *neque ex uoluntate carnis*, hoc est, neque ex sexu femineo – caro quippe femineum sexum saepe significat –; *neque ex uoluntate uiri*, hoc est, neque ex semine uirili. Potest etiam sic intelligi *neque ex uoluntate carnis*, ut expositio sit quod sequitur : *neque ex uoluntate uiri*. Non enim desunt, qui irrationabilem [0297C] motum, quo homines concipiuntur in carne, soli carni attribuunt, quasi nihil ad animam pertineat, dum caro sine anima nihil in talibus praeualeat. Ideoque sequitur : *neque ex uoluntate uiri*, hoc est, neque ex uoluntate totius hominis. Saepe sapientes uiri uocabulo hominem solent appellare.

Sed ex deo nati sunt, per gratiam uidelicet baptismatis, in quo incipiunt credentes in christum ex deo nasci. Sed ne quis impossibile existimaret hominem mortalem, carnalem, fragilem, corruptibilem, in tantam gloriam exaltari ut filius dei fieret, ueluti euangelista respirans occultisque infidelium cogitationibus respondens, fortissimum posuit argumentum : *Et uerbum caro factum est*. Ac si dixerit : Non [0298A] mireris carnem, id est mortalem hominem, in filium dei posse transire per

Cei care cred în numele lui, adică cei care cred că, prin credinţă, vor primi cunoaşterea şi înţelegerea lui în viaţa aceasta[9], iar prin viziune, în cealaltă[10].

XXI [*In.* 1,13-14a]

Aceştia nu din sînge <sînt născuţi>[11], adică nu din sămînţă[12]; *şi nici din voinţa trupului*, adică nici din femeie[13] – căci *carne* desemnează adesea femeia; *şi nici din voinţa bărbatului*, adică nici din sămînţă bărbătească. *Nici din voinţa trupului* poate fi înţeles astfel încît ceea ce urmează, *nici din voinţa bărbatului*, e o explicitare. Nu lipsesc cei ce atribuie doar trupului mişcarea iraţională prin care oamenii sînt concepuţi în trup, ca şi cum aproape nimic n-ar ţine de suflet, chiar dacă trupul fără suflet n-ar reuşi nimic în acestea. Şi de aceea urmează: *nici din voinţa bărbatului*, adică nici din voinţa omului în totalitatea sa. Adesea, înţelepţii obişnuiesc să numească omul folosind cuvîntul „bărbat"[14].

Ci din Dumnezeu sînt născuţi, prin harul botezului, de bună seamă, în care au început să se nască de la Dumnezeu cei ce cred în Christos. Şi ca să nu considere cineva că nu e posibil omului muritor – trupesc, fragil, coruptibil – să fie ridicat în atîta slavă încît să devină fiu al lui Dumnezeu, Apostolul, ca şi cum şi-ar trage sufletul şi ar răspunde gîndurilor ascunse ale necredincioşilor, aduce un argument cît se poate de solid: *Şi Cuvîntul s-a făcut trup*. Ca şi cum ar spune: Nu te mira că trupul,

gratiam, cum maioris miraculi sit verbum caro factum. Nam si quod superius est ad inferius descendit, quid mirum si quod inferius est in id quod superius, superioris gratia agente, ascendat, praesertim cum ad hoc uerbum caro factum sit, ut homo filius dei fieret? Descendit enim uerbum in hominem ut, per ipsum, ascenderet homo in deum. Haec euangelica sententia proloquiorum more recurrit. Sicut enim dicimus: „Verbum caro factum est", ita possumus dicere: „Et caro uerbum facta est".

Et habitauit in nobis, hoc est, conuersatum est inter nos homines. Verbum habitauit in nobis, hoc est, naturam nostram possedit.

XXII [*In.* 1,14b]

Et uidimus gloriam eius. Nos uidelicet, quos elegit [0298B] de mundo, uidimus gloriam eius in manifestissimis miraculis, in transfiguratione in monte spirituali, in claritate resurrectionis; et non aliam gloriam, sed *gloriam unigeniti a patre.*

Plenum gratiae, subauditur: *Plenum* uidimus *gratiae* secundum humanitatem; *et ueritatis* secundum deitatem.

adică omul muritor, poate deveni prin har fiu al lui Dumnezeu, de vreme ce printr-o minune mai mare Cuvîntul s-a făcut trup. Căci dacă ceea ce este superior coboară la ceea ce e inferior, ce-i de mirare că ceea ce este inferior urcă[15], purtat de harul celui superior, la acesta – mai cu seamă că pentru acesta s-a făcut trup Cuvîntul, ca să se facă omul fiu al lui Dumnezeu? Căci Cuvîntul se coboară în om pentru ca, prin el, omul să se înalţe în Dumnezeu. Această sentenţă evanghelică se inversează în felul unor *proloquia*[16]. Căci după cum spunem: „Cuvîntul s-a făcut trup", la fel putem spune: „Şi trupul s-a făcut Cuvînt"[17].

Şi a locuit între noi, adică a trăit între noi, oamenii. Cuvîntul a locuit între noi, adică a luat natura noastră.

XXII [*In.* 1,14b]

Şi am văzut slava lui[18]. De bună seamă, noi, cei pe care ne-a ales din lume, îi vedem slava în cele mai vădite minuni, în transfigurarea spirituală[19] de pe munte, în strălucirea învierii; şi nu altă slavă, ci *slava de la Tatăl a Fiului Unul-Născut.*

Plin de har. Se subînţelege: l-am văzut *plin de har*, după umanitate, şi *de adevăr*, după dumnezeire.

XXIII [*In.* 1,15]

Iohannes testatur de ipso, uerbo uidelicet, *et clamat* – uel, sicut in greco legitur: *et clamauit – dicens: Hic erat quem dixi*, uel, sicut in greco habetur: *quem dicebam*, quod multo significantius est. Nam si praeteritum perfectum, quod est „dixi", poneret, peractum iam praedicationis eius de christo opus significaret; praeteritum uero imperfectum, quod est „dicebam", et inchoationem praedicationis christi ab Iohanne significat, et adhuc in ipsa praedicatione perseuerantiam. [0298C]

Hic erat. „Hic" pronomen est demonstratiuum praesentis personae; ac per hoc datur intelligi adfuisse christum in illo loco, in quo Iohannes talem de eo demonstrationem aperte declarauit. Nec hoc mirum. Saepe enim ipse dominus, adhuc fere omnibus ignotus, priusquam baptizaretur et praedicare inchoaret, ad Iohannem solitus erat uenire. Ideoque ait Iohannes: *Hic erat quem dixi.* In hoc loco, sicut frequenter et in superioribus, uerbum quod est „erat" non significationem temporis sed subsistentiae declarat, ita ut intelligamus „hic erat" ac si aperte diceret: Hic est, hic subsistit, quem dicebam uobis.

Ad quos dicebat? Ad discipulos profecto suos, quibus et absentem christum praedicabat et praesentem

XXIII [*In.* 1,15]

Ioan mărturisește despre el[20], anume despre Cuvînt, *și strigă* – sau, după versiunea greacă: *a strigat – zicînd: Acesta era cel despre care am vorbit* – sau, după versiunea greacă, *despre care vorbeam*, ceea ce este cu mult mai semnificativ. Căci dacă ar fi folosit preteritul perfect – adică „am vorbit" –, ar fi însemnat că era deja încheiată lucrarea predicii lui întru Christos; însă imperfectul – anume „vorbeam" – semnifică și începutul vestirii lui Christos de către Ioan, și continuarea pînă în acel moment a <acestei> vestiri[21].

Acesta era. „Acesta" este pronumele demonstrativ folosit pentru o persoană prezentă; și prin aceasta se dă de înțeles că Iisus era de față în locul acela în care Ioan a făcut deschis o astfel de declarație despre el. Nu e nimic de mirare aici. Căci Domnul, pînă atunci aproape necunoscut pentru toți, obișnuia să vină la Ioan încă mai înainte ca acesta să fi fost botezat și să fi început să predice. De aceea, Ioan spune: *Acesta era cel despre care am vorbit.* În acest pasaj, precum, adesea, și mai înainte, verbul „era" nu are sens temporal, ci indică subzistența, așa încît sintagma „acesta era" o înțelegem ca și cum s-ar zice limpede: acesta este, acesta subzistă, anume cel despre care vă vorbeam.

Către cine vorbea? Către discipolii lui, de bună seamă; lor le predica despre Christos în lipsa acestuia, tot lor l-a arătat cînd era de față. Aceasta rezultă din cele ce

demonstrabat. [0299A] Quod in sequentibus manifestatur, ubi ait discipulis suis: *Ecce agnus dei.*

Qui post me uenturus est, uel, sicut in aliis codicibus scribitur: *Qui post me uenit.* Nam quod in greco scriptum est ἐρχόμενος, et praeteriti temporis participium est et futuri.

Ante me factus est. Ac si aperte diceret: Qui post me, ordine temporum, in conceptione et natiuitate uenit in mundum, ante me factus est, mihi praelatus ordine dignitatis. Ego enim purus et simplex homo sum, ille plus quam homo, ex humanitate et diuinitate compositus; ille dominus, ego seruus; ille rex, ego praecursor. Ideoque sequitur: *Quia prior me erat,* non solum aeternitate diuinitatis, uerum etiam humanitatis dignitate. Sed si quis intentus grecum sermonem inspexerit, alio modo intelliget quod ait: [0299B] *Qui post me uenturus est,* hoc est, qui post me uenturus foret, uel qui post me uenit in mundum, *ante me factus est,* hoc est, coram me apparuit; et quemadmodum prophetaui et cognoui eum spiritualibus oculis, dum essem in utero, ita et nunc carnalibus oculis coram me factum, id est uenientem, conspicor. Quod enim in greco scriptum est ἔμπροσθέν μου, proprie interpretatur „corâm me", hoc est, ante oculos meos.

Et quid in eo perspicio, siue spiritualibus siue corporalibus oculis? Non aliud, nisi quia prior me erat, seu, ut significantius in greco, quia primus mei erat. Ad hoc itaque in praesentia mea factus est, ut cognoscerem

urmează, atunci cînd le spune discipolilor săi: *Iată Mielul lui Dumnezeu.*

Cel care va veni după mine sau, după cum e scris în alţi codici, *Cel care a venit după mine.* Căci ceea ce în greacă se scrie ca ἐρχόμενος, este şi participiu trecut, şi participiu viitor.

Înaintea mea a fost făcut. De parcă ar spune limpede: cel care, în ordinea timpului, a venit după mine pe lume prin concepere şi naştere a fost făcut înaintea mea, superior mie în ordinea demnităţii. Căci eu sînt pur şi simplu om, iar acela e mai mult decît om, alcătuit din umanitate şi dumnezeire; acela stăpîn, eu rob; acela rege, eu înaintemergător. De aceea urmează: *Fiindcă înaintea mea era* –, dar nu numai în eternitatea dumnezeirii, ci şi în demnitatea umanităţii. Iar dacă cineva ar cerceta cu multă atenţie textul grec, ar înţelege în alt fel fragmentul: *Cel care va veni după mine,* adică fie cel ce trebuia să vină după mine, fie cel care a venit în lume după mine, *înaintea mea a fost făcut,* adică în faţa mea s-a ivit; şi după cum am profeţit despre el şi l-am cunoscut cu ochii spirituali pe cînd eram în pîntec, la fel îl văd şi acum, cu ochii trupeşti, făcut în faţa mea, adică venind <spre mine>. Căci ceea ce în greacă este scris ca ἔμπροσθέν μου, înseamnă chiar „în faţa mea", adică dinaintea ochilor mei.

Şi ce văd în el cu ochi fie spirituali, fie trupeşti? Nimic altceva decît <pe cel> ce era mai înainte de mine sau, după cum mai semnificativ se spune în greacă, <pe cel care> era primul faţă de mine. De aceea a fost făcut

illum primum esse, hoc est, in omnibus me praecedere. Praecedit enim me in plenitudine gratiae. Quidquid gratia possideo, non [0299C] aliunde, nisi ex plenitudine gratiae ipsius accipio.

XXIV [*In.* 1,16-17]

Ideo consequenter adiunxit: *Et de plenitudine eius nos omnes accepimus.* Quam plenitudinem dicit? Non aliam nisi eam de qua superius dixit: *Et uidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae et ueritatis.* Plenitudo quippe gratiae secundum humanitatem, et plenitudo ueritatis iuxta diuinitatem in christo habitat. Vnde ait apostolus: „In quo plenitudo diuinitatis corporaliter – hoc est ueraciter – habitat". Sed quomodo in christo plenitudo gratiae secundum humanitatem habitat? Non aliter nisi quod ipse sit primum et maximum diuinae gratiae exemplum, in eo quod homo christus, nullis praecedentibus meritis, in unitatem substantiae uel, ut usitatius dicam, personae [0299D] assumtus est. Plenitudo autem ueritatis in ipso naturaliter est, quia ipse est ueritas, ipso testante: „Ego sum uia, ueritas et uita".

De plenitudine igitur eius secundum humanitatem et diuinitatem nos omnes accepimus. *Nos omnes* dicit, qui de israelitico populo eum recepimus et qui de ceteris totius mundi nationibus in eum crediderunt. Gratiam

în prezența mea, ca să cunosc că acela este întîiul – anume că mă precedă în toate. Mă precedă într-adevăr în plinătatea harului. Orice am prin har, am primit nu de altundeva decît din plinătatea harului său.

XXIV [*In.* 1,16-17]

De aceea, urmînd, a adăugat: *Și din plinătatea lui am primit cu toții*[22]. Despre ce plinătate vorbește? Nu despre alta, ci despre cea amintită mai devreme: *Și am văzut slava lui, slavă <pe care o are> ca Fiu unic, de la Tatăl, plin de har și adevăr.* Într-adevăr, plinătatea harului după umanitate și plinătatea adevărului după dumnezeire locuiesc împreună în Christos. De aceea spune Apostolul: „În el locuiește plinătatea divină în chip corporal"[23] (*Col.* 2,9) – adică în chip adevărat. Dar în ce fel locuiește în Christos plinătatea harului după umanitate? Nu în alt fel decît că el este exemplul primordial și maximal al harului sfînt, pentru că omul Christos, fără vreun merit anterior, a fost asumat în unitatea substanței sau, ca să vorbesc așa cum se obișnuiește, a persoanei[24]. Iar plinătatea adevărului este în el în chip natural, fiindcă El este Adevărul, după propria mărturie: „Eu sînt calea, adevărul și viața"[25]. (*In* 14,6)

Astfel, noi toți primim din plinătatea lui potrivit umanității și dumnezeirii. *Noi toți*, spune <apostolul>, din poporul Israelit, care l-am primit, dar și din celelalte neamuri ale întregii lumi, care au crezut în el. Primim harul,

accepimus, qua in eum credimus, et ueritatem, qua ipsum intelligimus. Et hoc est quod sequitur: *Gratiam pro gratia*, ut subaudiatur: De plenitudine eius accepimus *gratiam pro gratia*, gratiam uidelicet contemplationis ueritatis pro gratia fidei inhumanationis [0300A] eius confessionis, hoc est, gratiam speciei pro gratia fidei, gratiam deificationis in futuro pro gratia actionis et scientiae in praesenti.

Et ne quis eorum, qui se gloriantur in lege, existimaret se gratiam et ueritatem ex lege accepisse, continuo subiecit: *Quia lex per Moysen data est.* Ac si dixisset: Propterea dico ex plenitudine christi nos omnes accepisse gratiam et ueritatem, et non ex lege, quia lex tantummodo per Moysen data est, quae nullam gratiam accipientibus eam secundum litteram impertitur, quoniam nihil aliud est, nisi umbra quaedam et symbolum noui testamenti.

Gratia et ueritas per Iesum christum facta est. Potest et sic intelligi quia lex, dum consideratur in Moysi, id est in littera nuda, [0300B] solummodo lex est; dum uero in christo, gratia et ueritas est. Spiritus enim legis gratia et ueritas est in christo Iesu. Lex itaque, considerata in Moysi, non est gratia et ueritas, in christo autem gratia et ueritas est. Beatus Augustinus ita uetus testamentum discernit a nouo. Ait enim: „Lex data est ut gratia quaereretur; gratia autem data est, ut lex impleretur". Tria itaque proponit: legem, gratiam, ueritatem, tres ierarchias insinuans, unam quidem in ueteri testamento, in obscurissimis aenigmatibus traditam; secundam, quam

prin care credem în el, şi adevărul, prin care-l înţelegem[26]. Şi tocmai *aceasta* înseamnă cele ce urmează: *Har pentru har*, subînţelegîndu-se: din plinătatea lui primim *har pentru har*, harul contemplării adevărului pentru harul mărturisirii credinţei în întruparea lui, adică harul viziunii pentru harul credinţei, harul îndumnezeirii viitoare, pentru harul faptei şi al cunoaşterii de acum[27].

Şi ca nimeni dintre cei ce se slăvesc în Lege să nu creadă că a primit harul şi adevărul de la Lege, în continuare adaugă: *Căci Legea prin Moise s-a dat.* Ca şi cum ar fi zis: de aceea spun că noi toţi am primit harul şi adevărul din plinătatea lui Christos, şi nu din Lege, fiindcă numai Legea a fost dată prin Moise, Lege care nu dăruieşte nici un har celor ce-o primesc după litera ei, fiindcă nu e altceva decît umbra şi simbolul Noului Testament.

Harul şi adevărul prin Iisus Christos s-au făcut. Se poate astfel înţelege că Legea, considerată după Moise, adică în literă goală, este numai Lege; cînd însă este considerată în Christos, este har şi adevăr. Într-adevăr, spiritul[28] Legii este har şi adevăr în Iisus Christos. Astfel, Legea, considerată după Moise, nu e har şi adevăr, în vreme ce în Christos este har şi adevăr. În acest chip distingea fericitul Augustin Vechiul Testament de cel Nou. Căci spune: „Legea a fost dată ca să se caute harul; harul a fost dat ca să se împlinească legea"[29]. Apostolul propune trei termeni: Legea, harul şi adevărul, introducînd astfel trei ierarhii[30]. Una în Vechiul Testament,

et mediam dicimus, in nouo testamento, in quo abundantia gratiae et eorum, quae mystice in lege et dicta et facta sunt, apertissima declaratio est ; tertiam, caelestem dico, iam in hac uita inchoantem et in altera uita perficiendam, [0300C] in qua purae ueritatis contemplatio in his qui deificantur absque ulla caligine donabitur. Prima itaque ierarchia legis nomine, secunda gratiae, tertia ueritatis appellatione insinuatur. De quibus tribus ierarchiis quisquis plenius scire desiderat, legat sanctum Dionysium ariopagitam.

XXV [*In.* 1,18a]

Deum nemo uidit unquam. Ad cumulum laudis plenitudinis christi additur quod ait : *Deum nemo uidit unquam.* Et quasi, hac occasione diuinae inuisibilitatis, omni beatitudine humana priuaretur natura – ipsius nanque contemplatio uera est beatitudo – si non succurrerit diuina bonitas per incarnationem unigeniti filii dei qui in carne, hoc est in toto homine quem accepit, non solum se ipsum aperuit, sed omnino antea incognitum [0300D] deum patrem hominibus manifestauit, sicut ait ipse : „Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi", et iterum Philippo quaerenti et dicenti, „Ostende nobis patrem, et sufficit nobis", respondetur : „Philippe, qui me uidet, et patrem uidet meum" ; et iterum : „Nemo

transmisă prin încifrări ascunse. A doua, pe care o numim medietate, în Noul Testament, în care este deschis declarată prisosința harului și a celor care, în Lege, sînt mistic spuse și făcute[31]. Cea de-a treia, cea cerească, începută în viața aceasta și împlinită în cealaltă, în care contemplarea limpede a adevărului pur va fi dată celor ce se vor îndumnezei. Prima ierarhie e introdusă în numele Legii, a doua în numele harului, a treia în cel al adevărului. Dacă cineva vrea să știe mai multe despre cele trei ierarhii, să îl citească pe Sfîntul Dionisie Areopagitul[32].

XXV [*In.* 1,18a]

Nimeni nu l-a văzut vreodată pe Dumnezeu[33]. Pentru desăvîrșirea laudei plinătății lui Christos se adaugă: *Nimeni nu l-a văzut vreodată pe Dumnezeu.* E ca și cum, din cauza acestei invizibilități divine, natura umană ar fi lipsită de toată fericirea – căci contemplarea lui este fericirea adevărată –, dacă nu i-ar fi venit în ajutor bunătatea divină prin întruparea Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu, care în trup, adică în totalitatea omului pe care l-a asumat, nu numai că s-a arătat pe sine, ci a și descoperit oamenilor pe Dumnezeu Tatăl, întru totul necunoscut mai înainte, după cum a spus chiar el: „Am arătat numele tău oamenilor pe care mi i-ai dat"[34] (*In.* 17,6); și, iarăși, lui Filip care cerea zicînd „Arată-ne nouă pe Tatăl, ne va fi de-ajuns" (*In.* 14,8)[35] îi răspunde: „Filipe, cine mă vede pe mine, îl vede și pe Tatăl meu"[36] (*In.* 14,9); și, din nou, „Nimeni n-a văzut pe Fiul în afară

uidit filium nisi pater, neque patrem nisi filius, et cui uoluerit filius reuelare".

Nec solum hoc de hominibus, uerum etiam de angelis intelligendum. Nam et angeli deum suum, qui omnem intellectum exsuperat, in sua natura cognoscere non potuerunt, quia inuisibilis et incognitus est; uerbo uero incarnato dominum [0301A] suum intellexerunt, dei uidelicet filium, et in ipso et per ipsum totam remotam ab omnibus trinitatem. Vniuersaliter itaque et rationali et intellectuali creaturae profuit dei uerbi inhumanatio, rationali uidelicet ad libertatem naturae ex morte et seruitio diabolico et ex ignorantia ueritatis, intellectuali uero ad cognoscendam suam causam quam prius ignorabat. Hinc apostolus: „In quo restaurata sunt omnia, quae in caelo et in terra".

Sed non immerito quaeritur cur in ueteri testamento et in nouo frequenter legatur de deo hominibus apparuisse, siue uisibiliter carnalibus oculis, siue inuisibiliter propheticis uisionibus, dum Euangelium ait: *deum nemo uidit unquam*. Sed si de solo patre diceretur quod eum nemo uidit, facillime solueretur [0301B] quaestio, ut persona filii et spiritus sanctus saepe intelligantur uisibiliter apparuisse, solum uero patrem remotum ab omni uisione. Quoniam uero, non de una persona, sed de tota trinitate, quae deus unus est, hoc intelligitur dictum *deum nemo uidit unquam*, essentiam uidelicet et substantiam unius trinitatis, quoniam superat omnem intellectum rationalis et intellectualis creaturae, non immerito

de Tatăl, nici pe Tatăl în afară de Fiul şi de cei cărora a vrut Fiul să-l dezvăluie"[37]. (*Mt.* 11,27)

Acest lucru nu trebuie înţeles doar despre oameni, ci chiar şi despre îngeri. Căci nici îngerii nu-l pot cunoaşte pe Dumnezeu – care depăşeşte orice intelect – în natura sa, întrucît este invizibil şi necunoscut; însă odată întrupat Cuvîntul, au înţeles pe Domnul lor, adică pe Fiul lui Dumnezeu, iar în el şi prin el întreaga Treime, <care e> mai presus de toate. Umanizarea[38] Cuvîntului lui Dumnezeu e de un universal folos creaturii, atît celei raţionale, cît şi celei intelectuale[39]: celei raţionale pentru eliberarea de moarte şi de sub jugul diavolesc şi din necunoaşterea adevărului, iar celei intelectuale pentru cunoaşterea cauzei sale pe care, mai înainte, o ignora. De aceea, Apostolul spune: „În el au fost toate restaurate[40], cele din cer şi de pe pămînt"[41]. (*Ef.* 1,10)

BIBLIOTECA Mitropolia Ardealului şi Bucovinei

Însă pe bună dreptate te poţi întreba de ce în Vechiul Testament şi în cel Nou se citeşte adesea că Dumnezeu a apărut oamenilor, fie vizibil ochilor trupeşti, fie nevăzut, în viziuni profetice, în vreme ce Evanghelia spune: *Nimeni nu l-a văzut vreodată pe Dumnezeu.* Dar dacă se spune acesta numai despre Tatăl, anume că nimeni nu l-a văzut, obiecţia este uşor de rezolvat: se înţelege că persoanele Fiului şi Duhului Sfînt s-au arătat de multe ori, <şi> în fapt numai Tatăl este ascuns oricărei priviri. Iar dacă formularea *Nimeni nu l-a văzut vreodată pe Dumnezeu* se înţelege ca referindu-se nu la o singură persoană, ci la întreaga Treime, care este un singur Dumnezeu, adică la esenţa şi substanţa Treimii, fiindcă

inuestigandum est quod apparuit dum dicitur deus siue uisibiliter siue inuisibiliter apparuisse. Beatus Augustinus incunctanter asserit filium apparuisse in ueteri testamento, non tamen in ea substantia qua patri aequalis est, sed in aliqua subiecta creatura, siue uisibili siue inuisibili. Similiter, quando apparuisse Spiritus legitur, uerbi gratia [0301C] in specie columbae, non per seipsum in ea substantia qua patri et filio coessentialis est, sed in subiecta creatura est existimandum. Idipsum de patre intellige. Visiones etiam prophetarum, quibus prophetae deum uidisse perhibentur, de subiecta quadam spirituali creatura factae sunt; substantiam uero diuinam per se ipsam nullo modo eis apparuisse Dionysius incunctanter astruit, ne inuisibilis et incomprehensibilis aliquo modo uideri aut comprehendi posse existimetur.

Quaeritur etiam, utrum hoc <dicatur de> hominibus solummodo adhuc in hac uita degentibus, non autem de uirtutibus caelestibus, quae semper in diuina contemplatione consistunt. Ad hoc dicendum, quia nullus humanae seu angelicae naturae particeps ipsum deum per seipsum in sua [0301D] propria natura potest contemplari. Quod enim in latino codice scriptum, ***deum nemo uidit***, in greco ***deum nullus uidit***. οὐδείς quippe et „nemo" et „nullus" interpretatur.

Quid ergo sanctae animae hominum et sancti intellectus angelorum uident, dum deum uident, si ipsum

depășește orice intelect al creaturii, a celei raționale și a celei intelectuale, este îndreptățit să cercetăm ce anume s-a arătat atunci când se spune că Dumnezeu se va fi arătat, fie vizibil, fie invizibil. Fericitul Augustin afirmă fără ezitare că Fiul s-a arătat în Vechiul Testament, dar nu în substanța prin care este egal Tatălui, ci în altă creatură supusă, fie vizibilă, fie invizibilă[42]. La fel, când citim că Duhul s-a arătat, bunăoară, sub forma porumbelului, trebuie să înțelegem că nu s-a arăta în acea substanță prin care e coesențial Tatălui și Fiului, ci sub forma unei creaturi supuse. Trebuie să înțelegem același lucru și despre Tatăl. Mai mult, <în> viziunile profeților, cele prin care se spune că aceștia l-au văzut pe Dumnezeu, <manifestarea> s-a făcut sub forma unei creaturi spirituale supuse; în fapt, Dionisie a afirmat fără ezitare că nicidecum nu le-a apărut acestora substanța divină în sine, socotind că nu pot fi în nici un fel văzute sau cuprinse cele invizibile și incomprehensibile[43].

Se pune întrebarea dacă acestea se spun numai despre oamenii care sunt încă în această viață sau și despre puterile celeste ce rămîn mereu în contemplare divină. Despre aceasta trebuie spus că nici un participant la natura umană sau angelică nu îl poate contempla pe Dumnezeu prin sine în natura proprie. Dacă în codicele latin avem scris *Nimeni nu l-a văzut pe Dumnezeu*, în cel grecesc găsim *Nici unul nu l-a văzut pe Dumnezeu*, fiindcă οὐδείς înseamnă și „nimeni", și „nici unul".

Ce anume văd sufletele sfinte ale oamenilor și intelectele sfinte ale îngerilor atunci cînd îl văd pe Dumnezeu,

deum non uident, quem uidere perhibentur? Verbi gratia, ut pauca exempla de multis ponamus, Esaias uidit dominum sedentem super solium excelsum. Dominus dicit in euangelio: „Angeli eorum semper uident faciem patris mei, qui in caelis est". Item: „Qui diligit me, diligetur a patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo me [0302A] ipsum ei". In epistola sua Iohannes: „Scimus quia filii dei sumus, sed nondum apparuit quid erimus. Scimus autem quia, cum ipse apparuerit, uidebimus eum sicuti est". Paulus item: „Videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem", ceteraque id genus. Quid, inquam, uident homines et angeli, uel uisuri sunt, dum apertissime et sanctus Ambrosius et Dionysius Areopagita absque ulla cunctatione inculcant deum, summam dico trinitatem, nulli per seipsam umquam apparuisse, nunquam apparere, nunquam appariturum? Apparebit itaque in theophaniis suis, hoc est diuinis apparitionibus, in quibus iuxta altitudinem puritatis et uirtutis uniuscuiusque deus apparebit. Theophaniae autem sunt omnes creaturae [0302B] uisibiles et inuisibiles, per quas deus – et in quibus – saepe apparuit, et apparet, et appariturus est. Item uirtutes purgatissimarum animarum et intellectuum theophaniae sunt, et in eis quaerentibus et diligentibus se deus <seipsum> manifestat, in quibus, ueluti quibusdam nubibus, rapiuntur sancti obuiam christo, sicut ait apostolus: „Rapiemur in nubibus obuiam christo", nubes appellans altitudines clarissimas diuinae theoriae, in qua semper cum christo erunt. Hinc est, quod Dionysius ait: „Et si quis eum – deum uidelicet –

dacă nu-l văd pe însuşi Dumnezeu, pe care spun că îl văd? Bunăoară, ca să luăm un exemplu pentru mai multe, Isaia l-a văzut pe Domnul aşezat pe un tron înălţat. (*Is.* 6,1) În Scriptură, Domnul spune: „Îngerii lor văd mereu chipul Tatălui meu care este în ceruri". (*Mt.* 18,10) Mai mult: „Cine mă iubeşte, de Tatăl meu e iubit, şi eu îl iubesc şi mă voi arăta pe mine lui". (*In.* 14,21) În epistola sa, Ioan spune: „Ştim că sîntem fii ai lui Dumnezeu, dar încă nu s-a arătat ce vom fi. Însă ştim că atunci cînd el va apărea, îl vom vedea aşa cum este"[44] (*1In.* 3,2). La fel şi Pavel: „Acum vedem ca prin oglindă şi în ghicitură, dar atunci vom vedea faţă către faţă" (*1Cor.* 13,12) şi altele de felul acesta. Aşadar, întreb: ce văd sau vor vedea oamenii şi îngerii, de vreme ce Sfîntul Ambrozie şi Dionisie Areopagitul spun fără nici o ezitare că Dumnezeu, anume Treimea supremă, nu a apărut vreodată, nici nu apare, nici nu va apărea cuiva în sine[45]? Va apărea astfel în teofaniile sale, adică în apariţii divine, în care Dumnezeu va apărea fiecăruia după mărimea purităţii şi puterii sale[46]. Dar teofanii sînt toate creaturile vizibile şi invizibile prin care – şi în care – Dumnezeu a apărut adesea, apare şi va apărea. La fel, puterile celor mai curate suflete şi intelecte <angelice> sînt teofanii şi în ele Dumnezeu se arată pe sine celor ce-l caută şi-l iubesc; în acestea, asemenea norilor, sfinţii sînt răpiţi dinaintea lui Christos, precum spune Apostolul: „Vom fi răpiţi în nori dinaintea lui Christos"[47], numind nori înălţimile luminoase ale contemplării divine, în care vor fi fără încetare cu Christos. De aici spune Dionisie: „Şi dacă cineva a spus că l-a

uidisse dixerit, non eum uidit, sed aliquid ab eo factum.* Ipse enim omnino inuisibilis est, „qui melius nesciendo scitur", et „cuius ignorantia uera est sapientia".

XXVI [*In* 1,18b]

Vnigenitus filius, qui est in sinu patris. Vel ut in greco scribitur: *Qui est [0302C] in sinum patris*, uel *in sinibus patris*. In quibusdam codicibus grecorum singulariter sinus patris dicitur, in quibusdam pluraliter, quasi sinus multos pater habeat.

Ipse enarrauit. Vnigenitus itaque filius deum narrauit, hoc est, in seipso manifestauit, non in quantum diuinitas eius, quae omnino inuisibilis est, sed in quantum humanitas quam, ut se ipsum et patrem suum necnon et spiritum sanctum suum hominibus manifestaret et angelis, accepit. Nam humana anima, dum per se ipsam inuisibilis sit, per motus suos corporeos, non quid sit, sed quia sit, manifestat.

Et quid est, quod ait: *Qui est in sinu patris* uel *in sinibus patris*? Vtrum aliud est sinus patris, aliud unigenitus filius patris? Non aliud, sed unigenitus filius [0302D] ipse est sinus patris. Sinus autem patris dicitur filius, quia patrem insinuauit mundo. Sinus etiam patris unigenitus filius est, quia in secretis paternae naturae semper est, sicut ipse ait: „Ego in patre, et pater in me est". Quemadmodum igitur domus patris unigenitus filius est, sicut

văzut pe acela" – pe Dumnezeu –, „nu pe el l-a văzut, ci ceva de el făcut"[48]. El este întru totul nevăzut, „cel pe care-l cunoşti mai bine neştiindu-l"[49] şi „despre care ignoranţa este înţelepciune adevărată"[50].

XXVI [*In.* 1,18b]

Fiul Unul-Născut, care este în sînul Tatălui[51]. Sau, ca în greceşte: ***care este în sînul Tatălui*** sau ***în sînii tatălui.*** În unii codici greceşti citim singularul sîn, în alţii, pluralul, ca şi cum Tatăl ar avea mai mulţi[52].

El <l->a făcut cunoscut. Astfel, Fiul Unul-Născut l-a făcut cunoscut pe Dumnezeu, adică l-a arătat în sine, nu în ce priveşte dumnezeirea lui, care este întru totul invizibilă, ci în ceea ce priveşte umanitatea pe care a asumat-o ca să se arate oamenilor şi îngerilor, şi pe sine, şi pe Tatăl şi, de asemenea, pe Duhul lui Sfînt. Căci de vreme ce prin sine e invizibil, sufletul omenesc arată prin mişcările sale corporale nu ceea ce este, ci că este[53].

Şi ce înseamnă sintagma: ***Care este în sînul Tatălui*** sau ***în sînii Tatălui***? Una este sînul Tatălui şi alta Fiul Unul-Născut al Tatălui? Nu altul, ci chiar Fiul Unul-Născut este sînul Tatălui. Fiul este numit „sînul" Tatălui fiindcă l-a „insinuat"[54] pe Tatăl în lume. Sînul Tatălui este Fiul Unul-Născut, fiindcă este, fără încetare, în tainele naturii Tatălui[55], după cum <chiar> el spune: „Eu sînt în Tatăl, iar Tatăl este în mine". (*In.* 14,10) Prin urmare, după

ipse ait: „In domo patris mei mansiones multae sunt" – ac si diceret: In me, in quo pater ueluti in sua propria domo habitat, multae mansiones sunt; in ea enim unusquisque suam receptionem pro suis meritis et ipsius gratia possidebunt: ita et sinus patris est filius; in ipso enim recipit pater et colligit quos uult [0303A] recipere et colligere.

Enarrauit, hoc est, doctrina et manifestatione suae incamationis, deum inuisibilem demonstrauit et demonstrat et demonstraturus est, sicut ait in ipsa sententia, quam paulo superius introduximus: „Qui diligit me diligetur a patre meo, et ego diligam eum et manifestabo me ipsum ei."

XXVII [*In.* 1,19-23a]

Et hoc est testimonium Iohannis. Ac si diceret: Hoc totum quod diximus, ab eo loco *Iohannes testimonium perhibet* usque ad id quod est *ille enarrauit*, testimonium Iohannis est praecursoris de eo cuius praecursor est. Deinde ueluti ex alio primordio narrationis incipit dicens: *Quando miserunt iudaei ab Ierosolimis*, et caetera. Et est ordo uerborum: *Et confessus est, et non negauit, quando miserunt iudaei ab Ierosolimis sacerdotes et leuitas*, et reliqua. [0303B]

Quid autem non negauit et quid confessus est? *Quia non sum ego christus.* Putabant enim iudaei Iohannem baptistam christum fuisse, quia in prophetis praedictum,

cum Fiul Unul-Născut este locuință a Tatălui, la fel spune: „În locuința Tatălui meu sînt multe locuri" (*In.* 14,2), ca și cum ar spune: în mine, în care Tatăl locuiește ca în casa lui, sînt multe locuri; fiecare își va avea în ea loc după meritele sale și harul lui; la fel, și sînul Tatălui este Fiul; în el îi primește și îi adună Tatăl pe cei pe care vrea să îi primească și să-i adune.

<L->a făcut cunoscut, adică, prin învățătura și manifestarea întrupării sale l-a arătat, îl arată și-l va arăta pe Dumnezeul nevăzut, după cum a spus prin cuvintele ce le-am amintit puțin mai sus: „Cine mă iubește, de Tatăl meu e iubit; și eu îl iubesc și mă voi arăta pe mine lui". (*In.* 14,21)

XXVII [*In.* 1,19-23a]

Și aceasta este mărturia lui Ioan[56]. Adică: Tot ceea ce am spus, de la *Ioan aduce mărturie* pînă la *<l->a făcut cunoscut*, este mărturia lui Ioan înaintemergătorul cu privire la cel al cărui înaintemergător este. Apoi, ca dintr-un alt exordiu al naraţiunii, începe spunînd: *Cînd au trimis iudeii din Ierusalim* etc. Iar ordinea cuvintelor este: *și a mărturisit, și nu a tăgăduit, cînd au trimis iudeii din Ierusalim sacerdoți și leviți* etc.

Ce anume n-a tăgăduit și ce a mărturisit? *Că nu sînt eu Christosul.* Căci iudeii socoteau că Ioan Botezătorul e Christos, fiindcă în scrierile profeților s-a spus că va

quod in mundum uenturus esset. Putabant **quoque** eum Heliam **thesbiten**, propter nimiam sui abstinentiam et castitatem et solitariam uitam et asperrimam delictorum reprehensionem et durissimum uindictae futurae **terrorem**. Et praeter hoc, putabant eum, Iohannem dico, unum aliquem ex prophetis iterum surrexisse, uidentes maximam prophetiae gratiam in eo profecisse. *Non sum ego*, inquit, *christus*, quia christi praecursor sum et uox clamantis in deserto.

Helias es tu? Dicit: Non sum. Haec negatio duobus modis intelligitur. Non sum, dixit, Helias, [0303C] sed in spiritu et uirtute Heliae ueni. Item non sum Helias; ille enim solummodo propheta, ego uero non solum propheta, sed et praecursor; non quod omnes prophetae praecursores christi non sint, sed quod nullus prophetarum simul cum christo uno eodemque anno natus est, **qui fieret praecursor** paruo spatio interposito.

Propheta es tu? Respondit: Non. Item dupliciter intelligitur: aut quia plus quam propheta est, sicut de eo christus praedicat, ideo negat se prophetam esse, aut quod opinioni eorum respondit. Putabant enim, Iohannem unum ex **mortuis** prophetis praeteriti temporis fuisse. Ait ergo: Non sum unus ex ipsis prophetis, de quorum numero existimatis me surrexisse et praesentialiter uobis praedicare.

Dixerunt ergo ei: Quis es? Si christus, seu Helias, [0303D] seu aliquis prophetarum non es, dic quis es, ne absque responso atque ulla cognitione de te ad eos, qui

veni în lume. Mai credeau că este Ilie Thesbiteanul, pentru marea sa abstinență, castitate, viață solitară, pentru foarte aspra respingere a păcatelor și pentru puternica teamă de pedepsele ce vor veni. Și de aceea îl socoteau – pe Ioan – unul dintre profeți, renăscut, fiindcă vedeau ivit în el harul cel mare al profeției. *Nu sînt eu Christos*, spune, pentru că sînt înaintemergătorul său și vocea care strigă în pustiu.

Ilie ești? Spuse: Nu sînt. Tăgăduirea aceasta se înțelege în două feluri. Nu sînt Ilie, zice <el>, dar vin în spiritul și în puterea lui Ilie[57]. De asemenea, nu sînt Ilie; acela era numai profet, iar eu nu sînt doar profet, ci și înaintemergător; nu pentru că n-ar fi fost toți profeții înaintemergători ai lui Christos, ci pentru că nici unul dintre profeți nu s-a născut odată cu Christos, în unul și același an, care să-i fie <astfel> înaintemergător cu un timp atît de scurt.

Ești tu Profetul? Răspunse: Nu. Din nou <negarea> se înțelege în două feluri: fie că este mai mult decît un profet, așa cum Christos predică despre el (*Mt.* 11,9; *Lc.* 7,26), și de aceea neagă că e Profetul, fie pentru că răspunde părerii lor[58]. Căci îl credeau pe Ioan unul dintre profeții cei morți din vremurile trecute. Motiv pentru care spune: nu sînt unul dintre acei profeți, din rîndul cărora socotiți că am înviat și că, în persoană, vă predic vouă[59].

Atunci i-au spus lui: cine ești? Dacă nu ești nici Christosul, nici Ilie, nici unul dintre profeți, spune cine ești, ca să nu ne întoarcem fără răspuns și fără a cunoaște

nos misserunt, redeamus, nullumque responsum eis reddere ualeamus. *Quid dicis de teipso?* Audiuimus enim te de christo praedicasse, de te autem ipso nil manifestum asseris. Quid ergo dicis de te ipso?

Ego sum uox clamantis in deserto. Si quaeritis, inquit, quid de meipso profero, cognoscite quia ego sum uox. **Non dixit, „quia ego sum homo", [0304A] seu „ego sum Iohannes filius Zachariae", sed dixit: „Ego sum uox"**. Non enim in se humanam subsistentiam considerauit, nec humanam generationem, siquidem ultra haec omnia exaltatus est praecursor uerbi. Deseruit omnia, quae intra mundum continentur, ascendit in altum, factus est uox uerbi, ita ut nullam in se substantiam fateretur, praeter id quod, extra omnem **creaturam**, ex abundantia gratiae accepit, esse uidelicet uox uerbi. Hoc autem nomen, non a se ipso, sed longe ante ab Esaia propheta, immo a spiritu sancto per Esaiam sibi est impositum. Itaque ego sum uox, non mea uox, sed clamantis uox. Vox enim relatiue dicitur. Clamantis igitur uerbi, hoc est, per carnem praedicantis uox est Iohannes.

Et ubi clamat uerbum, cuius uox est [0304B] Iohannes? *In deserto.* Hoc desertum multi uolunt intelligi de Iudaea deque toto Israhel. Iudaea quippe in desertum redacta est, omni diuino cultu euacuata, idololatriaeque sordibus contaminata, legalem litteram solummodo, omni spirituali sensu euacuatam, diuersis superstitionibus pollutam sequens; et quae prius confessio dicta est – Iudaea

ceva despre tine la cei ce ne-au trimis, să nu ne considere incapabili de a le aduce vreun răspuns. *Ce spui despre tine însuţi?* Am auzit că ai predicat despre Christos, însă despre tine nu spui nimic deschis. Prin urmare, ce spui despre tine însuţi?

Eu sînt glasul celui care strigă în pustiu. Dacă întrebaţi, zice el, ce spun despre mine, aflaţi că eu sînt glas. N-a spus „eu sînt un om" sau „eu sînt Ioan fiul lui Zaharia", ci a zis: „Eu sînt glas"[60]. (*Is.* 40,3) N-a discutat subzistenţa[61] umană din sine, nici naşterea omenească, căci înaintemergătorul Cuvîntului este înălţat mai presus de toate acestea. A părăsit toate cele conţinute în lume, s-a ridicat în înalt, a devenit glasul Cuvîntului, aşa încît nu a <mai> recunoscut în sine nici o substanţă în afară de cea care, mai presus de orice creatură, primeşte din belşugul de har, anume aceea de a fi glasul Cuvîntului[62]. Acest nume nu <e> de la el, ci i-a fost dat cu multă vreme înainte de la profetul Isaia, mai bine zis de la Duhul Sfînt prin Isaia. Astfel, eu sînt glas, <dar> nu glasul meu, ci glasul celui care strigă. Glas este un determinant: al Cuvîntului care strigă, adică Ioan este glasul celui care predică în trup[63].

Şi unde strigă Cuvîntul al cărui glas este Ioan? *În pustiu.* Mulţi au ţinut să vadă în pustiul acesta Iudeea şi întregul Israel[64]. Într-adevăr, Iudeea a fost transformată în deşert, golită de orice serviciu divin şi atinsă de murdăria idolatriei, urmînd numai litera Legii golită de orice înţeles spiritual, întinată de tot soiul de superstiţii[65]; iar ceea ce mai înainte se numea „mărturisire" – căci Iudeea

enim „confessio" interpretatur – in negationem omnino ueritatis uersa est. In hac itaque solitudine et uox uerbi et ipsum uerbum primo praedicauit. Sed cur uocis appellatione praecursor uerbi significatur, non immerito quaeritur. Est igitur uox interpres animi. Omne enim, quod intra semetipsum prius animus et cogitat et ordinat inuisibiliter, per uocem in sensus audientium sensibiliter profert. Animus itaque, id [0304C] est intellectus **omnium**, dei filius est. Ipse est enim, ut ait sanctus Augustinus, intellectus omnium, immo omnia. Cuius praecursor pulchre uocis uocabulo nominatur, quia primo per ipsum demonstratus est mundo, dicens: „Ecce agnus dei", et reliqua.

Altiori uero theoria desertum intelligitur diuinae naturae, ab omnibus remotae, ineffabilis altitudo. Deseritur enim ab omni creatura, quia superat omnem intellectum, cum nullum intellectum deserit. Et hoc greco nomine, quod est ἔρημος, luce clarius significatur. ἐρημία quippe interpretatur remotio et excelsitudo, quod omnino diuinae conuenit naturae. In ipso itaque deserto diuinae celsitudinis uerbum clamat, per quod facta sunt omnia. Audi Moysea in genesi dicentem: „Dixit deus: Fiat lux – Dixit [0304D] deus: <Fiat> Firmamentum". Similiter in omnibus operibus sex dierum praecedit „dixit deus", ubi dei nomine patrem intelligimus, „dixit" autem dei uerbum significat. Clamat itaque uerbum dei in remotissima diuinae bonitatis solitudine. Clamor eius naturarum omnium conditio est. Ipse enim uocat ea quae sunt tanquam quae non sunt, quia per ipsum deus pater

înseamnă „mărturisire"[66] – s-a transformat cu totul în negarea adevărului. În acestă pustietate au predicat, de la început, şi glasul Cuvîntului, şi Cuvîntul însuşi. Dar se poate pune cu temei întrebarea : de ce înaintemergătorul este numit glasul Cuvîntului? Pentru că glasul este interpretul gîndului[67]. Tot ceea ce gîndul a gîndit şi ordonat mai întîi, în chip invizibil, înăuntrul său, e oferit prin glas, în chip sensibil, percepţiei auditorilor. Iar gîndul, adică intelectul tuturor lucrurilor, este Fiul lui Dumnezeu. Căci el este, cum a spus Sfîntul Augustin, intelectul a toate, mai bine zis, este toate[68]. E potrivit ca înaintemergătorul lui să fie numit glas, fiindcă pentru prima dată prin el a fost arătat lumii, atunci cînd <Ioan> a spus : „Iată Mielul lui Dumnezeu" etc. (*In* 1,29)

Dar într-o interpretare mai înaltă[69], pustiul e înţeles ca fiind înaltul inefabil al naturii divine, desprins de toate. Este lipsit de orice creatură fiind mai presus de orice intelect, deşi nu lipseşte din nici un intelect[70]. Cuvîntul grec ἔρημος o arată mai limpede decît lumina zilei. În fapt, ἐρημία înseamnă îndepărtare şi înălţare, ceea ce se potriveşte întru totul naturii divine. Astfel, în acest deşert al înălţimii divine strigă Cuvîntul prin care toate s-au făcut. Ascultă-l pe Moise spunînd în *Geneză* : „Dumnezeu a spus : să fie lumină (*Gen.* 1,3) ; Dumnezeu a spus : să fie firmament (*Gen.* 1,6)". De asemenea, toate lucrările celor şase zile sînt precedate de „Dumnezeu a spus", unde Dumnezeu este Tatăl, iar „a spus" desemnează Cuvîntul lui Dumnezeu[71]. Astfel, Cuvîntul lui Dumnezeu strigă în pustietatea[72] preaînaltă a bunătăţii divine. Strigătul lui este întemeierea tuturor naturilor. Căci el cheamă

clamauit, id est creauit cuncta quae fieri uoluit. Clamauit ille inuisibiliter, priusquam fieret mundus, mundum fieri. Clamauit, in mundum [0305A] ueniens uisibiliter, mundum saluari. Prius clamauit aeternaliter per solam suam diuinitatem ante incarnationem; clamauit postea per suam carnem.

XXVIII [*In.* 1,23b-26]

Et quid illa uox eius, hoc est praecursor eius, uociferat? Audi. *Dirigite uiam domini.* Quid est „Dirigite uiam domini"? Nonne quod sequitur: „rectas facite semitas"? Dirigite ergo uiam domini, hoc est, recte praedicate et credite dominum, qui uia est, sicut ipse ait: „Ego sum uia et ueritas et uita". Potest et sic intelligi: *Dirigite uiam domini,* hoc est recte credite in dominum. Non enim per aliam uiam dominus corda hominum ingreditur, nisi per fidem, quae uia est domini.

Sicut dixit Isaias propheta. Videns euangelista sententiam Isaiae de praecursore domini in euangelio secundum Lucam plenissime [0305B] scriptam, intermittere uoluit, ne uideretur superfluum eandem sententiam recapitulare. In hoc loco de mysticis praecursoris nominibus pauca inserere non est inconueniens, ut opinor. Vox uocatur quia, sicut uox praecedit mentis conceptum, ita Iohannes praecessit dei uerbum. πρόδρομος

cele ce sînt, ca şi pe cele ce nu sînt (*Rom.* 4,17), fiindcă prin el a strigat Dumnezeu Tatăl, adică a creat toate cele pe care le-a vrut să fie. El a strigat, nevăzut, să se facă lumea, mai înainte ca lumea să fie; a <mai> strigat, venind în lume în chip vizibil, pentru a o salva. Întîia dată a strigat în eternitate numai prin divinitatea sa, înainte de întrupare; mai apoi însă a strigat prin trupul său[73].

XXVIII [*In.* 1,23b-26]

Şi ce spunea acel glas al lui, anume înaintemergătorul? Ascultă. *Îndreptaţi calea Domnului*[74]. Ce înseamnă „Îndreptaţi calea Domnului"? Oare nu cele ce urmează: „Faceţi potecile drepte"? (*Is.* 40,3) Îndreptaţi aşadar calea Domnului, adică predicaţi-l sincer şi credeţi în Domnul, fiindcă este calea, după cum El spune: „Eu sînt calea, adevărul şi viaţa". (*In.* 14,6) *Îndreptaţi calea Domnului* se mai poate înţelege astfel: credeţi sincer în Domnul. Căci Domnul nu pătrunde inimile oamenilor pe altă cale decît prin credinţă, care este calea Domnului[75].

După cum a spus Isaia profetul. Văzînd în *Evanghelia după Luca* fraza lui Isaia despre înaintemergătorul Domnului scrisă pe de-a-ntregul, <Ioan> a vrut s-o trunchieze, ca să nu pară de prisos repetarea aceleiaşi fraze[76]. Mi se pare potrivit să introduc aici cîteva lucruri despre numele mistice ale înaintemergătorului. Este numit „glas" pentru că, aşa cum glasul precedă conceptul mental[77], tot astfel a precedat Ioan Cuvîntul lui Dumnezeu. Este

uocatur, id est praecursor, quia non solum Iohannes in conceptione et natiuitate, uerum etiam in mysterio baptismatis et praedicationis poenitentiae dominum praecessit. φωσφόρος dicitur, hoc est lucem ferens, quia ipse primo lucem mundi in notitiam mundo attulit et in se ipso gestauit. Stella matutina, quam greci ἄστρον πρωϊνόν appellant, Iohannes dicitur quia, sicut illa stella, quam astrologi luciferum uocant, ortum solis praecedit, ita praecursor domini prius [0305C] mundo apparuit, quem sol iustitiae subsecutus est. Similiter a grecis ἀκριδομελίτροφος uocitatur, propter suam abstinentiam a communibus hominum alimentis. Ἀκρίς quippe interpretatur locusta, μέλι mel, τροφός esca. ἀκριδομελίτροφος itaque „locustas et mel siluestre comedens" interpretatur.

Et qui missi fuerunt, erant ex phariseis. Quaeritur quare pharisei missi sunt ad Iohannem. Sed ad hoc dicendum: Ideo specialiter pharisei missi sunt quia paharisei, audientes praedicationem Iohannis generalem omnium resurrectionem ex mortuis populo suasisse, et maxime eo loci, ubi ait: „Genimina uiperarum, quis uos liberabit a superuentura ira?" – in iudicio uidelicet post resurrectionem – desiderabant audire Iohannem; nam et ipsi resurrectionem mortuorum firmissime [0305D] credebant et praedicabant, ac per hoc in multis consensisse christo perhibentur, Paulum quoque apostolum frequenter adiuuisse.

Quid ergo baptizas, si tu non es christus, neque Helias, neque propheta? Quaeritur cur pharisaei tribuerint

numit πρόδρομος, adică „înaintemergător", pentru că Ioan îl precedă pe Domnul nu numai prin concepere și naștere, ci chiar și prin taina botezului și a predicării pocăinței. I se spune φωσφόρος, adică „purtătorul de lumină", fiindcă el a adus mai întîi lumina lumii în atenția acesteia și a purtat-o în sine. Ioan e numit „steaua dimineții", căreia grecii îi spun tot ἄστρον πρωϊνόν, pentru că, după cum steaua căreia astrologii îi spun Luceafăr precedă răsăritul soarelui, tot așa și înaintemergătorul Domnului a apărut mai întîi în lume, iar soarele dreptății l-a urmat. De asemenea, e numit de greci ἀκριδομελίτροφος, pentru abstinența sa de la hrana obișnuită a oamenilor. Ἀκρίς înseamnă „lăcustă", μέλι „miere", τροφός „hrană". Astfel, ἀκριδομελίτροφος înseamnă „cel ce se hrănește cu lăcuste și miere sălbatică".

Iar cei trimiși erau dintre farisei. Se poate pune întrebarea de ce au fost trimiși farisei la Ioan. Dar la aceasta trebuie să se răspundă: au fost trimiși cu deosebire farisei pentru că fariseii doreau să-l asculte pe Ioan, auzind că predica lui Ioan căuta să convingă poporul despre învierea generală din morți a tuturor și mai cu seamă despre acest pasaj în care spune: „Neam de vipere, cine vă va scăpa de mînia ce va veni de sus?"[78] (*Lc.* 3,7; *Mt.* 3,7) – anume, de judecata de după înviere; căci și ei credeau cu tărie și predicau învierea morților, și pentru asta se spune că, în multe privințe, aveau aceeași părere cu Christos, ba chiar și pe apostolul Pavel l-au ajutat adesea[79].

Atunci de ce botezi, dacă tu nu ești Christosul, nici Ilie, nici profetul? Se poate întreba de ce fariseii atribuie

auctoritatem baptismatis Heliae aut cuipiam prophetarum. Audierant enim in prophetis christum in mundum uenturum et baptizaturum. Scientes itaque Iordanen figuram baptismatis gessisse eumque Heliam et Eliseum siccis pedibus transisse, figuram baptismatis in Helia et Eliseo non dubitabant praecessisse, aut illos ipsos surrexisse [0306A] ac baptizasse. Ac per hoc non interrogabant: „Prophetarum unus es tu"? sed solummodo: „Propheta es tu?", ipse uidelicet qui praefigurabat baptismum.

Respondit eis: Ego baptizo in aqua. Ac si diceret: Ego tingo in aqua solummodo per purgationem corporum sanctificationem corporis et animae in eo, qui uere baptizat, praefigurans. *Medius autem uestrum stat,* hoc est, praesens uobis apparet, *quem uos nescitis,* quia in eum non creditis, neque quis sit cognoscitis.

XXIX [*In.* 1,27]

Ipse est qui post me uenturus est, hoc est, qui in diuina disputatione et praedicatione, priusquam fieret mundus, diffinitus est quod post me uenturus esset in mundum, ut me praecursorem suum subsequeretur.

Qui ante me factus est, hoc est, qui coram [0306B] oculis mentis meae et corporis praesens factus est. Ipsum siquidem uideo et cognosco in medio uestrum, uos autem eum nescitis. Est et alius intellectus in his uerbis, ut Maximo placet. Iohannes figuram paenitentiae

autoritatea în cazul botezului lui Ilie sau vreunuia dintre profeți. De fapt, aflaseră din profeți că Christosul va veni în lume și va boteza. Și astfel, știind că Iordanul fusese imaginea botezului și că Ilie și Elisei îl traversaseră cu picioarele uscate, nu se îndoiau că Ilie și Elisei prefigurau botezul sau că însiși cei doi înviaseră și botezau. De aceea, n-au întrebat: „Ești unul dintre profeți?", ci numai „Ești Profetul?", anume cel ce prefigura botezul[80].

Lor le-a răspuns: Eu botez cu apă. Ca și cum ar fi spus: eu stropesc cu apă prefigurînd doar, prin curățirea trupului, sfințirea trupurilor și a sufletelor în cel ce botează cu adevărat. *În mijlocul vostru stă*, adică vi se arată în prezent, *cel pe care voi nu-l cunoașteți*, fiindcă nu credeți în el și nu știți cine este.

XXIX [*In.* 1,27]

Acela este cel ce va veni după mine[81], anume cel care în planul predestinării divine[82], mai înainte ca lumea să fi fost, a fost hotărît să vină în lume după mine, așa încît să-mi urmeze mie, înaintemergătorul său.

Care înaintea mea a fost făcut, adică cel care a fost făcut prezent în fața ochilor minții și trupului meu. Dar deși eu îl văd și-l cunosc în mijlocul vostru, voi nu îl știți. Există și alt sens al cuvintelor sale, plăcut lui Maxim <Mărturisitorul>. Ioan poartă chipul pocăinței, de vreme

gerit, quoniam paenitentiam praedicauit; christus autem figuram iustitiae, non solum quia mundum iudicat, uerum etiam quia ipse iustitia aeterna est. Paenitentia non nisi post praeuaricationem iustitiae ualet fieri. Humana itaque natura, quae leges diuinas in paradiso transgressa est, sub persona Iohannis paenitentiam praedicat et facit, et substantialem dei uerbi iustitiam praecedentem se per diuinitatem, et post se uenturam per carnis dispensationem manifeste declarat, ut eam – humanam dico naturam – iuxta diuinas leges, quas [0306C] superbiendo spreuerat, conuersantem, ad pristinum aeternae iustitiae statum reuocaret.

Cuius ego non sum dignus, et reliqua. Calciamentum uerbi est sua caro, quam de uirgine assumserat, quae per figuram calceamenti insinuatur. Vt enim calciamentum ex corio mortuorum animalium efficitur, ita caro christi propter nos mortalis facta est, ut morte ipsius mors nostra omnino interimeretur. Nam caro christi non merito sui peccati mortalis facta est, sicut caro nostra, sed ad naturam nostram post peccatum condescensione passibilis erat. Mortem siquidem subire propter nos non rennuit, causam uero mortis – peccatum dico – non recepit. Ideoque mors eum detinere non potuit, quia debitor mortis non fuit. Non poterat mors detinere captiuum, quem non inuenerat criminosum. [0306D] A primo ergo homine ante peccatum accepit absque peccato esse; ab eodem post peccatum accepit mori posse; quibus duobus totam nostram naturam in seipso restituit. Mortem quippe nostram omnino in se deleuit,

ce predica pocăința. Christos îl poartă pe cel al dreptății, nu numai pentru că judecă lumea, ci și pentru că el însuși este cu adevărat dreptatea veșnică[83]. Pocăința nu poate fi decît după abaterea de la dreptate. De aceea, natura umană, care în rai a transgresat legile divine, predică și face pocăință în persoana lui Ioan și declară deschis că dreptatea substanțială a Cuvîntului lui Dumnezeu îl precedă prin divinitate și că după el va veni, prin proiectul[84] încarnării, pentru ca ea – natura umană –, convertindu-se, să se întoarcă la vechea stare a dreptății eterne, potrivit legilor divine, pe care, semețindu-se, le-a disprețuit.

Căruia nu-i sînt vrednic etc. Încălțările Cuvîntului desemnează trupul său, pe care l-a asumat de la Fecioară, care e prezentat sub chipul încălțărilor. După cum încălțările sînt făcute din pielea animalelor moarte, tot așa și trupul lui Christos este făcut muritor după felul nostru, astfel încît, prin moartea lui, moartea noastră să piară cu totul[85]. Căci trupul lui Christos nu a fost făcut muritor din cauza păcatelor sale, cum sînt trupurile noastre, ci putea suferi din condescendență pentru natura noastră de după cădere. Dacă într-adevăr Christos n-a refuzat să pătimească moartea pentru noi, totuși nu a primit cauza morții, păcatul. Și de aceea moartea n-a putut să-l țină, pentru că nu era dator morții. Nu putea moartea să-l țină captiv pe cel ce n-a fost găsit vinovat. Astfel, de la primul om, cel de dinainte de păcat, a primit a fi fără păcat; de la omul de după păcat, a primit să poată muri[86]; prin acestea două a restabilit în el însuși întreaga

et uitam aeternam restituit. Eo uero quod peccato caruit, naturam nostram, antequam peccaret, in se manifestauit. Si itaque calciamentum uerbi caro uerbi est, non incongrue corrigiam calceamenti eius subtilitatem et inuestigabilem perplexionem mysteriorum incarnationis intellige. Cuius mysterii altitudinem soluere indignum se praecursor iudicat. [0307A] Notandum tamen quod non dixit: „Cuius corrigiam calceamenti non soluam", sed dixit: „Non sum dignus ut soluam corrigiam calceamenti". Soluit enim ille mysteria incarnationis christi, quando ipsum apertissime manifestauit mundo, multaque de diuinitate et humanitate ipsius aperuit. Indignum tamen ad hoc agendum se comparat.

Potest etiam per calciamentum christi uisibilis creatura et sancta scriptura significari; in his enim uestigia sua ueluti pedes suos infigit. Habitus quippe uerbi est creatura uisibilis, quae eum aperte praedicat, pulchritudinem suam nobis manifestans. Habitus quoque eius facta est diuina scriptura, quae eius mysteria continet. Quorum omnium – id est creaturae et litterae – corrigiam, hoc est subtilitatem, soluere indignum se praecursor existimat. [0307B] Duo pedes uerbi sunt, quorum unus est naturalis ratio uisibilis creaturae, alter spiritualis intellectus diuinae scripturae. Vnus tegitur sensibilis mundi sensibilibus formis, alter diuinorum apicum, hoc est scripturarum, superficie. Duobus quippe modis diuinae legis expositores incarnationem dei uerbi insinuant. Quorum unus est, qui eius incarnationem ex uirgine,

noastră natură[87]. Într-adevăr, a nimicit cu totul în sine moartea noastră și a restabilit viața veșnică. Pentru că a fost lipsit de păcat, a vădit în sine natura noastră de dinainte de păcat. Și astfel, dacă încălțările Cuvîntului sînt trupul său, nu e greșit ca, prin curelele încălțămintei lui, să înțelegem subtilitatea și încurcătura de nepătruns a tainelor întrupării. Înaintemergătorul se consideră nedemn de a pătrunde profunzimea acestor taine[88]. Trebuie notat totuși că nu spune: „Eu nu dezleg curelele încălțărilor", ci spune: „Nu sînt vrednic să-i dezleg curelele încălțărilor". El a dezlegat, desigur, taina întrupării lui Christos, atunci cînd l-a arătat deschis lumii și a dezvăluit multe despre dumnezeirea și umanitatea lui. Totuși, s-a socotit nedemn să facă aceasta.

Desigur, încălțările lui Christos pot semnifica creația vizibilă și Sfînta Scriptură[89]; căci în acestea pătrund urmele sale ca <urme> ale picioarelor lui[90]. Haina[91] Cuvîntului este, de bună seamă, creația vizibilă, care îl predică deschis, arătîndu-ne frumusețea ei. De asemenea, dumnezeiasca Scriptura i-a fost făcută lui haină, căci conține tainele lui. Înaintemergătorul se consideră nevrednic să desfacă cureaua, adică subtilitatea amîndurora – a creației și a Scripturii. Cuvîntul are două picioare, dintre care unul este rațiunea naturală a creației vizibile, iar celălalt înțelesul spiritual al Scripturii divine. Primul este ascuns în formele sensibile ale lumii sensibile, iar al doilea în profunzimea literelor divine, adică a Scripturilor. Desigur, comentatorii Legii divine prezintă în două feluri întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu.

qua in unitatem substantiae humanam naturam sibi copulauit, edocet. Alter est, qui ipsum uerbum quasi incarnatum, hoc est, incrassatum litteris rerumque uisibilium formis et ordinibus assert. Cuius biformis calciamenti corrigia est diligens in his omnibus ueritatis inquisitio ac perplexa admodum uestigatio, cuius solutione indignum se praecursor iudicat.

XXX [*In.* 1,28]

Haec in Bethania facta sunt trans Iordanen, ubi [0307C] *erat Iohannes baptizans.* Haec, inquit, quae hactenus dicta sunt a praecursore de diuinitate dei uerbi et humanitate, deque praecursoris ipsius praedicatione, phariseisque responsione, in Bethania facta sunt trans Iordanen, hoc est ultra Iordanen. Bethania interpretatur „domus obedientiae". Sunt autem duae Bethaniae, quarum una ultra Iordanen, ubi erat Iohannes baptizans, altera infra Iordanen, non longe ab Ierusalem, ubi dominus Lazarum suscitauit. Sed haec plenissima mysteriorum sunt. Bethania igitur trans Iordanen praefigurat mystice humanam naturam, quae domus oboedientiae, priusquam peccaret, facta est. Ad hoc enim creata <est> ut diuinis mandatis sibi intra septa paradisi – hoc est intra naturalia sui bona – traditis oboediret, ne a contemplatione et amore [0307D] creatoris sui, ad cuius imaginem creata est, recederet, sed semper ei adhereret. Trans Iordanen

Dintre acestea, primul este cel care învață că întruparea lui <e> din fecioară, prin care își adaugă unității substanței[92] natura umană. Celălalt susține că, fiind ca și întrupat, Cuvîntul e cuprins în scrieri[93] și în formele și în ordinile lucrurilor vizibile. Cureaua acestei duble încălțări este cercetarea atentă și încîlcita investigare a tuturor acestor adevăruri; pentru dezlegarea acestora, înaintemergătorul se consideră nevrednic[94].

XXX [*In.* 1,28]

Acestea s-au petrecut în Bethania dincolo de Iordan, unde boteza Ioan[95]. Acestea, zice <el>, pe care înaintemergătorul le-a spus pînă acum despre dumnezeirea și umanitatea Cuvîntului lui Dumnezeu, mărturisirea despre sine a înaintemergătorului și răspunsul dat fariseilor s-au petrecut în Bethania, dincolo de Iordan, adică <în cea> de dincolo de Iordan. Bethania însemnă „casa ascultării"[96]. Căci sînt două Bethanii, dintre care una e dincolo de Iordan, unde boteza Ioan, iar cealaltă, dincoace de Iordan, nu departe de Ierusalim, unde Domnul l-a înviat pe Lazăr (*In.* 11,1-45)[97]. Dar acestea sînt pline de taine[98]. Astfel, Bethania de dincolo de Iordan prefigurează mistic natura umană, care, înainte de a păcătui, a fost făcută casă a ascultării. Căci pentru aceasta a fost creată, ca să asculte poruncile divine primite în rai – adică în bunurile naturale proprii –, ca să nu se depărteze de contemplarea și dragostea față de Creatorul ei, după a cărui

Bethania humana natura ultra fluenta diuinae gratiae quae post incarnationem uerbi in eam diffusa sunt, ueluti egestate diuinorum bonorum et siccitate infusionis sapientiae confecta residebat. Bethania uero in Iudaea citra Iordanen iuxta Ierusalem, eadem natura, per incarnationem uerbi dei liberata et per fluenta diuinae gratiae, quae primitus per sacramenta [0308A] baptismatis distribuuntur, ueluti in Iudaeam – id est in ueram confessionem fidei et actionis et scientiae – et in domum oboedientiae – hoc est in unitatem ecclesiae diuinis legibus obedientis – transducta, iuxta Hierusalem posita est. Hierusalem quippe „uisio pacis" interpretatur. Quae caelestem ciuitatem significat, ad quam adhuc humana natura non peruenit omnino, quod post generalem omnium resurrectionem futurum esse credimus, quando ad integram plenissimamque diuinae <ueritatis> speculationem humana natura introducetur. Adhuc tamen non longe a caelesti patria distat, dum adhuc in carne moratur in domo oboedientiae. Ex parte enim ueritatem cognoscit, sui redemtoris gratia inluminata; ex parte prophetat, in uisibilibus symbolis mysticisque doctrinis [0308B] ea quae ad purum non intelligit significans.

Ac per hoc, in hac una sententia euangelistae tres ierarchiae – hoc est tria sacerdotia – mystice insinuantur. Primum siquidem sacerdotium, quod erat sub lege, ueluti Bethania, ultra effusiones per christum gratiae et ueritatis in nouo testamento constituitur. Quod, sacerdotium dico,

imagine a fost creată, ci să fie veşnic alipită lui[99]. În Bethania de peste Iordan, natura umană de dincolo de apele harului divin, care au pătruns în ea după întruparea Cuvîntului, se găsea ca şi vlăguită de lipsa bunurilor divine şi de setea de a se cufunda în înţelepciune. Iar în Bethania din Iudeea, dincoace de Iordan, aproape de Ierusalim, aceeaşi natură, eliberată prin întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu şi ca şi trecută în Iudeea – adică în adevărata mărturisire a credinţei, a faptei şi a ştiinţei[100] – şi în casa ascultării – adică în unitatea Bisericii ce ascultă de legile divine – prin apele harului divin, care mai întîi s-au răspîndit prin sacramentul botezului, a fost aşezată lîngă Ierusalim. Ierusalim înseamnă, într-adevăr, „viziune a păcii"[101]. Aceasta semnifică cetatea cerească, la care natura umană n-a ajuns încă pe de-a-ntregul; socotim că aceasta se va întîmpla după învierea universală a tuturor, cînd natura umană va ajunge la contemplarea întreagă şi deplină a adevărului divin. Totuşi, nici acum nu e prea departe de patria cerească, cîtă vreme rămîne, fiind încă în trup, în casa ascultării. Căci, pe de-o parte, ea cunoaşte adevărul, luminată de harul Răscumpărătorului; pe de altă parte, profeţeşte, semnificîndu-le în simboluri vizibile şi-n doctrine mistice pe cele pe care nu le înţelege pur şi simplu[102].

Iar pentru acestea, într-o singură propoziţie a evanghelistului sînt sugerate în chip mistic trei ierarhii, adică trei sacerdoţii. Primul sacerdoţiu, care era sub Lege, ca şi Bethania, se află în afara răspîndirii în Noul Testament a harului şi adevărului prin Christos. Acesta, sacerdoţiul

longe ab Ierusalem, hoc est a uisione pacis, distabat, propter obscura sui mysteria et ad intelligendum difficillima, propterque mandatorum eius densissimas caligines, et a luce ueritatis ualde remotas. Secundum sacerdotium est in nouo testamento, quod a praedicatione praecursoris incipit et in fine mundi terminabitur, sicut ait scriptura: „Lex et prophetae usque ad Iohannem, et ab eo regnum caelorum". Quod sacerdotium [0308C] partim lucet clarissima ueritatis cognitione, partim obscuratur in simbolis. Simbola autem noui testamenti principalia tres τελέται sunt, hoc est, tres mysticae hostiae, quarum una baptismatis est, altera σύναξις, hoc est, communionis corporis domini et sanguinis, tertia in mysterio chrismatis. Tertium sacerdotium in futura uita caelebrabitur, in qua nulla simbola, nulla figurarum obscuritas, sed tota apparebit clarissima ueritas. Ideoque sacerdotium noui testamenti medietatem quandam inter praeteritum legis et futurum beatae uitae optinet. In quibusdam quippe ueritatem considerat ut futurum; in quibusdam – in ministeriis – caelebrat ut praeteritum. Bethania itaque trans Iordanen sacerdotium legis; Bethania citra Iordanen, non longe ab Hierusalem, [0308D] sacerdotium gratiae; Hierusalem praefigurat futuram beatorum uitam. In sacerdotio igitur legis, quasi trans Iordanen, sub lege naturae et sub lege scripta erudita est et correcta ipsa humana natura, quae imaginem dei post praeuaricationem in se obscurauit per ueritatis ignorantiam et contaminauit per rerum temporalium concupiscentiam.

adică, era departe de Ierusalim, adică de viziunea păcii, din pricina tainelor obscure şi prea greu de înţeles şi din pricina negurilor dese ale preceptelor lui, mult prea depărtate de lumina adevărului. Al doilea sacerdoţiu este în Noul Testament : începe odată cu predica înaintemergătorului şi se va sfîrşi la capătul lumii, după cum spune Scriptura : „Legea şi profeţii pînă la Ioan, şi de la el Împărăţia Cerurilor"[103]. (*Lc.* 16,16) O parte a acestui sacerdoţiu luminează cunoaşterea limpede a adevărului, iar o alta e acoperită în simboluri. Dar simbolurile principale ale Noului Testament sînt trei τελέται, adică trei jertfe mistice, dintre care una e cea a botezului, o alta a σύναξις, adică a împărtăşirii cu trupul şi sîngele Domnului, iar a treia e taina mirungerii[104]. Cel de-al treilea sacerdoţiu va fi celebrat în viaţa viitoare, în care nu va apărea nici un simbol, nici o obscuritate a reprezentărilor, ci întregul adevăr strălucitor. Şi de aceea sacerdoţiul Noului Testament va ţine o anumită medietate între trecutul Legilor şi viitorul vieţii fericite. De bună seamă, în cîteva privinţe el consideră adevărul <ca> viitor; în altele – în serviciul divin –, îl celebrează ca trecut. Şi astfel, Bethania de dincolo de Iordan este sacerdoţiul Legii; Bethania de dincoace de Iordan, nu departe de Ierusalim, este sacerdoţiul harului; Ierusalimul prefigurează viaţa viitoare a fericiţilor. Aşadar, în sacerdoţiul Legii, precum dincolo de Iordan, sub legea naturii şi a celei scrise s-a modelat şi corectat natura umană care, după cădere, a întunecat în sine chipul lui Dumnezeu, ignorînd adevărul, şi l-a murdărit cu poftele vremilor. În

In sacerdotio noui testamenti, sub christo, eadem natura illuminata et sub lege gratiae educata et futuro sacerdotio [0309A] ueluti proxima atque perfecta facta est, illuminata quidem per fidem, educata uero per spem, et proxima facta diuinae uisioni per caritatem, in quantum diuinarum <rerum> intelligendarum sublimitates, adhuc in carne posita sinitur penetrare.

Sed si quaeris harum trium legum, naturalis dico, et scriptae, et gratiae differentiam, breuiter cognosce. Lex naturae est quae imperat omnes homines se inuicem aequaliter diligere ut, quemadmodum una eademque natura omnibus idem, ita et communis omnium ab omnibus dilectio fiat. Lex scripta est quae prohibet legem naturae uiolari et discernit inter uirtutes et uitia et figuram legis gratiae gerit; ipsamque legem scriptam dico adiutorium esse legis naturae ut, quoniam lex naturae per seipsam solummodo humanam [0309B] naturam corrigere non ualuit, uiolentia legis scriptae, quae prohibenda sunt, coherceret et, quae adimplenda, doceret. In tantum quippe lex naturae in hominibus paene abolita est ut neque conditorem suum cognosceret, neque inter uirtutes et uitia ullam differentiam habere posset. Lex gratiae est quae docet non solum homines se inuicem diligere, et uirtutes et uitia discernit, uerum etiam supra haec – quod soli diuinae gratiae possibile est – pro hominibus, non solum bonis, uerum etiam et malis, si necesse est, mori. Quam legem christus

sacerdoţiul Noului Testament, sub Christos, aceeaşi natură este luminată şi educată sub legea harului, dar şi apropiată de sacerdoţiul viitor şi împlinită – pe de-o parte, luminată prin credinţă, iar pe de alta, pregătită prin speranţă şi apropiată de viziunea divină prin milă, într-atît încît să-i fie îngăduit, încă rămasă în trup, să pătrundă sublimităţile lucrurilor divine ce trebuie înţelese.

Dar de cauţi diferenţa dintre cele trei Legi, anume cea naturală, cea scrisă şi cea a harului, află, pe scurt[105]: legea naturală este cea care porunceşte tuturor oamenilor să se iubească la fel unul pe altul, aşa încît, după cum în toţi <există> una şi aceeaşi natură, la fel şi iubirea să fie a tuturor pentru toţi. Legea scrisă este aceea care interzice călcarea legii naturale şi, disociind între virtuţi şi vicii, şi este imagine a Legii harului; iar această Lege scrisă îmi pare a fi sprijin al legii naturale într-aceea că, de vreme ce legea naturală n-a avut tăria, prin ea însăşi, să îndrepte natura umană, severitatea Legii scrise ne opreşte de la cele ce nu trebuie făcute şi ne învaţă cele ce trebuie îndeplinite. De bună seamă, într-atît este de ştearsă din oameni legea naturală, încît nu-şi mai cunosc Creatorul şi nu mai pot vedea nici o diferenţă între virtuţi şi vicii. Legea harului este cea care îi învaţă pe oameni nu numai să se iubească unul pe altul şi să discearnă virtuţile de vicii, ci chiar mai mult decît atît – lucru cu putinţă numai harului divin –, <îi învaţă> să moară, dacă este nevoie, pentru oameni, nu numai pentru cei buni, ci şi pentru cei răi. Legea aceasta

in se ipso adimpleuit, quando non solum pro omnibus hominibus, uerum etiam pro omnibus impiis passus est.

Vbi erat Iohannes baptizans. Iohannes baptizabat trans Iordanen, merito, quia adhuc uerum baptisma, [0309C] quod liberat totam humanam naturam non solum de originali peccato, uerum etiam de propriis delictis, in his qui subeunt illud, non habebat, sed solummodo ueluti sub figura quadam perfecti baptismatis, quod in christo subsecutum est, in sola aqua baptizabat. Vltra igitur Iordanen baptizabat, id est ultra diuinorum donorum fluenta, quae nondum in christo inchoauerunt in humanam naturam descendere. Iohannes erat trans Iordanen, quoniam Iohannes figuram legis naturae necnon et legis scriptae gestabat. Lex quippe naturae in Iohanne praefigurabatur. Nam qui sub lege naturae degunt pie et caste omnique carnalis conuersationis contagione remote, ueluti in quadam solitudine diuinarum uirtutum, debent uiuere ut Iohannes. Legem quoque scriptam [0309D] Iohannes significat, quoniam ipsius finis est: „Lex enim et prophetae usque ad Iohannem". Quoniam uero non solum propheta, uerum etiam manifestator christi factus est, non modo legem significat solam, sed et euangelium et gratiam. Ideoque sequitur: „Et ab eo regnum caelorum"; ac si dixisset: In Iohanne, ueluti quodam confinio, et lex finitur et manifestatio gratiae, quam regnum caelorum uocat, ab eo incipitur.

Christos a împlinit-o în sine, atunci cînd a suferit nu numai pentru toţi oamenii, ci chiar şi pentru toţi necredincioşii.

Unde boteza Ioan. Pe bună dreptate boteza Ioan dincolo de Iordan, fiindcă nu avea încă botezul adevărat, care să elibereze întreaga natură umană nu numai de păcatul originar, ci şi de greşelile proprii ale celor care îl primeau ; boteza doar cu apă, un fel de prefigurare a botezului deplin care a urmat în Christos[106]. Astfel, Ioan boteza dincolo de Iordan, adică dincolo de fluxul darurilor divine, care încă nu începuseră să coboare în natura umană prin Christos. Ioan era dincolo de Iordan, fiindcă Ioan purta chipul legii naturale şi, de asemenea, pe cel al Legii scrise. Într-adevăr, legea naturală era prefigurată în Ioan. Căci cei care, sub legea naturală, trăiesc pios şi curat şi departe de orice contaminare cu frămîntările trupeşti, trebuie să trăiască, precum Ioan, ca într-o singurătate a puterilor divine. Ioan semnifică şi Legea scrisă, de vreme ce el este capătul ei : „Legea şi profeţii pînă la Ioan". Fiindcă într-adevăr a fost făcut nu numai profet, ci şi dezvăluitor al lui Christos, semnificînd nu numai Legea, ci şi Evanghelia şi harul. De aceea urmează : „Şi de la el Împărăţia Cerurilor"[107] (*Lc.* 16,16) ; ca şi cum s-ar fi spus : În Ioan, ca într-un hotar, sfîrşeşte Legea, iar manifestarea harului, pe care o presupune Împărăţia Cerurilor, tot de la el porneşte.

XXXI [*Jn*. 1,29]

Altera die – uel, ut in greco significantius scribitur, *alia die – uidet Iohannes Iesum uenientem ad se. Alia*, inquit, *die*, hoc est alia cognitione. Prima enim cognitio fuit, quando eum concurrentibus ibidem [0310A] populis manifestauit dicens: „Hic erat quem dicebam uobis". Nunc autem, ueluti secunda notitia, *altera die*, uel *alia die, uidet Iohannes Iesum uenientem ad se*. Duplici contuitu, mentis uidelicet et corporis, Iohannes praecursor dominum suum, quem praecurrebat, cognoscit uenientem ad se. Non solum corporis gressibus, uerum interioris suae contemplationis accessibus, Iesus uenit ad Iohannem. Venit igitur Iesus ad Iohannem, hoc est, dignatus est cognosci ab Iohanne secundum diuinitatem suam et humanitatem.

Et ait: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi. Manifeste eum populis praedicat, dum dicit: *Ecce agnus dei*. Verbum dei ab Iohanne agnus nominatur. Ipse enim erat quem mysticus agnus in lege praefigurabat. Nec mirum, [0310B] si umbra praedicatur de ueritate. Vmbra erat legalis agnus; ueritas erat, ac ueluti quoddam corpus umbrae, Iesus christus. Agnus quoque nominatur non irrationabiliter. Tria enim agnus possidentibus se ministrat: lac, lanam, esum quoque suae carnis. Dominus noster credentibus se indumenta praestat uirtutum; lacte, hoc est simplici doctrina ueritatis, eos nutrit; et ad perfectam escam diuinae suae contemplationis perducit.

XXXI [*In.* 1,29]

A doua zi – sau, după cum mai semnifivativ se spune în greacă, *într-o altă zi* [108] –, *Ioan îl vede pe Iisus venind la el*[109]. Spune *o altă zi*, adică o altă cunoaştere[110]. Căci prima cunoaştere a fost atunci cînd l-a arătat poporului, adunat tot acolo, zicînd: „Acesta era cel despre care vă vorbeam". (*In.* 1,15) Însă acum, ca o a doua cunoaştere, *a doua zi* sau *într-o altă zi, Ioan îl vede pe Iisus venind la el.* Cu o îndoită privire, adică a minţii şi a trupului, Ioan, înaintemergător al Domnului său, pe care îl precedă, l-a recunoscut venind la el. Iisus a venit la Ioan nu numai prin mişcările trupului, dar chiar şi prin apropierile contemplaţiei lui interioare[111]. Aşadar, Iisus a venit la Ioan, adică s-a învrednicit să fie cunoscut de Ioan după dumnezeirea şi umanitatea sa.

Şi spuse: Iată Mielul lui Dumnezeu, iată-l pe cel care ridică păcatul lumii. Predica deschis mulţimii pe cînd spunea: *Iată Mielul lui Dumnezeu.* Cuvîntul lui Dumnezeu este numit de Ioan „Miel". El era cel pe care îl prefigura mielul mistic în Lege. Nu-i de mirare dacă se spune umbră despre adevăr. Umbra era mielul Legii; adevărul era, precum un corp care umbreşte, Iisus Christos. Şi nu fără temei este numit aici „Miel". Căci celor ce-l au, mielul le oferă trei lucruri: lapte, lînă şi hrana cărnii lui. Domnul nostru asigură credincioşilor haina virtuţilor; îi hrăneşte cu lapte, altfel spus, cu învăţătura simplă a adevărului; şi-i aduce către hrana desăvîrşită a contemplării lui

Agnus dei dicitur christus, quia pro omni mundo immolatus est. Ideoque sequitur: *Ecce qui tollit peccatum mundi*. Tollit, ait, non de loco ad locum, uel de tempore in tempus, sed omnino tollit, ne omnino sit, et per suae sanctissimae carnis interemptionem omnino totum mundi peccatum interemit.

Peccatum mundi dicitur originale [0310C] peccatum, quod commune est totius mundi, hoc est, totius humanae naturae; cuius reatus nunc gratia baptismatis demittitur; ipsum uero in fine mundi, in resurrectione omnium, omnino destruetur. Est itaque originale peccatum illud quo tota humana natura, simul et semel ad imaginem dei condita et in qua omnes homines ab initio mundi usque ad finem et unum sunt et secundum corpus et animam simul creati, leges diuinas per inoboedientiam transgressa est in paradiso, nolens mandatum dei custodire. Non enim primus Adam ille, qui ex generalitate naturae humanae ante ceteros in mundum hunc uisibilem uenit, solus peccauit, sed omnes peccauerunt, priusquam in mundum procederent. Nam quod apostolus ait: „Sicut enim [0310D] in Adam omnes moriuntur, ita in christo omnes uiuificantur", non de ipso uno ac primo homine intelligimus, sed nomine Adam omnem generaliter naturam humanam significari accipimus. Ille siquidem singularis Adam non nasceretur in hunc mundum corruptibilem per generationem, si naturae humanae non praecederet delictum. Diuisio quippe naturae in duplicem sexum, uirilem dico et femineum, et ex ipsis

divine. Christos este numit *Mielul lui Dumnezeu*, căci a fost jertfit pentru întreaga lume. Şi de aceea urmează: *iată-l pe cel care ridică păcatul lumii. Ridică*, zice el, nu dintr-un loc în altul, sau dintr-o vreme în alta, ci ridică cu totul, ca să nu mai fie deloc, iar prin vătămarea trupului său preasfînt distruge cu totul păcatul întregii lumi.

Păcatul lumii se referă la păcatul originar, care este comun întregii lumi, adică întregii naturi umane[112]; vina lui este îndepărtată acum prin harul botezului; el va fi, de bună seamă, distrus cu totul la sfîrşitul lumii, la învierea tuturor[113]. Şi astfel, păcatul originar este acela prin care întreaga natură umană, creată în acelaşi timp şi o singură dată după chipul lui Dumnezeu şi în care toţi oamenii, de la începutul pînă la sfîrşitul lumii, una sînt şi au fost creaţi în acelaşi timp după trup şi suflet, a încălcat în rai legile divine prin neascultare, nevrînd să păzească porunca lui Dumnezeu. Căci acel dintîi Adam, care, în generalitatea naturii umane, a venit în lumea aceasta vizibilă înaintea celorlalţi, n-a păcătuit singur, ci cu toţii au păcătuit mai înainte de a veni în lume. Căci ceea ce spune Apostolul: „Precum toţi mor în Adam, în acelaşi fel toţi învie în Christos" (*ICor.* 15,22), nu înţelegem doar cu privire la acel prim şi unic om, ci considerăm că numele Adam semnifică în general natura umană. De bună seamă, acel unic Adam n-ar fi fost născut în lumea aceasta coruptibilă prin naştere dacă nu <l->ar fi precedat păcatul naturii umane. Într-adevăr, împărţirea naturii umane după cele două sexe, anume

humanae processionis et numerositatis per corruptionem generatio, poena generalis peccati est, quo simul totum genus humanum praeuaricatum est mandatum dei in paradiso.

Hoc igitur generale [0311A] peccatum originale dicitur. Nec immerito, quoniam peccatum communis omnium originis est. Cuius merito mortis et corruptionis omnes homines, excepto redemptore, debitores sumus. Solus siquidem, ad medicamentum uulneris, redemptor noster in illa massa totius humani generis absque peccato relictus est, ut per illum solum semper saluum totius naturae uulnus curaretur ac, per hoc, ad pristinum statum salutis totum quod uulneratum est restitueretur. Hoc itaque originale peccatum singulorumque post generationem in hunc mundum delicta, gratiae baptismatis abundantia per saluatorem nostrum relaxantur, ut omnino non sint. Et hoc est quod ait euangelista: *Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi.* Hic est unicus et singularis agnus mysticus, [0311B] in cuius figura israheliticus populus singulos agnos per singulas domus, paschali tempore, immolabat. Nam et nos, qui post peractam eius incarnationem et passionem et resurrectionem in eum credimus eiusque mysteria, quantum nobis conceditur, intelligimus, et spiritualiter eum immolamus et intellectualiter, mente non dente, comedimus.

bărbătesc şi femeiesc, şi din acestea apariţia provenirii şi mulţimii omeneşti prin stricăciune este pedeapsa pentru păcatul universal, prin care întregul neam omenesc a încălcat porunca lui Dumnezeu în rai[114].

Aşadar, acest păcat general este numit originar. Şi pe bună dreptate, pentru că este păcatul originii comune a tuturor. Din cauza lui, toţi oamenii sîntem datori morţii şi stricăciunii, cu excepţia Răscumpărătorului. În fapt, ca să fie leac rănii, numai Răscumpărătorul nostru, din mulţimea întregului neam omenesc, a rămas fără păcat[115], pentru ca prin el, singurul sănătos, să se vindece durerea întregii naturi, iar prin aceasta tot ceea ce a fost rănit să revină în starea de sănătate de la început. Şi astfel, acest păcat originar şi greşelile fiecăruia de după reproducerea în această lume sînt şterse de preaplinul de har al botezului prin Mîntuitorul nostru, aşa încît să nu mai fie deloc. Şi asta spune evanghelistul: *Iată Mielul lui Dumnezeu, iată-l pe cel care ridică păcatul lumii.* Acesta este mielul mistic, unic şi singular, întru imaginea căruia poporul Israelit jertfea cîte un miel de Paşte în fiecare casă. Căci şi noi, care, după ce s-au petrecut întruparea, patimile şi învierea lui, credem în el şi, pe cît ne este dat, înţelegem tainele lui, în mod spiritual îl jertfim, iar în mod intelectual, cu mintea, şi nu cu dintele, ne hrănim din el[116].

XXXII [*In.* 1,29]

„Itaque unusquisque credentium christo, secundum propriam uirtutem et subiectum sibi uirtutis habitum et qualitatem, et crucifigitur et crucifigit sibimet christum, christo uidelicet concrucifixus. Vnus quidem soli peccato crucifigitur", dum ab omnibus operationibus ipsius in carne et per carnem suam quietus, ueluti quadam morte obrutus efficitur; „et illud", peccatum dico, „clauis timoris domini confixum mortificat", [0311C] dum omnes ipsius impetus, ne quid in sua carne operari ualeant, refrenat. „Alius passionibus", hoc est infirmis animae actionibus, quibus primo in seipsa corrumpitur priusquam per corpus operetur – actio quippe animae est, operatio uero corporis – crucifigitur, dum per potentias restauratae animae sanatur. „Alius passionum phantasiis", hoc est, imaginibus rerum sensibilium, quae in sensibus corporeis, quos sapientes uocant passiones, formantur, crucifigitur, dum eis, phantasiis dico, „sui sensus obstruuntur. ne in libidinem cuiuspiam rerum temporalium per eos turpiter attrahatur. Alius cogitationibus mentisque conceptionibus", quas per sensus corporeos de sensibilibus rebus hauserat, crucifigitur, ne diutius in eis demoretur, a diuinis contemplationibus retractus. [0311D] „Alius" non solum phantasiis sensuum, uerum etiam omnino „ipsis omnibus sensibus moritur, ne per eos ullo errore seducatur. Alius omnem naturaliter familiaritatem et habitum", quem per sensus corporeos ad sensibilia

XXXII [*In.* 1,29]

„Şi[117] astfel, fiecare dintre cei care cred în Christos, după propria putere şi după dispoziţia şi calitatea virtuţii sale, este crucificat şi îl crucifică pentru sine pe Christos, adică e crucificat împreună cu Christos. Într-adevăr, unul este crucificat numai pentru păcat"[118], pînă ce se linişteşte din toate lucrările lui în trupul şi prin trupul său, doborît ca de moarte ; „iar pe acela", vorbesc despre păcat, „prin cuiele fricii de Domnul îl ucide ţintuindu-l", pînă cînd îi anihilează orice impuls, ca să nu mai fie în stare să lucreze ceva în trupul lui[119]. „Altul pentru patimi" este crucificat, adică pentru actele sufletului neputincios, prin care mai întîi se corupe sufletul în sine, înainte de a lucra în trup – actul este, de bună seamă, al sufletului, iar lucrarea a trupului[120] –, pînă cînd e lecuit prin putinţele sufletului înnoit. „Un altul pentru reprezentările[121] patimilor" e crucificat, adică pentru imaginile lucrurilor sensibile care se formează în simţurile trupeşti, pe care învăţaţii le numesc patimi, pînă cînd „simţurile i se închid" pentru ele, adică pentru reprezentări, „ca să nu fie atras în mod ruşinos prin ele către dorinţa pentru vreunul dintre lucrurile vremelnice. Altul pentru gîndurile şi plăsmuirile minţii" e crucificat, pe care le va fi scos prin simţurile trupeşti din lucrurile sensibile, ca să nu întîrzie mai mult în ele, departe de contemplările divine. „Un altul moare" nu numai pentru reprezentările simţurilor, ci chiar întru totul, „pentru toate simţurile, ca

possederat, ueluti ipsis omnibus „crucifixus [0312A] deponit". Alius uniuersaliter omnem sensibilem motum in seipso, ueluti in quadam cruce, extinguit ita ut nullum omnino in seipso naturalem habeat actum". Et unusquisque horum secum crucifigit christum.

Vnusquisque enim fidelium, qualem in animo habuerit habitudinem per incrementa uirtutum, talem de christo habebit fidem per augmenta intelligentiarum. Et quotiens prioris uitae modis et inferioris moritur, et in altiores gradus subuehitur, totiens opiniones de christo, quamuis simplices, tamen in ipso et cum ipso morientur et in sublimiores de eo theophanias fide atque intelligentia prouehentur. Itaque in suis fidelibus christus cotidie moritur, et ab eis crucifigitur, dum carnales de eo cogitationes, seu spirituales adhuc tamen imperfectas, [0312B] interimunt, semper in altum ascendentes, donec ad ueram eius notitiam perueniant; infinitus enim infinite, etiam in purgatissimis mentibus, formatur.

„Alius ab ipsa intellectuali operatione perfecte quiescit", ueluti perfecte mortuus; non enim solummodo naturales actus animae, uerum etiam intellectuales eius operationes superat. „Alius actiuae crucifigitur philosophiae". Actiua autem philosophia est quae circa naturalium uirtutum adunationes et discretiones uersatur. Actiua quoque philosophia rationes inhumanati uerbi, quantum ualet,

să nu fie atras prin ele către nici o greşeală. Altul a lăsat deoparte toată familiaritatea şi dispoziţia" pe care prin simţurile trupeşti le va fi avut „în chip natural" cu cele sensibile, ca şi cum prin acestea toate „e crucificat. Altul a oprit întru totul în sine orice mişcare sensibilă, ca pe cruce, în aşa fel încît să nu aibă în sine nici un act natural". Fiecare dintre aceştia a crucificat cu sine pe Christos.

Căci fiecare dintre credincioşi, în funcţie de ce fel de dispoziţie va fi avut în gînd[122] prin sporirea virtuţilor, acelaşi fel de credinţă va avea în Christos prin înmulţirea lucrurilor înţelese. Şi ori de cîte ori se mortifică pentru felul vieţii sale anterioare şi inferioare şi se înalţă pe trepte mai înalte, de tot atîtea ori părerile <lui> despre Christos, oricît de simple, pier totuşi în el şi cu el şi sînt purtate cu credinţă şi înţelegere către teofanii mai înalte. Şi astfel, Christos moare zi de zi în credincioşii săi şi este crucificat de aceştia pînă cînd sfîrşesc gîndurile trupeşti sau pînă cînd cele spirituale cu privire la el pînă atunci totuşi neîmplinite, urcînd mereu în înalt, ajung la adevărata cunoaştere a acestuia[123]; căci, în minţile cele mai pure, nesfîrşitul prinde nesfîrşite forme[124].

„Altul încetează cu totul din chiar lucrarea intelectuală", la fel ca unul mort de-a binelea; căci <el> depăşeşte nu numai actele fireşti ale sufletului, dar chiar şi operaţiile lui intelectuale. „Un altul se crucifică pentru filozofia practică"[125]. Iar filozofia practică[126] este cea care cercetează asemănările şi diferenţele dintre virtuţile naturale. Filozofia practică cercetează, de asemenea,

considerat. Quas omnes, hoc est totam moralem philosophiam de uirtutibus animae deque christi carne, spiritualis homo superans, „ad ipsam naturalem contemplationem in spiritu, ueluti a quadam carne uerbi ad ipsius [0312C] animam transcendit."

„Alius naturali theoriae moritur." Est autem naturalis theoria rationabilis animae, quam christus accepit, uirtus speculatiua. Cui spiritualis homo moritur, dum iam non solum negat christum carnem esse, quoniam iam in spiritum uersam esse intelligit, uerum etiam ipsum depellit rationabilem animum esse. Vt enim caro ipsius exaltata est et mutata in animam rationabilem, ita rationabilis ipsius anima in intellectum et subuecta est et uersa. Ac, per hoc, qui ad eum perfecte ascendit, „ad uniformem simplamque theoricae scientiae in mysteria introductionem, ueluti a quadam christi anima ad intellectum ipsius transuehi necesse est."

„Alius ab eadem" simpla theologica scientia, quae maxime circa christi intellectum circumuoluitur, „in ipsam perfectam secretamque diuinam [0312D] infinitatem, per negationem" omnibus quae post deum sunt moriens, „ueluti a quodam intellectu christi ad ipsius diuinitatem mystice ascendit." Sic agnus dei in cordibus fidelium mactatur et mactando uiuificatur. Sic peccatum mundi ab omni humana [0313A] natura tollitur.

după cît îi stă în putinţă, raţiunile Cuvîntului umanizat[127]. Omul spiritual, înălţîndu-se peste toate acestea, adică peste întreaga filozofie morală ce priveşte virtuţile sufletului şi trupul lui Christos, „ajunge la însăşi contemplarea naturală în spirit, ca şi cum ar trece de la trupul la sufletul lui Christos".

„Un altul moare pentru contemplaţia naturală."[128] Iar contemplaţia naturală este puterea speculativă a sufletului raţional pe care Christos l-a asumat. Omul spiritual moare pentru aceasta, pînă cînd nu numai că neagă că Christos este trup, fiindcă înţelege că este deja schimbat în spirit[129], dar chiar respinge că <el> este suflet raţional. Căci după cum trupul lui a fost înălţat şi transformat în suflet raţional, în acelaşi fel sufletul său raţional a fost transportat şi schimbat în intelect. Şi pentru aceasta, cel ce urcă pe deplin la el „trebuie să ajungă la pătrunderea uniformă şi simplă în taine a ştiinţei contemplative, ca de la sufletul lui Christos la intelectul lui".

„Altul, de la această" ştiinţă teologică simplă[130], care se roteşte în cel mai înalt grad în jurul intelectului christic, murind „în chiar nesfîrşitul divin, desăvîrşit şi ascuns prin negarea" a toate cele ce sînt dincolo de Dumnezeu[131], „se înalţă mistic ca de la intelectul lui Christos la dumnezeirea lui". Astfel, Mielul lui Dumnezeu piere în inimile credincioşilor, iar pierind, învie[132]. Astfel e ridicat păcatul lumii din întreaga natură umană.

XXXIII [*In.* 1,29]

Vbi non spernenda quaestio susurrat. Merito quippe quaeritur quomodo agnus dei, id est saluator mundi originale totius humanae naturae peccatum tollit, utrum re ipsa iam ablatum est et de tota natura purgatum, an adhuc in sola spe, re autem post communem humanae naturae resurrectionem auferetur. Nam si iam humana natura ab originali peccato reipsa liberata est, cur quotidie, qui baptizantur in christo, remissionem originalis peccati propriorumque delictorum, quae ab originali peccato quadam scaturigine manant, per abundantiam gratiae accipiunt? Cur etiam, qui in carne nascuntur, sine carnali concupiscentia – quae nihil aliud est nisi poena originalis peccati – nasci non possunt? Si enim causa, peccatum dico originale, [0313B] penitus eradicata est, quare suus effectus, uel potius sua poena, adhuc permanet? De qua poena qui ex ipsa carnali concupiscentia nascuntur, gratia baptismatis purgantur, inchoantes per spiritum in christo renasci ita ut, non solum qui in carne per concupiscentiam carnis procreantur, parentum suorum delicti quo concipiuntur, uerum etiam communis criminis, originalis uidelicet peccati, quo uniuersaliter in primo homine omnes homines deliquerant, indulgentiae baptismatis indigeant.

XXXIII [*In.* 1,29]

Aici se ridică o întrebare care nu-i de neluat înseamă. Într-adevăr, cu temei se pune întrebarea, în ce fel Mielul lui Dumnezeu, adică Mîntuitorul lumii, ridică păcatul originar al întregii naturi umane – <anume> dacă este luat acum păcatul însuşi şi curăţat din întreaga natură sau dacă există numai speranţa, păcatul fiind îndepărtat după învierea generală a naturii umane. Căci dacă acum natura umană este eliberată de păcatul originar în sine, pentru ce, zi de zi, cei ce sînt botezaţi întru Christos primesc prin preaplinul harului iertarea păcatului originar şi a propriilor greşeli, care se trag din păcatul originar ca dintr-un izvor? Şi din ce cauză cei ce sînt născuţi în trup nu pot fi făcuţi fără concupiscenţă trupească, care nu-i nimic altceva decît pedeapsa pentru păcatul originar? Dacă, într-adevăr, cauza, adică păcatul originar, a fost extirpată din adînc, pentru care motiv efectul ei sau, mai degrabă, pedeapsa <ei> persistă încă? Cei născuţi prin concupiscenţă trupească sînt curăţaţi de această pedeapsă prin harul botezului şi încep să renască prin Duh în Christos, aşa încît cei care s-au născut din concupiscenţă trupească au nevoie de iertarea botezului nu numai pentru greşelile părinţilor lor, prin care au fost concepuţi, dar chiar şi pentru vina comună, a păcatului originar, desigur, prin care toţi oamenii au păcătuit universal în primul om.

Ad hoc itaque dicendum quia iam originalis peccati ab humana natura, neque in omnibus communiter, neque in singulis specialiter, re ipsa abolicio facta est perfectaque interemptio. Hoc enim seruatur ad ultimam in fine mundi uictoriam quando, ut ait apostolus, [0313C] „nouissimus inimicus destruetur mors." Dum enim uniuersaliter destruetur mors – quae masculino nomine „nouissimus inimicus" uocatur, quoniam grece θάνατος, id est mors, masculini generis est – necessario causa eius, originale peccatum, omnino ab humana natura delebitur. Praecedet enim abolicio causae abolicionem effectus, hoc est, praecedet interemptio originalis peccati, in omnibus et in singulis, interemptionem mortis ; similiter in toto et in parte, quando etiam implebitur quod dictum est per prophetam : „Ero mors tua, o mors, et morsus tuus, o inferne."

Adhuc itaque in spe liberata natura, in futuro uero re ipsa liberabitur. Quid ergo datur per gratiam diuinae generationis, per baptismum [0313D] dico, si omnino originale peccatum radicitus non extirpatur ? Ad hoc dicendum : Reatus solummodo originalis peccati per baptismum laxatur, manente adhuc originali peccato. Aliud est enim sagittam auferre de uulnere, aliud postea uulnus sanare. Hoc igitur totum est quod nobis gratia baptismatis confert. Ex reatu enim peccati nos liberat [0314A] et in gratiam diuinae filietatis exaltat ut, dimisso reatu, uulnera delictorum nostrorum sanari incipiant. Quanto enim tempore reatus, quasi quoddam ferrum,

La aceasta trebuie să se răspundă că nimicirea păcatului originar şi deplina lui distrugere din natura umană nu s-au făcut acum nici universal în toţi, nici particular în fiecare. Căci acest fapt este rezervat pentru victoria finală de la sfîrşitul lumii cînd, după cum spune Apostolul, „va fi nimicit ultimul duşman, moartea". (*1Cor.* 15,26) De vreme ce moartea va fi universal nimicită – denumită la masculin „ultimul duşman", fiindcă în greceşte θάνατος, adică moartea, este de gen masculin –, în chip necesar se va şterge pe de-a-ntregul cauza ei, păcatul originar, din natura umană. Căci suprimarea cauzei precedă suprimarea efectului, adică nimicirea păcatului originar, în toţi şi în fiecare în parte, precedă nimicirea morţii; tot aşa, în întreg şi în parte, cînd în plus se va împlini ceea ce s-a spus prin profet: „Voi fi moartea ta, moarte, şi chinul tău, infern". (*Os.* 13,14)

Şi astfel, natura a fost eliberată pînă acum în speranţă, iar în viitor va fi eliberată în realitate. Aşadar, ce anume este dat prin harul naşterii divine, adică prin botez, dacă păcatul originar nu este pe de-a-ntregul smuls din rădăcini? Aici trebuie să se răspundă că numai vina păcatului originar este îndepărtată prin botez, rămînînd încă păcatul originar. Căci una este să scoţi săgeata din rană, iar alta să vindeci mai apoi rana. Aşadar, asta este tot ce ne conferă harul botezului. Într-adevăr, ne eliberează de vina păcatului şi ne înalţă în harul adopţiei divine pentru ca, odată îndepărtată vina, rana greşelilor noastre să înceapă să se vindece. Cîtă vreme însă vina va fi

in uulnere remanserit, nullum uulnus sanari possibil
est; eo autem subtracto, spirituali medicinae locus fi
buitur...

<Desunt cetera capitula libri primi, seu commentarius uersicu
lorum 30-51 capituli I sancti euangelii secundum Iohannem.>

Liber II

<Deest liber II, seu commentarius capituli II sancti euangelii secundum Iohannem.>

rămas ca un fier în rană, nici rana nu poate fi vindecată; însă, odată scos fierul, lasă loc leacului spiritual[133].

<Lipsesc celelalte capitole ale primei cărți sau comentariul versetelor 30-51 ale primului capitol al Sfintei Evanghelii după Ioan.>

Cartea a II-a

<Lipsește cartea a II-a sau comentariul capitolului al doilea al Sfintei Evanghelii după Ioan.>

Liber III

I [*In.* 3,1-3]

Erat homo ex pharisaeis, Nicodimos nomine, princeps iudaeorum. Phariseus „diuisus" interpretatur ; pharisaei „diuisi". Secta namque eorum diuisa est a ceteris iudaeis, id est a scribis et saduceis. Soli quippe pharisei resurrectionem mortuorum crediderunt, ceteris contendentibus. Nicodimus [0314B] interpretatur „uictoria populi", uel „uictor populus", figuram gestans omnium qui ex iudaico populo in christum crediderunt. Omnis autem qui credit in christum uincit mundum. *Princeps iudaeorum,* hoc est, unus de principibus iudaeorum, doctus legalis litterae, magister Israhel.

Hic uenit ad eum nocte. Iuxta Augustinum, Nicodimus in figura catecuminum ponitur. Etenim catecumini, id est in fide instructi, nondum tamen baptizati neque sacramento corporis et sanguinis domini imbuti, solam fidem habentes, ad christum ueniunt ; ignorantes adhuc uirtutem baptismatis, quod nondum accipiunt, ueluti in quadam nocte ignorantiae sacramentorum accedunt. Iuxta uero Gregorium theologum Nicodimus ueluti quidam [0314C] nocturnus discipulus accipitur,

Cartea a III-a

I [*In.* 3,1-3]

Era un om dintre farisei, pe nume Nicodim, conducător al iudeilor[1]. Fariseu înseamnă „despărţit"[2]; fariseii sînt „despărţiţi". Căci secta lor este despărţită de ceilalţi iudei, adică de scribi şi de saducei. Într-adevăr, numai fariseii au crezut în învierea morţilor, pe cînd ceilalţi o negau. Nicodim înseamnă „victoria neamului" sau „neam victorios", fiind imaginea tuturor celor din neamul iudeu care au crezut în Christos. Căci toţi cei ce au crezut în Christos au biruit lumea (*1In.* 5,5). ***Conducător al iudeilor***, adică unul dintre conducătorii iudeilor, instruit în litera Legii, învăţător în Israel.

Acesta a venit la el noaptea. După Augustin, Nicodim este socotit modelul catehumenilor[3]. Într-adevăr, catehumenii, adică cei instruiţi în credinţă, dar încă nebotezaţi şi nepătrunşi de sacramentul trupului şi sîngelui Domnului, avînd numai credinţă, au venit la Christos; necunoscînd pînă atunci virtutea botezului, pe care încă nu l-au primit, vin ca din întunericul necunoaşterii sacramentelor[4]. Iar după Grigorie Teologul, Nicodim e înţeles ca un discipol nocturn[5], care se aseamănă cu desăvîrşire

conformans eos qui perfectissime in christum credu
ita ut nihil de integritate catholicae fidei eos lateat, luc
tamen perfectorum operum carent ; timentes carnaliu
suarum cogitationum et actionum – ueluti infidelium
iudaeorum – impetum atque inuidiam, sola fide colloquio
christi fruuntur, bonorum operum fiduciam non habentes
Propterea euangelista ait : *Hic uenit ad eum nocte.*

*Et dixit ei : Rabbi, scimus quia a deo magister uenisti;
nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi
fuerit deus cum eo.* Ex his uerbis, quibus Nicodimus
orsus est christum alloqui, datur intelligi ipsum, Nicodi-
mum dico, unum fuisse ex his qui crediderunt paulo
ante in die pascha, de quibus dictum est : „Cum autem
esset [0314D] Hierosolimis in pascha in die festo, multi
crediderunt in nomine eius, uidentes signa eius quae
faciebat". Ad hoc enim respicit quod ait : *Nemo potest
haec signa facere quae tu facis, nisi fuerit deus cum eo.*

*Respondit Iesus et dixit ei : Amen, amen dico tibi, nisi
quis natus fuerit denuo, non potest uidere regnum* [0315A]
dei. Quaeritur cur Iesus de secunda natiuitate, quae est
secundum spiritum, respondit Nicodimo, cum ipse nihil
inde interrogasse uideatur. Sed respondendum : Quoniam
dominus uidit eum credidisse, sicut et caeteri credi-
derunt qui signa eius uiderunt, et existimasse quod sola
fides eis sufficeret absque spiritualis generationis uirtute
et sacramentis, continuo docere eum cepit de natiuitate

celor care cred în Christos, astfel încît nimic din întregul
credinţei universale nu le e ascuns, dar cărora le lipseşte
totuşi lumina lucrărilor desvîrşite ; temîndu-se de imbol-
dul şi uriciunea gîndurilor şi faptelor lor trupeşti – pre-
cum cele ale iudeilor necredicioşi –, au parte numai de
credinţă în întîlnirea cu Christos, neavînd încredere în
faptele cele bune[6]. De aceea spune evanghelistul : *Acesta
a venit la el noaptea.*

*Şi i-a spus : Rabbi, ştim că ai venit învăţător de la
Dumnezeu ; căci nimeni nu poate face aceste semne pe
care le faci tu, dacă nu este Dumnezeu cu el.* Din aceste
cuvinte, cu care a fost auzit Nicodim adresîndu-i-se lui
Christos, se poate înţelege că acela, Nocodim zic, a fost
unul dintre cei care, puţin mai înainte, în ziua de Paşte,
au crezut şi despre care s-a spus : „Pe cînd el era în
Ierusalim de Paşte, în zi de sărbătoare, mulţi au crezut în
numele lui, văzînd semnele pe care le făcea"[7]. (*In.* 2,23)
Această <concluzie> se referă la cuvintele : *nimeni nu
poate face aceste semne pe care le faci tu, dacă nu este
Dumnezeu cu el.*

*A răspuns Iisus şi i-a zis : Amin, amin îţi spun, dacă
cineva nu se naşte din nou, nu poate vedea Împărăţia
lui Dumnezeu.* Se pune întrebarea de ce Iisus i-a răspuns
lui Nicodim despre a doua naştere, care este după spirit,
de vreme ce se pare că nu întrebase nimic despre asta.
Trebuie să se răspundă <astfel> : fiindcă a văzut că acesta
crezuse, aşa cum au crezut şi ceilalţi care au văzut sem-
nele lui, şi fiindcă socotise că i-ar ajunge numai credinţa
fără puterea regenerării spirituale şi a sacramentului,

quae est secundum spiritum. Ac si ei aperte diceret: Non sufficit tibi solummodo in me credidisse, nisi sacramenta baptismatis accipias uirtutemque spiritualis generationis intelligas.

Notandum quod in codicibus grecorum ἄνωθεν legitur, ubi in latinis codicibus „denuo" reperitur, ut sit sensus: Nisi quis natus fuerit ἄνωθεν, hoc est desursum, [0315B] ut „desursum" dicamus pro „denuo". Quod et facilius intelligitur et duabus natiuitatibus, terrenae uidelicet atque caelesti, conuenientius. Ait enim apostolus: „Primus homo de terra terrenus, secundus homo de caelo caelestis". Duae siquidem natiuitates sunt, ut ait Augustinus; quarum una de terra, altera de caelo, hoc est desursum; una ex parentibus secundum carnem, altera ex christo et ecclesia secundum spiritum; una in similitudine iumentorum per peccatum in mortem, altera in similitudine caelestium uirtutum per gratiam in uitam; una contra naturam per delictum, altera secundum naturam per delictorum remedium. Gregorius autem theologus quatuor natiuitates astruit, quas etiam dominus noster Iesus christus pro salute [0315C] humanae naturae subiisse dignatus est. Quarum prima est natiuitas illa, in qua totum genus humanum simul de nihilo natum, de qua scriptum est: „Et fecit deus hominem ad imaginem et similitudinem suam". Secunda, quae hominis delictum subsecuta ex utroque sexu, ad similitudinem caeterorum animalium, de qua eadem scriptura dicit: „Masculum et feminam fecit eos"; per quam totum genus humanum

Domnul a început pe dată să-l învețe despre naşterea în spirit. Ca şi cum ar fi spus deschis: Nu-ți este îndeajuns numai faptul că ai crezut în mine, dacă nu primeşti sacramentul botezului şi dacă nu înțelegi puterea regenerării spirituale[8].

Trebuie să se observe că în codicii greceşti se citeşte ἄνωθεν, acolo unde în cei latineşti găsim „din nou", astfel că sensul este: dacă cineva nu se va fi născut ἄνωθεν, adică de sus, spunînd „de sus" în loc de „din nou"[9]. Lucrul acesta este chiar mai uşor de înțeles şi mai potrivit cu cele două naşteri, adică cu aceea terestră şi cu aceea cerească. Căci Apostolul spune: „Primul om, din pămînt, <este> pămîntesc; al doilea, din cer, ceresc". (*1Cor.* 15,47) Prin urmare, există două naşteri, după cum zice Augustin, dintre care una pămîntească, cealaltă cerească, adică de sus; una, după trup, din părinți, cealaltă din Christos şi Biserică, după spirit; prima, asemenea vitelor de povară, prin păcat întru moarte, a doua, asemenea virtuților cereşti, prin har întru viață; una împotriva naturii, prin păcat, cealaltă în acord cu natura, prin leacul împotriva păcatelor[10]. Iar Grigore Teologul vorbeşte de patru naşteri, pe care chiar Domnul nostru Iisus Christos S-a învrednicit a le lua asupra sa pentru mîntuirea naturii umane[11]. Dintre acestea, prima este acea naştere în care întregul neam omenesc a fost născut din nimic, despre care stă scris: „Şi Dumnezeu a făcut omul după chipul şi asemănarea sa". (*Gen.* 1,26-27; *Gen.* 5,1; 9,6; *Înț.* 2,23; *Sir.* 17,1) Cea de-a doua, care a urmat imediat greşelii omului, <este împărțirea> după

in infinitum multiplicatur terrena successione. Tertia quae est secundum spiritum, de qua nunc dominus ait *Nisi quis natus fuerit denuo*; in qua natiuitate incipit humana natura ad suam pristinam sedem, de qua corruit redire. Quarta erit in resurrectione omnium, quando nascetur simul tota nostra natura, [0315D] morte interempta, in uitam aeternam. Prima itaque naturalis, secunda propter peccatum, tertia per gratiam redemptoris, quarta secundum naturam simul et gratiam: inest enim naturaliter humanae naturae uirtus resurrectionis, siquidem contraria omnino sibi est mors aeterna. Quid autem natura confert resurrectioni, et quid gratia, alius disserendi locus est.

Non potest uidere regnum dei. Regni dei multiplex intellectus est. Regnum dei est ecclesia fidelium de qua scriptum: „Regnum dei inter uos est". Regnum dei uniuersitas corporalis et spiritualis creaturae. Regnum dei caelestes uirtutes et iustorum [0316A] animae. Regnum dei est filius dei, qui „a fine usque ad finem adtingit fortiter et disponit omnia suauiter". Regnum dei uisio ueritatis est. Quod ergo ait *Non potest uidere regnum*

cele două sexe, în asemănare cu celelalte animale, despre care Scriptura spune: „I-a făcut bărbat şi femeie" (*Gen.* 1,27); prin ea, întregul neam omenesc se înmulţeşte la nesfîrşit în moştenirea pamîntească. A treia, care este în ordinea spiritului, <este cea> despre care Domnul vorbeşte acum: *dacă cineva nu se naşte din nou*; în această naştere, natura umană începe să se întoarcă către locul ei de dinainte, din care a căzut. Cea de-a patra va fi la învierea tuturor, atunci cînd, după nimicirea morţii, întreaga natură umană va renaşte deodată întru viaţă veşnică. Astfel, prima este naturală, a doua din cauza păcatului, a treia prin harul Mîntuitorului, a patra după natură şi har împreună: virtutea învierii îi este în mod firesc proprie naturii umane, de vreme ce moartea veşnică îi este pe de-a-ntregul opusă[12]. Însă cu privire la ce anume aduce natura în înviere şi ce anume harul, au dezbătut în altă parte[13].

Nu poate vedea Împărăţia lui Dumnezeu. Împărăţia lui Dumnezeu are mai multe înţelesuri. Împărăţia lui Dumnezeu este Biserica credincioşilor despre care e scris: „Împărăţia lui Dumnezeu este între voi". (*Lc.* 17,21) Împărăţia lui Dumnezeu <este> totalitatea creaţiei corporale şi spirituale. Împărăţia lui Dumnezeu <sînt> virtuţile cereşti şi sufletele celor drepţi. Împărăţia lui Dumnezeu este Fiul lui Dumnezeu, care „ajunge puternic de la un capăt la celălalt al lumii şi le orînduieşte pe toate cu blîndeţe". (*Înţ.* 8,1) Împărăţia lui Dumnezeu este viziunea adevărului. Astfel, ceea ce se spune prin *nu poate vedea Împărăţia lui Dumnezeu*, poate fi înţeles ca: nu

dei. non incongrue intelligitur: Non potest me cognoscere, qui sum regnum patris; non enim solummodo rex omnium sum, sed et illud regnum et omnia. Recte igitur uisio ueritatis regnum dei et dicitur et intelligitur.

II [*In*. 3,4-7]

Dicit ad eum Nicodimus: Quomodo potest homo nasci, cum senex sit? Nunquid potest in uentrem matris suae secundo introire et nasci? Carnaliter intellexit, qui adhuc secundum carnem solummodo natus fuit, et ideo carnaliter respondit, quoniam non erat natus ex sacramento baptismatis et spiritu. Attamen uere dixit, quia nemo potest bis nasci [0316B] secundum carnem, sicut nemo potest bis nasci secundum spiritum. Vt enim nascitur semel homo in carne ex carne, ita semel nascitur homo ex spiritu in spiritu. Sacramentum namque baptismatis semel acceptum nemo potest iterare.

Respondit Iesus: Amen, amen dico tibi, nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum dei. Prius dixit: *Non potest uidere regnum dei*; nunc autem, quasi mutato uerbo: *Non potest introire in regnum dei*. Vbi datur intelligi non aliud esse uidere regnum dei et aliud introire in regnum dei, sed idipsum. Qui enim uidet regnum dei, ille intrat; et qui intrat, ille

mă poate cunoaşte <pe mine>, care sînt Împărăţia Tatălui; căci eu nu sînt numai împăratul tuturor, ci şi acea împărăţie şi toate. Aşadar, Împărăţia lui Dumnezeu este corect numită şi considerată ca viziune a Adevărului[14].

II [*In*. 3,4-7]

Nicodim i-a zis: cum poate omul să se nască de vreme ce este bătrîn? Poate cineva să pătrundă a doua oară în pîntecul mamei sale şi să se nască?[15] Cel care încă era născut numai după trup a înţeles <sensul> trupesc şi de aceea a răspuns potrivit acestuia, fiindcă nu era născut din sacramentul botezului şi din Duh. Cu toate acestea, a vorbit cu dreptate, pentru că nimeni nu poate fi născut de două ori după trup, după cum nimeni nu poate fi născut de două ori după spirit[16]. După cum omul se naşte numai o dată în trup din trup, la fel se naşte o singură dată din spirit în spirit. Căci nimeni nu poate repeta sacramentul botezului odată primit.

Iisus a răspuns: Adevărat, adevărat îţi spun, dacă cineva nu e născut din apă şi spirit, nu poate intra în Împărăţia lui Dumnezeu. Mai înainte a spus: *nu poate vedea Împărăţia lui Dumnezeu*. Acum însă, schimbînd verbul, spune: *nu poate intra în Împărăţia lui Dumnezeu*. De unde se înţelege că a vedea şi a intra în Împărăţia lui Dumnezeu sunt unul şi acelaşi lucru. Căci cine vede Împărăţia lui Dumnezeu, acela intră; şi cine

uidet. Videre enim intrare est, et intrare uidere, hoc est ueritatem cognoscere. *Nisi quis natus fuerit ex aqua et spiritu*, hoc est, ex sacramento uisibili et intellectu inuisibili. Ac si aperte dixisset: Nisi quis [0316C] symbolum baptismatis acceperit uisibiliter et spiritum – id est intellectum ipsius symboli – non perceperit, non potest introire in regnum dei. Potest et sic intelligi: *Ex aqua*, hoc est ex uisibili sacramento, *et spiritu* sancto.

Quaeritur qua de causa dominus uisibile sacramentum baptismatis in aqua fieri constituit, cum uideatur sola doctrina spiritualis per fidem sufficere ad natiuitatem hominis ex spiritu. Sed et hoc dicendum: quoniam homo ex uisibili corpore et inuisibili anima constituitur, necessarium erat sacramentum uisibile ad purificationem uisibilis corporis, sicut necessaria est inuisibilis fidei doctrina ad sanctificationem inuisibilis animae. Quamuis enim sacramentum uisibile baptismatis nihil adhuc in hac uita corpori uideatur conferre, in resurrectione [0316D] tamen futura de mortali efficiet immortale, de corruptibili incorruptibile, caeteraque quae ad gloriam futurae resurrectionis pertinebunt. Verumtamen etiam in praesenti uita sanctificat fidelium corpora uirtus sacramenti, cum templum dei efficiantur, dicente apostolo: „Nescitis quia corpora uestra templum sancti spiritus sunt?" Sed si quis plene uirtutem baptismatis noscere desiderat, legat sanctum Dionysium areopagitam in libro de ecclesiastica ierarchia.

intră, vede. Într-adevăr, a vedea este a intra, și a intra este a vedea, adică a cunoaște adevărul. *Dacă cineva nu e născut din apă și Duh*, adică, din sacrament vizibil și intelect nevăzut. Ca și cum ar fi spus deschis: dacă cineva nu primește simbolul botezului în chip vizibil și nu va fi primit spirit – adică tocmai înțelesul simbolului – nu poate intra în Împărăția lui Dumnezeu. Se poate înțelege și în felul acesta: *din apă*, adică din sacrament vizibil, și *din Duhul Sfînt*[17].

Se pune întrebarea din ce cauză Domnul a instituit ca sacramentul vizibil al botezului să se facă cu apă, de vreme ce ar părea că, prin credință, învățătura spirituală este suficientă pentru nașterea omului din spirit. Dar la aceasta trebuie spus: fiindcă omul este alcătuit din trup vizibil și suflet nevăzut, sacramentul vizibil era necesar pentru purificarea trupul vizibil, după cum învățătura credinței nevăzute este necesară pentru sfințirea sufletului nevăzut[18]. Căci cu toate că sacramentul vizibil al botezului pare să nu aducă încă nimic trupului în viața aceasta, totuși, la învierea de apoi, din muritor îl va face nepieritor, din stricăcios, de nestricat și celelalte care vor duce către slava învierii viitoare. Cu toate acestea, puterea sacramentului sfințește trupurile credincioșilor în viața aceasta, de vreme ce devin templu lui Dumnezeu, după cum spune Apostolul: „Nu știți că trupurile voastre sînt templul Duhului Sfînt?"[19] (*1Cor.* 6,19; *1Cor.* 3,16) Însă dacă cineva dorește să cunoască pe deplin puterea botezului, să citească din Sfîntul Dionisie Areopagitul în cartea *Ierarhia bisericească*.

Sequitur: *Quod natum est ex carne, caro est; et quod natum est ex spiritu, spiritus est.* Duas natiuitates [0317A] repe<t>it, ex carne uidelicet et ex spiritu. *Quod natum est ex carne,* hoc est, ex primo homine per carnis successionem, *caro est,* hoc est, carnale est. Notandum quod in hoc loco, nomine carnis, non carnem solummodo, sed totum carnalem hominem significauerit. Siquidem saepe anima carnalis carnis nomine uocitatur, unde apostolus: „Caro concupiscit aduersus spiritum, et spiritus aduersus carnem". Sciendum quoque quod, sicut totus homo carnalis, anima et corpore, caro dicitur, ita et totus homo spiritualis, anima et corpore, spiritus, quoniam nascentes homines in christo per spiritum sanctum unum cum ipso spiritu efficiuntur secundum corpus et animam. Vbi datur intelligi quod sacramentum baptismatis mutationem carnis in [0317B] spiritum futuram esse praefigurat.

Non mireris quia dixi tibi: Oportet uos nasci denuo. Ac si dixisset: Non sit tibi mirum et incredibile hominem nasci iterum ex spiritu.

III [*In.* 3,8]

Spiritus ubi uult spirat. Vbi spiritus sanctus uirtutem sanctificationis suae uult perficere, ibi spirat, ibi sanctificationem perficit. Ex hoc intelligitur quod fides, qua credimus in christum, et sacramentum, quo renascimur, dona sancti spiritus sint, qui *ubi uult spirat,* hoc est,

Urmează: *Ceea ce din trup s-a născut, este trup; şi ceea ce s-a născut din spirit, este spirit.* Revine la cele două naşteri, adică la cea din trup şi la cea din spirit. *Ceea ce din trup s-a născut*, adică din primul om prin moştenirea trupului, *este trup*, adică este trupesc. De notat că, aici, cuvîntul *trup* va fi semnificat nu doar trupul, ci omul trupesc pe de-a-ntregul, dat fiind că, adesea, sufletul trupesc este numit trup: de aceea Apostolul <spune>: „Trupul poftește împotriva spiritului, şi spiritul împotriva trupului"[20]. (*Gal.* 5,17) Şi trebuie ştiut că, după cum tot omul trupesc, suflet şi corp, e numit trup, la fel şi omul spiritual, suflet şi trup, <e numit> spirit, pentru că oamenii, născîndu-se în Christos prin Duhul Sfînt, se fac una cu Duhul, după suflet şi trup. De unde se înţelege că sacramentul botezului prefigurează viitoarea transformare a trupului în spirit.

Nu te mira că ţi-am spus: trebuie să vă naşteţi din nou. Ca şi cum ar fi spus: să nu-ţi pară de mirare şi de necrezut că omul se naşte din nou din spirit[21].

III [*In.* 3,8]

Duhul suflă unde vrea[22]. Unde vrea să împlinească virtutea sfinţirii sale, acolo suflă Duhul Sfînt, acolo împlineşte sfinţirea. De aici se înţelege cum credinţa, prin care credem în Christos, şi sacramentul, prin care renaştem, sînt darurile Duhului Sfînt, care *suflă unde vrea*, adică

operatur in his in quibus uult operari, „diuidens singulis propria, prout uult".

Et uocem eius audis. De uoce sancti spiritus sat est uerba sancti Augustini ponere. Ait enim: „Nemo uidet spiritum. Quomodo audimus uocem spiritus? Sonat psalmus, uox est spiritus. Sonat [0317C] euangelium, uox est spiritus. Sonat sermo diuinus, uox est spiritus. *Vocem eius audis et nescis unde ueniat et quo uadat.* Si nasceris et tu de spiritu, hoc eris ut ille. Qui non est natus adhuc <de> spiritu nescit de te unde uenias et quo uadas. Hoc enim ait secutus: *Sic est et omnis qui natus est ex spiritu.*" Hactenus uerba Augustini. Vox igitur spiritus est uox christi, quam audiuit Nicodimus. Sed quoniam ille adhuc non est natus ex spiritu, neque cognouerat unde ueniat spiritus et quo uadat, quamuis uocem eius audierit, dicitur ei: *Sed nescis unde ueniat et quo uadat*, quia adhuc non es natus ex spiritu. Ideoque, quamuis uocem meam audias, dum de spiritu meo loquor, nescis unde uenit spiritus ille, id est, qua occasione uult ex [0317D] se nasci hominem in spiritu aut ad qualem perfectionem ducit ipsum nascentem ex se hominem. Nam qui ex eo nascitur, unus cum eo efficitur. Quemadmodum ille spiritus sanctus est per naturam, ita et nascentem ex se spiritum sanctum efficit per gratiam.

Sic est omnis qui natus est ex spiritu. Non ut tu, o Nicodime, qui nondum natus es ex spiritu, nescis unde ueniat spiritus et quo uadat, quamuis uocem eius audias.

lucrează în cei în care vrea să lucreze, „împărțind fiecăruia cele ale sale, după vrere". (*1Cor.* 12,11)

Și tu auzi glasul lui. Despre glasul Duhului Sfînt, este îndeajuns să amintim cuvintele Sfîntului Augustin: „Nimeni nu vede Duhul. În ce fel auzim glasul lui? Cînd se cîntă psalmul, este glasul Duhului. Cînd se citește Evanghelia, este glasul Duhului. Cînd se aude predica divină, este glasul Duhului. *Îi auzi glasul și nu știi de unde vine și încotro se îndreaptă.* De te vei naște și tu din Duh, vei fi ce este el. Cine nu e născut încă din Duh, nu știe despre tine de unde vii și unde pleci. Căci asta se spune în cele ce urmează: *Astfel este oricine care s-a născut din Duh*". Pînă aici au fost cuvintele lui Augustin[23]. Astfel, glasul Duhului este glasul lui Christos, pe care l-a auzit Nicodim. Dar fiindcă el nu fusese încă născut din Duh și nu cunoștea de unde vine Duhul și încotro se îndreaptă, cu toate că îi va fi auzit glasul, i s-a spus: *dar nu știi de unde vine și încotro se îndreaptă*, pentru că încă nu era născut din Duh. Și de aceea, cu toate că auzi glasul meu atunci cînd vorbesc despre Duhul meu, nu știi de unde vine acel Duh, adică cu ce prilej vrea el ca omul să se nască din sine în spirit sau către ce fel de desăvîrșire îl duce pe omul care se naște din el. Căci cine se naște din el, devine una cu el. După cum Duhul Sfînt există prin natură, la fel, cel ce se va naște din el devine Duh Sfînt prin har.

Astfel este oricine s-a născut din Duh. Nu-i ca tine, Nicodime, care încă nu ești născut din Duh <și> nu știi de unde vine Duhul Sfînt și încotro se îndreaptă, cu

Omnis qui nascitur ex spiritu et uocem eius audit, <ille scit unde uenit spiritus et quo uadit>, hoc est, intelligit et qua de causa spirat in his, in quibus uult, et ad qualem finem eos perducit. Mihi tamen uidetur facilius intelligi si interrogatiue proferatur quod dominus ait *Sic est omnis natus ex spiritu*, ut sit [0318A] sensus: *Spiritus ubi uult spirat, et uocem eius audis, sed nescis unde uenit et quo uadit*, quoniam adhuc non es natus ex spiritu. *Sic est omnis?* Ac si dixisset: Putasne sic esse omnem nascentem ex spiritu ut audiat uocem spiritus, ignoret autem unde uenit et quo uadit? Noli hoc existimare. Nam si nascaris ex spiritu, non solum uocem eius audies, uerum etiam cognosces, unde uenit et quo uadit. Venit a patre per filium – sicut alibi scriptum: „Quem mittet pater in nomine meo" – ut ex se credentes in christum nascantur. Redit ad patrem per eundem filium, nascentes ex se in diuinam filietatem reducens.

IV [*In.* 3,9-12]

Respondit Nicodimus et dixit ei: Quomodo possunt haec fieri? Adhuc haesitat qui litteram legis [0318B] legerat, spiritum autem ipsius omnino ignorabat. Ignorabat quod ait apostolus: „Littera occidit, spiritus autem uiuificat". Lex enim lecta et non intellecta occidit, lecta uero et intellecta uiuificat. Proinde impossibile Nicodimo uisum

toate că auzi vocea lui. Oricine se naşte din Duh şi aude vocea lui, <acela ştie de unde vine şi încotro se îndreaptă>, adică înţelege de ce suflă în cei în care vrea, şi la ce capăt îi aduce. Totuşi, mie mi se pare mai uşor de înţeles dacă ceea ce a spus Domnul, *Astfel este tot cel născut din Duh*, e prezentat în formă interogativă, aşa încît să însemne : *Duhul suflă unde vrea şi tu auzi glasul lui, dar nu ştii de unde vine şi încotro se îndreaptă*, fiindcă nu eşti încă născut din Duh. *Aşa este oricine?* Ca şi cum ar fi spus : Crezi oare că astfel este cel născut din Duh, că aude glasul Duhului, dar nu ştie de unde vine şi încotro se îndreaptă? Să nu crezi asta. Căci dacă te-ai naşte din Duh, nu numai că ai auzi glasul lui, dar cu adevărat ai şti de unde vine şi încotro se îndreaptă. Vine de la Tatăl prin Fiul[24] – precum stă scris altundeva : „Pe care îl trimite Tatăl în numele meu" (*In.* 14,26) – aşa încît cei credincioşi să fie din el născuţi întru Christos. Se întoarce la Tatăl prin acelaşi Fiu, aducînd înapoi în adopţie divină pe cei născuţi din el.

IV [*In.* 3,9-12]

A răspuns Nicodim şi i-a zis : Cum se pot întîmpla acestea?[25] Încă ezită cel care a citit litera Legii, dar nu cunoştea deloc spiritul ei. Nu ştia ce a spus Apostolul : „Litera ucide, însă spiritul dă viaţă". (*2Cor.* 3,6) Căci Legea citită şi neînţeleasă ucide, pe cînd cea citită şi înţeleasă dă viaţă. Prin urmare, lui Nicodim îi era cu

erat quod de natiuitate ex spiritu dominus praedicabat Ignorans spiritum diuinae doctrinae, refellitur iudaica superbia, quae negat altiora esse legis littera, in qua redolent diuina mysteria; ac per hoc reprehenditur Nicodimus a domino.

Ait euangelista: *Respondit Iesus et dixit ei: Tu es magister Israhel et haec ignoras?* Vbi notandum quod non insultando dominus dixit: *Tu es magister Israhel*, sed superbiam opprimendo, quae nihil praeter litteram nouerat et carnalem natiuitatem. [0318C] *Amen, amen dico tibi, quia quod scimus loquimur et quod uidimus testamur, et testimonium nostrum non accipitis.* Ac si aperte diceret: Putasne, superbe iudaee et uirtutem diuinorum eloquiorum ignorans, nos dicere quod ignoramus, aut quod non uidimus testari? Non ita est. Quod scimus loquimur. Sapientia nouit quae loquitur, et uidit quae testatur. Ipse est enim sapientia quae nec fallit nec fallitur. Ipse est uisio quae omnia, priusquam fierent, uidit; et ipsa uisio substantia est eorum quae uisa sunt. Cuius testimonium uerum est, quoniam ipse est ueritas. Omne autem, quod ex ueritate procedit, uerum esse necesse est. Necnon et ipse dominus locutio est patris, et sermo patris, et uerbum eius. De illo sermone propheta ait: „Velociter currit sermo eius". [0318D] Et ipse de se ipso ait: „Sermo, quem locutus sum uobis, non est meus, sed mittentis me patris". Inspice ergo uim uerborum: *Quod scimus loquimur*, quoniam ipse est scientia et locutio; *et quod uidimus testamur*, quoniam ipse est uisio ac uerum testimonium. Quod autem pluraliter

neputință să vadă ce anume îi predica Domnul despre nașterea din Duh. Necunoscînd spiritul învățăturii divine, este respins pentru aroganța[26] <lui> iudaică, ce tăgăduiește c-ar fi ceva mai înalt decît litera Legii, în care stă aroma tainei divine; și de aceea Nicodim a fost admonestat de Domnul.

Evanghelistul spune: *I-a răspuns Iisus și i-a zis: Ești învățător în Israel și nu știi asta?* De notat că aici nu ca să jignească a spus Domnul: *Ești învățător în Israel*, ci ca să strivească aroganța care nu cunoscuse nimic în afară de literă și de nașterea trupească. *Adevărat, adevărat îți spun că vorbim ce știm și mărturisim ce-am văzut, și mărturia noastră n-o primiți.* Ca și cum ar fi spus: crezi oare, iudeu arogant și neștiutor al virtuții cuvintelor divine, că noi vorbim ceea ce nu știm sau că mărturisim ceea ce n-am văzut? Nu este așa. Vorbim ceea ce știm. Înțelepciunea știe ce vorbește și a văzut cele pe care le mărturisește. Căci el este Înțelepciunea care nu înșală și nu se înșală. El este viziunea care pe toate le-a văzut, mai înainte ca ele să fie; iar viziunea aceasta este substanța celor ce-au fost văzute. Mărturia lui este adevărată, pentru că el este Adevărul. (*In.* 14,6) Tot ce pornește din Adevăr, este adevărat în chip necesar. Mai mult, Domnul este și vorbirea Tatălui, și vorba Tatălui, și Cuvîntul lui. Despre el ca vorbire a spus profetul: „Repede aleargă vorba sa". (*Ps.* 147,15) Iar el despre sine a zis: „Vorba ce v-am spus-o vouă, nu este a mea, ci a Tatălui care m-a trimis"[27]. (*In.* 14,24) Cercetează așadar puterea cuvintelor *vorbim ceea ce știm*, căci el este și cunoaștere, și vorbire; *și mărturisim ceea ce*

dixit, mysterium sanctae trinitatis suggerit. *Et testimonium nostrum non accipitis*, quia in nos non creditis, neque ea quae docemus intelligere ualetis; nondum enim ex spiritu nati estis.

Si terrena dixi – uel, sicut in greco legitur, *dicebam – uobis, et non creditis, quomodo, si dicam uobis caelestia, credetis?* Nicodimus quaesiuit *quomodo possunt haec fieri*, impossibilem esse ex spiritu natiuitatem existimans. Sed audit a domino: *Si terrena dicebam* [0319A] *uobis.* Quaeritur cur, cum nihil terrenum in praedictis sermonibus uideatur dixisse – omnino enim spiritualia dixit, spiritualem natiuitatem ex spiritu docens – dixerit: *Si terrena dicebam uobis?* Ad hoc dicendum quia non ad praedicta respicit responsio, sed ad ea quae superius in die pascha dixerat quaerentibus signum iudaeis: „Soluite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud". Ait ergo: Si de meo terreno adhuc corpore soluendo paulo superius dicebam uobis, et non credidistis, *quomodo, si dicam uobis caelestia, credetis*, hoc est, spiritualem natiuitatem a sancto spiritu, quae caelestis est atque diuina? Si igitur terreni corporis mei solutionem in passione et, tertia die, ipsius resurrectionem non credidistis, quid a me quaeritis spiritualis natiuitatis [0319B] aperire uobis mysteria quae, quoniam renati non estis ex spiritu, omnino credere non ualetis? Dicam tamen caelestia, quamuis intelligere non possitis.

vedem, căci el este și viziune, și mărturie adevărată. Iar acestea, formulate la plural, sugerează taina Sfintei Treimi. *Și mărturia noastră n-o primiți*, pentru că nu credeți în noi și nu puteți pătrunde învățătura ce-o oferim; căci încă nu sunteți născuți din Duh.

Dacă v-am vorbit despre cele pământești – sau, cum se citește în greacă, *vă vorbeam*[28] – *și nu credeți, cum o să credeți dacă vă voi vorbi despre cele cerești?* Nicodim a întrebat *cum se pot întîmpla acestea*, socotind că nașterea din Duh este cu neputință. Dar a auzit de la Domnul: *Dacă vă vorbeam despre cele pământești.* Se pune întrebarea: de vreme ce nu pare să fi vorbit despre nimic pământesc în cuvintele de mai înainte – căci a vorbit numai despre cele spirituale, predicînd nașterea spirituală din Duh –, de ce a spus: *Dacă vă vorbeam de cele pământești*[29]? Aici trebuie zis că replica nu privește cele spuse mai devreme acolo, ci pe cele pe care le spusese înainte, în ziua de Paște, iudeilor care-i cereau semne: „Dărîmați templul acesta și în trei zile îl voi ridica". (*In.* 2,19) Prin urmare, a spus: dacă, puțin mai înainte, vă vorbeam despre năruirea trupului meu încă pămîntesc și nu ați crezut, *cum o să credeți dacă vă voi vorbi despre cele cerești*, adică despre nașterea spirituală din Duhul Sfînt, care este cerească și, pe deasupra, divină? Așadar, dacă nu ați crezut în năruirea în suferință a trupului meu pămîntesc și în învierea lui în cea de-a treia zi, de ce îmi cereți să vă descopăr tainele nașterii spirituale pe care, de vreme ce nu sînteți renăscuți din Duh, nu sunteți în stare să le credeți? Voi vorbi totuși despre cele cerești, cu toate că nu le puteți înțelege.

V [*Io.* 3,13-15]

Et nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis qui est in caelo. „Ascendit" ambiguum est cuius temporis uerbum sit, utrum praeteriti an praesentis. Sed in greco non est ambiguum: praeteriti temporis est. In hac sententia quaeritur quis est descensus filii hominis et quis ascensus; et quod caelum in quod ascendit, et de quo descendit, et in quo semper manet, dum ascendit et descendit. Sed ne, multorum sensus de hoc dicendo, moras faciamus, quod uerisimilius uidetur sat est dicere. In diuina scriptura pater caelestis, qui est principium omnium, nomine caeli crebro nominatur. [0319C] Saepe in euangelio legitur dominum suspexisse in caelum, id est in patrem. Non enim credendum est ipsum eleuasse oculos suos in hoc caelum sidereum, corporale, circumscriptum, mortale. In patrem igitur eleuabat oculos ut eum aspicientes indubitanter crederent semper in patre fuisse ad quem intendebat. Quod ergo ait: ***Nemo ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, filius hominis qui est in caelo***, pulchre aliis uerbis exponitur: Nemo ascendit in patrem, nisi qui de patre descendit, filius hominis qui est in patre.

Qualis autem descensus eius et ascensus, ipse alibi aperte exposuit, dicens: „Exiui a patre et ueni in mundum,

V [*In.* 3,13-15]

Şi nimeni nu se ridică în cer, afară de cel ce-a coborît din cer, Fiul Omului care este în cer[30]. Este neclar cărui timp îi aparţine verbul „se ridică", trecutului sau prezentului. Dar în greceşte nu este neclar: este timpul trecut[31]. Despre această frază se pun <următoarele> întrebări: care este coborîrea Fiului Omului şi care urcarea; care este cerul în care s-a urcat şi din care a coborît şi în care rămîne veşnic în timp ce urcă şi coboară. Dar ca să nu zăbovim expunînd cu privire la acestea înţelesul multor <lucruri>, e îndeajuns să spunem ce pare mai verosimil. Tatăl ceresc, care este începutul a toate, este numit frecvent în Sfînta Scriptură prin cuvîntul „Cer". Adesea se citeşte în Evanghelie că Domnul a privit către cer, anume către Tatăl (*Mt.* 14,19; *Mc.* 6,41; 7,34; *Lc.* 9,16; *In.* 11,41). Dar nu trebuie să credem că el a ridicat ochii către cerul acesta înstelat, corporal, circumscris, muritor. El înălţa ochii către Tatăl, astfel încît cei care-l priveau să creadă neîndoielnic că cel către care privea a fost întotdeauna Tatăl. Aşadar, ceea ce se spune prin ***Nimeni nu s-a ridicat în cer, afară de cel ce-a coborît din cer, Fiul Omului care este în cer*** se explică foarte bine cu alte cuvinte: nimeni nu s-a ridicat în Tatăl, afară de cel ce-a coborît de la Tatăl, Fiul Omului care este în Tatăl.

Iar de ce fel <este> coborîrea şi urcarea lui, el vorbeşte deschis în altă parte zicînd: „Am ieşit din Tatăl şi

et iterum relinquo mundum et uado ad patrem". Exitus ergo eius a patre humanatio est, et reditus eius ad patrem [0319D] hominis, quem accepit, deificatio et in altitudinem diuinitatis assumptio. Solus ille descendit, quia solus incarnatus est. Sed, si solus ascendit, quae spes est his pro quibus descendit? Magna quidem et inexplicabilis, quoniam omnes, quos saluauit, in ipso ascendunt, nunc per fidem in spe, in fine uero per speciem in re, sicut ait Iohannes in epistola sua : „Scimus quonium filii dei sumus ; nondum apparuit quid erimus. Cum autem apparuerit, similes ei erimus ; uidebimus enim eum sicuti est". Solus itaque descendit, et solus ascendit, quia ille cum omnibus suis membris unus deus est, unicus filius dei. In ipso enim omnes credentes in ipsum unum sunt. Vnus itaque christus, corpus cum membris, ascendit in patrem.

[0320A] *Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, sic exaltari oportet filium hominis, ut omnis credens in eum non pereat, sed habeat uitam aeternam.* Figuram suam ipsa ueritas exponit ; umbram suam ipsum corpus aperit. Diuina narrat historia populum dei a serpentibus in deserto afflictum crebrisque eorum morsibus magnam stragem fuisse. Sed Moyses, iubente domino, aeneum serpentem fecerat, quem in alta arbore suspenderat, populoque iusserat ut, quicunque morsus esset a draconibus, in aeneum suspiceret colubrum et sanaretur et a serpentina plaga liberaretur. Hoc totum umbra futuri est, hoc est, figura christi morituri pro salute omnium,

am venit în lume, şi în acelaşi fel las lumea şi plec la Tatăl". (*In.* 16,28) Astfel, ieşirea lui din Tatăl este umanizarea, iar întoarcerea lui la Tatăl îndumnezeirea şi înălţarea pe culmile divinităţii a omului pe care l-a asumat[32]. Numai el coboară, pentru că numai el s-a întrupat. Dar, dacă s-a ridicat singur, ce speranţă au cei pentru care s-a coborît[33]? <Una> mare şi de nepătruns, fiindcă toţi cei pe care i-a mîntuit se înalţă în el, acum prin credinţă sperînd, iar la sfîrşit în mod vizibil şi real, după cum a spus Ioan în epistola sa: „Ştim că suntem fiii lui Dumnezeu; încă nu s-a arătat ce vom fi. Însă cînd se va arăta, vom fi asemenea lui; astfel, vom vedea în ce fel este el"[34]. (*1In.* 3,2) Astfel, a coborît singur şi singur s-a înălţat, pentru că el este, cu toate membrele sale, un singur Dumnezeu, Fiu unic al lui Dumnezeu. Căci toţi cei care cred în el sînt una în el. În felul acesta, numai Christos, trup cu membre, s-a înălţat în Tatăl.

Şi precum Moise a ridicat şarpele în pustiu, tot aşa trebuie înălţat Fiul Domnului, ca să nu piară[35] *nimeni dintre cei ce cred în El, ci să aibă viaţă veşnică.* Adevărul însuşi îşi expune chipul; corpul însuşi îşi arată umbra. Istoria dumnezeiască povesteşte cum poporul lui Dumnezeu a fost lovit de şerpi în deşert şi a fost împuţinat de muşcăturile lor repetate. Dar Moise, din porunca Domnului, a făcut un şarpe de bronz pe care l-a atîrnat într-un copac înalt[36] şi a dat poruncă poporului ca oricine a fost muşcat de năpîrci să privească şarpele de bronz şi să se vindece ca să scape de rana de şarpe. (*Num.* 21,6-9) Toată aceasta este umbra celor viitoare

quos serpentes delictorum suorum uenenosis morsibus interimunt. Moyses itaque ipse christus est; serpens [0320B] aeneus mors christi; lignum in quo serpens suspensus. crux christi, in qua mortem subiit pro salute omnium in se credentium. Pulcre quoque mors christi per serpentem figuratur a forma, qua causa pro effectu ponitur. Causa quippe mortis christi serpens erat. Ac per hoc et serpens figurate effectum suum, id est mortem, praetendebat.

Vt omnis qui credit in illum non pereat, sed habeat uitam aeternam. Magna distantia est inter litteram et spiritum, inter figuram et ueritatem, inter umbram et corpus. Littera est factum quod sancta narrat historia; spiritus est mors christi quam tradit euangelium. Serpens figuratus in ligno suspensus aspicientibus se uitam praestabat temporalem. Mors christi credentibus in eam uitam praestat aeternam. [0320C] Sed quid haec ad secundam natiuitatem ex spiritu, non immerito quaeritur, facillime soluitur. Nemo ascendit in christo ad patrem, nisi qui ex spiritu nascitur, ut conformis fiat imaginis filii dei, hoc est, ut christus in illo formetur, et unum cum christo sit. Similiter nemo saluatur per mortem christi, nisi qui ex spiritu nascitur. Nemo ex spiritu nascitur per baptismum nisi in morte christi, sicut ait apostolus: „Consepulti sumus cum christo per baptismum

(*Col.* 2,17; *Evr.* 10,1), adică prefigurarea lui Christos care va muri pentru mîntuirea tuturor celor uciși cu mușcături otrăvite de șerpii păcatelor lor. Și astfel, Moise este însuși Christos; șarpele de bronz, moartea lui Christos; copacul de care e atîrnat șarpele, crucea lui Christos, pe care a pătimit moartea pentru mîntuirea tuturor celor ce cred în el. Iar moartea lui Christos este foarte bine prefigurată de șarpe, prin acea figură prin care cauza este pusă în locul efectului. Căci șarpele era cauza morții lui Christos. Și de aceea și șarpele cerea, în mod figurat, efectul său, adică moartea[37].

Ca să nu piară nimeni dintre cei ce cred în el, ci să aibă viață veșnică. Mare este distanța dintre literă și spirit, între prefigurare și adevăr, între umbră și corp. Litera este faptul povestit de istoria sfîntă; spiritul este moartea lui Christos pe care o relatează Evanghelia. Șarpele prefigurat atîrnat în copac conferea celor care-l priveau viața trecătoare. Moartea lui Christos conferă viață veșnică celor care cred în ea[38]. Dar ce are aceasta cu a doua naștere, din Duh, e o întrebare bună, iar răspunsul e foarte simplu. Nimeni nu urcă prin Christos la Tatăl dacă nu e născut din Duh, așa încît să fie asemenea chipului Fiului lui Dumnezeu (*Rom.* 8,29), adică așa încît Christos să prindă formă în el, iar el să fie una cu Christos. (*Gal.* 4,19) În același fel, nimeni nu se mîntuiește prin moartea lui Christos, dacă nu e născut din Duh. Nimeni nu se naște din Duh prin botez decît în moartea lui Christos, după cum zice Apostolul: „Sîntem înmormîntați împreună cu Christos prin botez în moarte,

in mortem ut, quemadmodum christus surrexit a mortuis in gloriam patris, ita et nos in nouitate uitae ambulemus".

VI [*In.* 3,16-21]

Sic enim deus dilexit mundum ut filium suum unigenitum daret. Causam humanae salutis aperit, patrem uidelicet caelestem, ex quo omnis salus et restitutio [0320D] humanae naturae per unigenitum suum in spiritu suo. Dilectio itaque patris causa est humanae salutis, qui in tantum dilexit mundum *ut filium suum unigenitum daret*, hoc est morti traderet, ut omnis aspiciens in mortem eius *non pereat, sed habeat uitam aeternam.* Sed quaeritur quem mundum dilexit deus. Non enim credendum est mundum istum, id est uniuersitatem quae constat ex caelo et terra, patrem dilexisse. Ille enim non propter se ipsum, sed propter superiorem mundum factus est. Mundum igitur superiorem, quem ad imaginem et similitudinem suam condidit, id est humanam naturam, pater dilexit ita ut filium suum pro eo traderet. [0321A] Sed notandum quod mundus quem pater dilexit, id est homo, non propterea mundus uocatur quod quattuor elementis constiterit, quod solum secundum corpus fieri in terreno adhuc homine consideratur ; sed ideo homo „cosmos" uocatur quoniam ornatus est ad imaginem et similitudinem dei quae, uel solum uel maxime, in anima intelligitur. „Cosmos" quippe grece

pentru ca, în felul în care Christos a înviat din morţi în slava Tatălui, la fel şi noi să umblăm în înnoirea vieţii". (*Rom.* 6,4)

VI [*In.* 3,16-21]

Astfel a iubit Dumnezeu lumea, încît l-a dat pe Fiul său Unul-Născut[39]. A dezvăluit cauza mîntuirii umane, pe Tatăl ceresc desigur, de la care <este> toată mîntuirea şi restabilirea[40] naturii umane în Duhul său prin <Fiul> Unul-Născut. Şi astfel, cauza mîntuirii umane este iubirea Tatălui, care într-atît a iubit lumea *încît l-a dat pe Fiul său Unul-Născut*, adică l-a încredinţat morţii, astfel încît oricine priveşte la moartea lui *să nu piară, ci să aibă viaţă veşnică*. Dar se pune întrebarea: Ce lume a iubit Dumnezeu? Desigur, nu trebuie să se creadă că Tatăl a iubit această lume, adică universul alcătuit din cer şi pămînt. Căci aceasta nu pentru ea însăşi a făcut-o, ci pentru o lume superioară. Astfel, pe acea lume superioară, pe care a întemeiat-o după chipul şi asemănarea sa, adică natura umană[41], a iubit-o Tatăl aşa încît l-a dat pentru ea pe Fiul său. Însă trebuie notat că lumea pe care a iubit-o Tatăl, adică omul, nu e numită lume pentru că e constituită din cele patru elemente, fapt care priveşte omul numai după trupul plăsmuit pe pămînt; ci omul este numit „cosmos" pentru că a fost împodobit după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu, fapt ce se înţelege numai sau mai cu seamă în privinţa sufletului[42].

ornatus proprie interpretatur, non mundus. Et quae creatura tam ornata est quam ea quae ad imaginem creatoris condita? Ad hoc itaque dilexit deus mundum et pro eo tradidit filium, *ut omnis credens in eum non pereat, sed habeat uitam*, non temporalem, sed *aeternam*.

Non enim misit deus filium suum in mundum, hoc est in humanam naturam, *ut iudicet*, hoc est, damnet [0321B] propter suum peccatum, *mundum*, hominem uidelicet, *sed ut saluetur mundus* humanae naturae *per ipsum*.

Qui credit non iudicatur; qui autem non credit iam iudicatus est. Qui autem credit in filium dei, non iudicatur, quoniam dimittuntur ei omnia peccata, pro quibus iudicaretur. Qui non credit, finitum est de eo iudicium, quia non credit; ac per hoc habet peccata, pro quibus iudicatur, quoniam neque credit neque dimittere ei sua peccata uult. Vbi notandum quod unusquisque seipsum iudicat uel non iudicat. Non iudicat seipsum, qui considerat dimissa ei delicta, et non in eo manet quod iudicetur. Qui autem non credit, ipse se iudicat, quoniam in se detinet digna iudicio. *Iam iudicatus est.* „Iam" dixit, adhuc in praesenti tempore. Quamuis enim iudicium eius, quo [0321C] se iudicat damnandum, occultum sit adhuc in hac uita, in futura tamen manifestabitur. Quare iam iudicatus est? *Quia non credit in nomen unigeniti filii dei.* Nihil aliud est ergo iudicium, id est aeterna condemnatio, nisi non credere in filium dei, sicut nihil

Căci în greacă „cosmos" înseamnă propriu-zis podoabă, nu lume. Şi ce creatură este aşa de împodobită cum este cea întemeiată după imaginea Creatorului? Astfel, de aceea a iubit Dumnezeu lumea şi la dat pe Fiul său pentru ea, *ca să nu piară nimeni dintre cei care cred în el, ci să aibă viaţă*, nu vremelnică, ci *veşnică*.

Căci n-a trimis Dumnezeu în lume pe Fiul său, adică în natura umană, *ca să judece, lumea*, adică omul, altfel spus, să o osîndească după păcatul ei, *ci ca lumea* naturii umane *să se mîntuiască prin sine*.

Cine crede nu este judecat; însă cine nu crede a fost deja judecat. Într-adevăr, cine crede în Fiul lui Dumnezeu nu este judecat, fiindcă se fereşte de toate păcatele pentru care ar putea fi judecat. Cine nu crede, judecata lui a fost implinită, deoarece nu crede ; şi pentru aceasta are păcate pentru care este judecat, fiindcă nici nu crede şi nici nu vrea să renunţe la păcate. Aici trebuie notat că fiecare se judecă sau nu pe sine însuşi. Nu se judecă pe sine cel ce consideră că şi-a lepădat păcatele şi că nu rămîne în el nimic de judecat. Însă cel ce nu crede, se judecă singur, pentru că ţine în sine cele demne de judecată. *A fost judecat deja.* A spus „deja", referindu-se la timpul acesta. Căci deşi judecata lui, prin care el se judecă osîndindu-se, este încă ascunsă în această viaţă, ea se va arăta în viaţa ce vine. Pentru ce a fost deja judecat? *Fiindcă nu crede în numele Fiului lui Dumnezeu, Unul-Născut.* Prin urmare, judecata, adică osînda veşnică, nu este altceva decît a nu crede în Fiul lui Dumnezeu,

aliud est beatitudo et uita, nisi credere et cognoscere filium dei, sicut ipse ait: „Haec est autem uita aeterna, ut cognoscant te uerum ac solum deum, et quem misisti Iesum christum".

Sequitur: *Hoc est autem iudicium quia lux uenit in mundum.* Si lux non ueniret in mundum, non esset de mundo iudicium, sicut dominus ait: „Si non uenissem et locutus fuissem, peccatum non haberent". Lux itaque, hoc est dei uerbi incarnatio et doctrina et passio et resurrectio, iudicat mundum. Qui uult accedere ad [0321D] lucem, hoc est ad filium dei, ut in eum credat eumque cognoscat, non iudicatur. Qui autem neque eum credit neque intelligit, in tenebris suis manebit, in quibus damnabitur, hoc est iudicabitur, nolens accedere ad lucem. *Et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem.* Pulchre ait „homines", hoc est carnales, impii, increduli, non spirituales; nam illi ultra hominem ascendunt et superant suam naturam per eius, qui eos illuminat, gratiam. Cur autem homines dilexerunt magis tenebras quam lucem, consequenter [0322A] subiungit, dicens: *Erant enim eorum mala opera.* Quae sunt illa mala opera? Non alia, nisi impietas et incredulitas et odium aeternae lucis, et nolle eam aspicere, uelle autem in tenebris peccatorum manere.

Omnis enim mala agens odit lucem, nec uenit ad lucem, ut non redarguantur opera eius. Ideo fugit impius lucem ueritatis ne impietas eius manifestata fiat, in qua

după cum fericirea şi viaţa nu sînt nimic altceva decît a crede şi a-l cunoaşte pe Fiul lui Dumnezeu, după cum el însuşi spune: „Aceasta este viaţa veşnică, să te cunoască pe tine, Dumnezeu adevărat şi unic, şi pe cel pe care l-ai trimis, Iisus Christos". (*In.* 17,3)

Urmează: *Şi aceasta este judecata, fiindcă lumina a venit în lume.* Dacă n-ar fi venit lumina în lume, n-ar fi fost o judecată a lumii, după cum spune Domnul: „De n-aş fi venit şi n-aş fi vorbit, n-ar fi avut păcat". (*In.* 15,22) Astfel, lumina, adică întruparea Cuvîntului lui Dumnezeu, învăţătura, patimile şi învierea judecă lumea. Cine vrea să se apropie de lumină, anume de Fiul lui Dumnezeu, ca să creadă în el şi să-l cunoască nu este judecat. Însă cine nici nu crede în el şi nici nu-l înţelege, nevrînd să aibă parte de lumină, va rămîne în întunericul lui, în care va fi condamnat, adică va fi judecat. *Şi oamenii au iubit întunericul mai mult decît lumina.* Foarte bine a spus „oamenii", anume trupeşti, necredincioşi, neîncrezători, <iar> nu spirituali; căci aceştia se ridică mai presus de om şi îi depăşesc natura prin harul celui care-i luminează[43]. Iar motivul pentru care oamenii au iubit întunericul mai mult decît lumina e adăugat în continuare, atunci cînd spune: *Căci lucrările lor erau rele.* Care sînt acele lucrări rele? Nu altele decît necredinţa, neîncrederea, ura de lumina veşnică şi refuzul de-a o privi, dar şi dorinţa de a rămîne în bezna păcatelor.

Căci oricine face rele urăşte lumina şi nu vine la lumină, ca să nu se dovedească lucrările lui. De aceea fuge nelegiuitul de lumina adevărului, ca să nu-i fie

omnia mala opera continentur. Vt enim pietas nullo bono opere caret, ita impietas nullo malo. *Qui autem facit ueritatem, uenit ad lucem, ut manifestentur sua opera, quia in deo sunt facta.* Quis est qui facit ueritatem, hoc est, quis est qui bona opera, quae iubet ueritas, perficit, nisi qui credit in christum? Et quis est qui uenit ad lucem, hoc est ad christum et doctrinam eius, ut manifestentur [0322B] opera sua bona, quia in deo sunt facta, nisi ipse qui credit in christum, et mandata eius custodit?

VII [*In.* 3,22-23]

Post haec uenit Iesus et discipuli eius in iudaeam terram, et reliqua. Non est existimandum continuo post disputationem cum Nicodimo, quae facta est in Ierosolimis, uenisse Iesum et discipulos eius in iudaeam terram, sed peracto spatio temporis de Galilaea in Iudaeam redisse. Morali sensu, iudaea terra est cor fidelium. Iudaea quippe confessio interpretatur. Confessio autem duplex est. Est enim confessio peccatorum, est et confessio diuinarum laudum. In quocunque ergo corde duplex illa confessio fuerit, et peccatorum uidelicet et diuinarum laudum, illuc uenit Iesus et discipuli eius, hoc est doctrina eius et illuminatio, ibique demoratur et purgat [0322C] illud

arătată nelegiuirea în care sînt cuprinse toate lucrările cele rele. Căci după cum pietatea nu se lipseşte de nici o lucrare bună, în acelaşi fel nelegiuirea nu se lipseşte de nici o faptă rea. *Însă cine face <ce e> adevăr, vine către lumină, ca să fie dezvăluite lucrările sale, pentru că au fost făcute în Dumnezeu.* Şi cine este cel care face <ce e> adevăr, anume cine este cel care duce la capăt lucrările bune poruncite de Adevăr, dacă nu cel ce crede în Christos? Şi cine este cel care vine către lumină, anume către Christos şi învăţătura sa, pentru a-şi dezvălui lucrările sale bune, căci au fost făcute în Dumnezeu, dacă nu chiar cel ce crede în Christos şi păzeşte poruncile lui?

VII [*In.* 3,22-23]

După aceea, Iisus şi discipolii lui au venit în ţinutul iudeu[44] şi aşa mai departe. Nu trebuie socotit că Iisus şi discipolii au venit în ţinutul iudeu imediat după discuţia avută cu Nicodim, care s-a petrecut în Ierusalim, ci că, după o bucată de vreme, s-au întors din Galileea în Iudeea. În sens moral, ţinutul iudeu este inima credincioşilor[45]. Iudeea înseamnă „mărturisire", iar mărturisirea este de două feluri. Într-adevăr, există o mărturisire a păcatelor şi una a laudelor divine[46]. Astfel, în orice inimă <în care> se află acea îndoită mărturisire, anume şi a păcatelor, şi a laudelor divine, acolo vine Iisus cu discipolii săi, adică învăţătura şi lumina lui, şi acolo

ab omnibus delictis. Et hoc est quod sequitur: *Et illic demorabatur cum eis et baptizauit.* Iuxta litteram demorabatur Iesus cum discipulis uel cum credentibus iudaeis in Iudaea. Ambiguum enim est quod ait *demorabatur cum eis*, utrum cum discipulis suis an cum credentibus in eum iudaeis aut, quod uerisimilius est, cum utrisque.

Et baptizauit. Vbi quaeritur, si christus ipse baptizauit, quomodo euangelista in sequentibus dicit: „Quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius". Sed ad hoc dicendum quod ipse christus baptizauit discipulos suos primum, deinde ipsi discipuli baptizabant credentes in christum, quamuis quidam existiment neminem eum baptizasse per seipsum, sed dicitur baptizasse, qui discipulis suis iussit baptizare.

Sequitur: [0322D] *Erat autem Iohannes baptizans in Αἰνων iuxta Saleim, quia aquae multae erant illic.* Adhuc Iohannes baptizabat in Iordane, dum christus in Iudaea ceperat et discipulos suos et, per eos, alios baptizare. Non enim debuerat praecursor discipulus praecursionis suae mysterium intermittere, priusquam ipse, cuius praecursor erat, inciperet ueritatem ostendere. Vmbra adhuc permansit, quia non omnino lux patefacta fuit. *In Αἰνων*, hoc est in aquis; „enos" enim hebraice aqua dicitur. Ideo subsecutus ait, quasi [0323A] interpretationem nominis aperiens: *Quia aquae multae erant illic.* De Saleim autem uarie tradunt. Quidam uolunt de Ierusalem accipi, quae non longo spatio

rămîne şi o curăţă de toate păcatele. Şi tocmai aceasta înseamnă ceea ce urmează: *Şi acolo rămînea cu ei şi a botezat.* În sens literal, Iisus rămînea în Iudeea cu discipolii sau cu iudeii credincioşi. Căci ceea ce se spune prin *rămînea cu ei* este ambiguu, anume că <rămînea> ori cu discipolii săi, ori cu iudeii care credeau în el, sau, mai verosimil, şi cu unii, şi cu ceilalţi.

Şi a botezat. Aici se pune întrebarea: Dacă însuşi Christos a botezat, cum de spune Evanghelistul în cele ce urmează: „Deşi Iisus nu boteza, ci discipolii săi"? (*In.* 4,2) Dar la aceasta trebuie spus că mai întîi Christos însuşi i-a botezat pe discipolii săi, după care aceşti discipoli îi botezau pe cei care credeau în Christos, cu toate că unii consideră că el nu a botezat pe nimeni prin sine, ci se spune că a botezat fiindcă el a cerut discipolilor lui să boteze[47].

Urmează: *Ioan se afla la Aenon lîngă Saleim, botezînd, căci erau acolo multe ape.* Ioan încă boteza în Iordan atunci cînd Christos a început să boteze în Iudeea pe discipolii săi şi, prin aceştia, pe alţii. Într-adevăr, discipolul înaintemergător nu trebuia să oprească taina precursiunii lui mai înainte ca acela, al cărui înaintemergător era, să înceapă să dezvăluie adevărul. Umbra a rămas pînă acum, pentru că lumina n-a fost descoperită cu totul[48]. *La Aenon*, adică în ape; căci în ebraică „enos" înseamnă apă[49]. De aceea spune mai departe, ca o dezvăluire a interpretării cuvîntului: *căci erau acolo multe ape.* Despre Saleim s-au spus multe. Unii au vrut să-l înţeleagă ca Ierusalim, care nu e prea departe de

locorum distat ab Iordane. Nam primitus Saleim simpliciter nominata, ut aiunt ; deinde Ebussalem, quia ab ebusseis possessa ; deinde Ierusalem, hoc est „templum pacis", propter nobilissimi templi a Salomone constructi deuulgatam in fines mundi gloriosissimam famam. Alii uero, quibus, ut aestimo, fides magis habenda, Salem dicunt oppidum ultra Iordanen situm, eo loci quo Iordanus intrat in lacum asfalti, hoc est in lacum bituminis, et in illo oppido quondam Melchisedec regnasse, cuius oppidi adhuc uestigia remanent. Iuxta illud baptizabat Iohannes, quia erant ibi aquae multae.

VIII [*In.* 3,24]

[0323B] *Non enim missus fuerat in carcerem Iohannes.* Nam, postquam missus est in carcerem, continuo desiuit baptizare, baptismate christi inchoante. Quaeritur, quid baptisma Iohannis his qui ab eo baptizati sunt profuit? Nullo modo enim credendum est, non solum originalis peccati, uerum etiam propriorum delictorum remissionem contulisse. Quid ergo contulit? Magnum quidem. Quantum enim cathecuminis nondum baptizatis doctrina fidei prodest, tantum Iohannis baptisma baptizatis in eo, priusquam baptisma christi subirent, profuit. Iohannes quippe paenitentiam praedicabat et baptismum christi praenuntiabat et in cognitionem ueritatis, quae mundo apparuit, adtraxit. Nonne similiter cotidie ministri faciunt

Iordan. Căci, după cum se spune, la început era numit simplu Saleim[50]; apoi Ebussalem, întrucît a fost ocupat de ebusei (*2Sam.* 5,6 = LXX *2Rg.* 5,6; *1Par.* 11,4-5); apoi Ierusalim, adică „templul păcii", pentru vestirea la sfîrşitul lumii a mult slăvitei faime a preanobilului templu construit de Solomon. Dar alţii, în care, după cum socot, trebuie să avem mai multă încredere, numesc Salem cetatea aflată dincolo de Iordan, în locul în care Iordanul se varsă în marea de smoală, adică în marea de bitum[51], şi în care odinioară a împărăţit Melchisedec (*Gen.* 14,18), din a cărui cetate se păstrează încă ruinele[52]. În apropierea ei boteza Ioan, căci acolo erau multe ape.

VIII [*In.* 3,24]

Căci Ioan nu fusese încă aruncat în închisoare[53]. Căci, după ce-a fost atuncat în închisoare, a încetat imediat să boteze, în timp ce Christos începea să boteze. Ne întrebăm ce folos le-a adus botezul lui Ioan celor pe care el i-a botezat. Căci nu trebuie să credem nicidecum că le va fi adus iertarea, nu numai a păcatului originar, dar nici măcar a propriilor greşeli. Ce le va fi adus atunci? Lucru mare, fără îndoială. Cît de mult foloseşte învăţătura credinţei pentru catehumenii încă nebotezaţi, tot atît a folosit şi botezul lui Ioan celor botezaţi de el, mai înainte de a primi botezul lui Christos. Într-adevăr, Ioan predica pocăinţa şi anunţa botezul lui Christos şi a atras către cunoaşterea adevărului ce s-a arătat în lume. Oare

ecclesiae? Erudiunt primo uenientes ad fidem; [0323C] deinde peccata eorum redarguunt; deinde remissionem omnium peccatorum in baptismate promittunt; ac sic ad cognitionem et dilectionem ueritatis eos attrahunt.

Additur, ad cumulum laudis et utilitatis, quando Iohannes baptisma perfecit. Debuit quippe praecursor in omnibus praecursionis suae effectum implere ut, quemadmodum praecessit christum natiuitate et praedicatione, ita etiam baptismatis similitudine. Vt enim aurora praecedit ortum solis, ita sacramenta Iohannis opera christi praecesserunt et, quemadmodum aurora quodammodo umbras excutit, ita doctrina et mysterium praecursoris tenebras ignorantiae totius mundi inchoabat excutere. Itaque, ne subito uerum baptisma christi appareret mundo, praecessit figuratum baptisma, ut altius et [0323D] clarius ueritas elucesceret, si prius sedentibus in tenebris figura arrideret.

Item quaeritur cur christus baptizatus est a suo seruo. Ad quod dicendum: Propterea christus a seruo baptizari dignatus est ut praecursoris sui officium et honorificaret, et uerum illud fuisse, omnibus iudaeis ac toto mundo notum faceret. Sed si sola haec causa fuit baptizandi a seruo suo domini, cur non solus christus baptizatus est ab Iohanne? Suffecerat enim ad laudem et testimonium

nu fac același lucru zi de zi slujitorii Bisericii? Mai întîi îi instruiesc pe cei ce vin către credință; apoi le arată păcatele lor; mai apoi le făgăduiesc iertarea tuturor păcatelor prin botez și, astfel, îi atrag pe aceștia către cunoașterea și iubirea adevărului[54].

Pentru desăvîrșirea laudei și a folosului se adaugă <celor spuse> momentul în care Ioan boteza. De bună seamă, înaintemergătorul avea de împlinit în toți lucrarea premergerii sale, astfel încît, după cum l-a precedat pe Christos prin naștere și predicare, la fel <să-l preceadă> prin asemănarea botezului[55]. În fapt, după cum zorile precedă răsăritul soarelui, tot așa și sacramentele lui Ioan au precedat lucrările lui Christos; zorile destramă cumva umbra: la fel, învățătura și misterele înaintemergătorului au început să destrame întunericul ignoranței lumii întregi. Și astfel, ca să nu apară dintr-odată botezul cel adevărat al lui Christos, a venit mai întîi prefigurarea botezului ca să lumineze mai înalt și mai strălucitor adevărul, de vreme ce a surîs mai întîi celor care stăteau în întuneric.

De asemenea, ne întrebăm de ce Christos a fost botezat de slujitorul lui. La aceasta trebuie să se răspundă: Christos s-a învrednicit să fie botezat de slujitor, atît pentru a slăvi slujirea înaintemergătorului, cît și pentru a face cunoscut tuturor iudeilor și întregii lumi că acesta a fost adevărat. Dar dacă numai aceasta a fost cauza botezării Domnului de către slujitorul său, de ce Christos nu e singurul botezat de Ioan? Căci smerenia Domnului ar fi fost îndeajuns pentru lauda și mărturia botezului

baptismatis serui humilitas domini. Sed ad [0324A] hoc dicendum quod, si christus solus ab Iohanne baptizaretur, plus baptisma Iohannis quam christi baptizatis conferre uideretur. Multo enim melius potuit existimari unicum baptisma, quo dominus baptizatus est, quam baptisma quo multi ab ipso domino et discipulis suis baptizati sunt. Sed, ne hoc putaretur, multi ab Iohanne sunt baptizati. Si autem quaeritur utrum in aliquo profuit ipsi domino quod a suo praecursore baptizatus sit, quidam non absurde respondent christum sanctificationem quandam Iohannis baptismati effecisse. Illud autem baptisma nihil christo contulit. Scimus tamen grecorum auctores fiducialiter asserere sanctificationem humanitatis christi per sacramentum baptismatis Iohannis auctam fuisse. Quod maxime ex descensione [0324B] spiritus sancti in specie columbae super ipsum baptizatum argumentantur. Nec mirum, cum euangelista dicat: „Iesus autem proficiebat sapientia et aetate et gratia apud deum et homines". Quid mirum si quoddam augmentum humanitatis christi per sacramentum praecursoris sui baptismatis christus acciperet, uerbi gratia, humilitatis suae merito, qua baptisma sui serui subire non dedignatus est? Accepit gratiam ut, sui baptismatis uirtute, omnium delictorum et originalium et propriorum omnes credentes in se remissionem acciperent. Addit etiam Augustinus aliam causam baptizandi domini a seruo suo: Ne cathecumini, caste atque pie post acceptam fidem uiuentes, superbirent existimantes mysterium baptismatis nil eis addere posse, cum secundum [0324C] illam, qua imbuti sunt, fidem

slujitorului. Dar la aceasta trebuie să se răspundă că, dacă numai Christos ar fi fost botezat de Ioan, ar fi părut că botezul lui Ioan conferea celor botezaţi mai mult decît cel al lui Christos. Căci a putut fi socotit cu mult mai bun botezul unic, cel prin care a fost botezat Domnul, decît cel prin care cei mulţi au fost botezaţi de Domnul şi de discipolii săi. Dar, ca să nu se creadă asta, mulţi au fost botezaţi de Ioan. La întrebarea dacă i-a fost de vreun folos Domnului să fie botezat de înaintemergătorul lui, unii răspund, pe bună dreptate, că Christos a sfinţit întrucîtva botezul lui Ioan. Dar acel botez nu i-a adus nimic lui Christos. Totuşi, ştim că autorii greci susţineau încrezători că prin sacramentul botezului lui Ioan a fost săvîrşită sfinţirea umanităţii lui Christos. Ei argumentează mai cu seamă pornind de la coborîrea Duhului Sfînt în chip de porumbel asupra lui la botez[56]. Nu-i de mirare, de vreme ce Evanghelistul spune: „Iar Iisus creştea în înţelepciune, vîrstă şi har în faţa lui Dumnezeu şi a oamenilor". (*Lc.* 2,52) Ce-i de mirare dacă Christos a beneficiat de o sporire a umanităţii christice prin sacramentul botezului înaintemergătorului său, bunăoară pentru smerenia sa, prin care nu a socotit nedemn să ia asupra sa botezul slujitorului său? A primit har pentru ca, prin virtutea botezului său, toţi cei ce cred în el să aibă parte de iertarea tuturor păcatelor, şi pentru cel originar, şi pentru cele ale fiecăruia în parte. Augustin adaugă încă o altă cauză pentru botezarea Domnului de către robul său: ca să nu se îngîmfe catehumenii, care trăiesc cast şi pios după ce au primit

uiuant. Sed ne <in> hoc errarent et in uanum laborarent, dominus uoluit exemplum eis dare de suo baptismate, ut nullus eorum auderet inflari, uidentes dominum suum serui sui baptismum subiisse. Si enim dominus baptismum sui serui noluit despicere, qua ratione illi baptismum domini sui nollent subire?

IX [*In.* 3,25-28]

Facta est ergo quaestio ex discipulis Iohannis cum iudaeis de purificatione. Discipuli Iohannis, uidentes multos iudaeorum credidisse in christum et baptizatos fuisse a discipulis eius, inuidia commoti, interrogabant ipsos iudaeos *de purificatione*, hoc est de baptismate. Mirabantur enim alios posse baptizare praeter Iohannem et discipulos eius, existimantes maiorem esse Iohannem christo, quoniam uiderunt, non longe ante, [0324D] ipsum christum a Iohanne in Iordane baptizatum.

Et uenerunt ad Iohannem, accusare christum uolentes eiusque discipulos, ueluti in iniuriam eius baptizare praesumentes, *et dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanen*, qui uidebatur discipulus tuus, tempore quo a te baptizatus est trans Iordanen, *cui tu testimonium perhibuisti*, dicendo: „Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccatum mundi", *ecce hic baptizat*, nunc in

credința, socotind că taina botezului nu le poate adăuga nimic, de vreme ce trăiesc după credința de care au fost pătrunși[57]. Dar ca să nu se înșele astfel și să lucreze în van, Domnul a vrut să le dea exemplu prin botezul său, astfel încît, văzînd că Domnul lor a luat asupra sa botezul slujitorului său, nici unul dintre ei să nu îndrăznească a se sumeți. Căci de vreme ce Domnul n-a vrut să disprețuiască botezul robului său, pentru ce n-ar vrea ei să primească botezului Domnului lor[58]?

IX [*In.* 3,25-28]

S-a iscat astfel o discuție despre curățire între discipolii lui Ioan și iudei[59]. Discipolii lui Ioan, văzînd că mulți dintre iudei au crezut în Christos și au fost botezați de discipolii lui, roși de invidie, îi întrebau pe acești iudei *despre curățire*, adică despre botez. Căci se mirau cum de pot alții boteza, în afară de Ioan și de discipolii săi, socotind că Ioan este mai mare decît Christos, pentru că îl văzuseră nu demult pe Christos însuși botezat de Ioan, în Iordan.

Și au venit la Ioan, căutînd să-l învinovățească pe Iisus și pe discipolii săi, presupunînd că botează ca și cum l-ar ofensa <pe Ioan>, *și i-au spus: Învățătorule, cel ce era cu tine dincolo de Iordan*, care părea discipolul tău cînd a fost botezat de tine în Iordan, *pentru care tu ai adus mărturie*, zicînd: „Iată Mielul lui Dumnezeu, iată-l pe cel care ridică păcatul lumii" (*In.* 1,29), *iată că*

Iudaea – quod ualde miramur – *et omnes ueniunt ad eum*. Volumus itaque te interrogare, [0325A] quid de hac praesumptione tibi uidetur.

Respondit Iohannes et dixit: Non potest homo quicquam accipere, nisi fuerit ei datum de caelo. In quibusdam codicibus grecorum legitur: *Nisi fuerit ei datum desursum de caelo.* Humiliter respondit seruus accusantibus dominum suum: *Non potest*, inquit, *homo accipere quicquam.* Ac si diceret: Putatis me maiorem esse ipso, cuius seruus et praecursor sum; erratis, in eum non credentes, et ignorantes quid sit et unde uenit, et putatis me esse quod non sum. Vt autem sciatis quid ille sit et quid ego sum, audite meum responsum: *Non potest homo accipere quicquam.* Homo sum et non deus, ille uero et deus est et homo. Ipse est de quo testimonium perhibui dicens: „De plenitudine eius nos omnes [0325B] accepimus". Homo itaque sum. A me nihil accepi, qui non habeo quod a me accipiam; quicquid accepi, ab eo accepi. Si gratiam accepi praecursoris, ab eo accepi. Existimatis me ultra naturam esse humanam, quia audistis quod non sine miraculo diuinae uirtutis natus sum. Ex parentibus quippe prouectae aetatis, ac ueluti ultra humanae naturae consuetudinem, natus sum: propter hoc putatis me ultra hominem esse. Non ita. Homo solummodo sum. Si cognouissetis quid sum, non exaltaretis me ultra id quod sum; et si cognosceretis quid ille est, nullo modo compararetis me illi. Homo enim sum, ille deus; quicquid accepi, ab illo accepi.

acela botează acum în Iudeea – ceea ce ne miră mult – *și toți vin la el.* Așadar, vrem să te întrebăm cum ți se pare aceasta.

Ioan a răspuns și a zis: Nu poate primi omul nimic, dacă nu i-a fost dat din cer. În unii codici grecești se citește: *dacă nu i-a fost dat de sus din cer*[60]. Cu smerenie a răspuns slujitorul celor care îl învinuiau pe Domnul său: *Nu poate*, zice, *primi omul nimic.* Ca și cum ar fi spus: socotiți că eu sînt mai mare decît cel al cărui slujitor și înaintemergător sînt; vă înșelați necrezînd în el și neștiind ce este și de unde vine și socotiți că eu sînt ceea ce nu sînt; însă ca să știți ce este el și ce sînt eu, ascultați răspunsul meu: *Nu poate primi omul nimic.* Om sînt, iar nu dumnezeu, însă acela este și Dumnezeu, și om. El este cel despre care am dat mărturie zicînd: „Din plinătatea lui am primit noi toți". (*In.* 1,16) Prin urmare, sînt om. Nu primesc nimic de la mine, căci nu am ce primi de la mine; ceea ce am primit, de la acela am primit. Dacă am primit harul înaintemergătorului, de la el l-am primit. Socotiți că sînt mai presus de natura umană, pentru că ați auzit că nu m-am născut fără minunea puterii divine. De bună seamă, m-am născut din părinți înaintați în vîrstă, parcă dincolo de obișnuința naturii umane: pentru aceasta socotiți că sînt mai presus de oameni. Nu este așa. Sînt doar om. Dacă ați fi cunoscut ce sînt, nu m-ați fi considerat mai presus de ceea ce sînt; iar dacă ați fi știut ce este el, nu m-ați fi comparat cu el în nici un fel. Căci eu sînt om, el Dumnezeu; tot ceea ce am primit, de la el am primit.

Sapientissimus praecursor christi segregat in seipso naturam et gratiam, sibi attribuens quod homo, hoc est, quod [0325C] mortalis, quod peccator, quod ex primo homine terreno terrenus factus sit, et caetera quae de humanae naturae infirmitate et peccato et poena peccati in seipso caeterisque hominibus considerabat, gratiam seorsum segregans a se, quam acceperat non ex meritis, sed ex abundantia plenitudinis ipsius cuius praecursor erat. Duo considerantur in homine: datum uidelicet et donum. Datum refertur ad naturam, donum refertur ad gratiam. Et quamuis nullum horum sit nisi ex deo – sicut ait apostolus: „O homo, quid habes quod non accepisti?" – solet tamen scriptura datum naturae quasi ipsi homini, donum uero nulli nisi deo adscribere. Ad hoc enim dedit deus naturam, ut eam ornaret per gratiam. Et hoc est quod ait: *Non potest homo*, hoc est humana [0325D] natura, *accipere quicquam* gratiae, *nisi fuerit ei datum de caelo*. „Datum" in hoc loco pro „donatum" Iohannes posuit, quod sepissime inuenitur in diuina scriptura. Datum enim pro dono, et donum pro dato potest accipi. Ita enim iuncta data naturae et dona gratiae, ut inseparabilia fieri uideantur. Nulla quippe natura est rationalis quae omnino dono gratiae care at. *Nisi fuerit datum de caelo*. De quo caelo? De patre uidelicet. Audi Iacobum apostolum dicentem: „Omne datum optimum et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum". Quibus uerbis omnino

Preaînțeleptul înaintemergător al lui Christos distinge în sine natura și harul, atribuindu-și ceea ce e uman, adică ceea ce a fost făcut muritor, păcătos, pămîntesc în primul om pămîntesc (*1Cor.* 15,47), iar pe celelalte pe care le socotea legate de neputința naturii umane, de păcat și de pedeapsa păcatului în sine însuși și în ceilalți oameni, le-a considerat ca separate de sine prin harul pe care îl va fi primit nu după merite, ci din belșugul plinătății celui al cărui înaintemergător era. Două sînt considerate în om: datul, de bună seamă, și darul. Datul privește natura, darul privește harul[61]. Și cu toate că nici una dintre ele nu este decît de la Dumnezeu – după cum spune Apostolul: „O, omule, ce ai fără să fi primit?" (*1Cor.* 4,7) –, totuși, Scriptura obișnuiește să atribuie datul naturii, adică omului însuși, iar darul numai lui Dumnezeu. Căci pentru asta a dat Dumnezeu natura, ca să o împodobească prin har. Și tocmai asta se înțelege cînd se spune: *Nu poate omul*, adică natura umană, *primi nimic* dintr-ale harului, *dacă nu i-a fost dat din cer.* În locul acesta Ioan a pus „dat" pentru „dăruit", <lucru> care apare foarte des în Sfînta Scriptură. Căci se poate înțelege „dat" în loc de „dar" și „dar" în loc de „dat". Căci cele date din natură și darurile harului sînt alăturate astfel încît par a fi de nedespărțit. De bună seamă, nu se găsește nici o natură rațională care să fie întru totul lipsită de darul harului. *Dacă nu i-a fost dat din cer.* Din care cer? Fără îndoială, de la Tatăl. Ascultă-l pe apostolul Iacob spunînd: „Tot datul cel bun și tot darul desăvîrșit este de sus, coborînd de la Părintele Luminilor". (*Iac.* 1,17)

congruit quod Iohannes ait: [0326A] *Non potest homo accipere quicquam, nisi fuerit ei datum de caelo*, hoc est de patre, qui principium est omnium bonorum; ac, si de patre, utique primo per filium, de cuius plenitudine nos omnes accepimus.

Ipsi uos mihi testimonium perhibetis. Hoc mihi solummodo in uestris uerbis congruit, qui non solum non creditis in eum qui misit me, uerum etiam baptisma ipsius irritum putatis, quod mihi testimonium adhibetis *quod dixerim: Ego non sum christus, sed quia missus sum ante illum.* Audistis ex me haec uerba, quando de eo loquebar ultra Iordanen. Audistis utique quando dicitis: *Qui erat tecum trans Iordanen, cui testimonium perhibuisti.* Et si audistis, quare illum, de quo tale testimonium perhibui, ad me accusatis, quasi in [0326B] iniuriam meam multos baptizarit? Dixi: Non sum christus, sed simplex homo; non sum unctus a patre plenitudine spiritus, ille autem unctus, et de plenitudine eius accepi. Sed quia missus sum ante illum, missus sum in mundum prius, nascendo ante illum. Ille ante omnia saecula deus cum deo patre; ego homo in fine seculi missus in carne, antequam ille nasceretur in carne.

Aceste cuvinte se potrivesc întru totul cu cele spuse de Ioan: *Nu poate primi omul nimic, dacă nu i-a fost dat din cer*, adică de la Tatăl, care este începutul tuturor celor bune[62]; iar dacă <omul primește> de la Tatăl, <primește>, oricum, mai întîi prin Fiul, din a cărui plinătate am primit noi toți. (*In.* 1,16)

Voi înșivă îmi aduceți mărturie. Numai aceasta îmi pare potrivit în cuvintele voastre, <voi> care nu numai că nu credeți în cel care m-a trimis, dar chiar socotiți zadarnic botezul lui, <anume> că îmi aduceți mărturie *că am spus: Nu sînt eu Christosul, dar am fost trimis înaintea lui.* Mi-ați auzit cuvintele acestea, pe cînd vorbeam despre el dincolo de Iordan. Le-ați auzit, într-adevăr, de vreme ce spuneți: *Cel care era cu tine dincolo de Iordan, pentru care tu ai adus mărturie.* Și dacă ați auzit, de ce îl mai învinuiți pe acela despre care am adus o asemenea mărturie, ca și cum m-ar ofensa botezîndu-i pe mulți? Am zis: Nu sînt Christos, ci simplu om; nu sînt uns de Tatăl în plinătatea Duhului, acela însă este uns, iar eu din plinătatea lui am primit. Dar fiindcă am fost trimis înaintea lui, am fost trimis mai întîi în lume, născîndu-mă înaintea lui. Acela <este> Dumnezeu, mai înainte de toți vecii, cu Dumnezeu Tatăl; eu am fost trimis ca om în trup, la capătul vremurilor, mai înainte ca el să se fi născut în trup.

X [*In.* 3,29-30]

Qui habet sponsam, sponsus est. Videns praecursor cogitationes suorum discipulorum, qui talia de christo eiusque baptismate proferebant; et audiebant sui magistri responsum de se ipso et de suo baptismate, dicens: „Non potest homo accipere quicquam", humilians se ipsum ueraciterque de se ipso pronuntians quod terrenus homo sit; et uolebant [0326C] interrogare: Si homo es solummodo, et maiorem potestatem et gratiam a teipso non habes praeter quod ab eo accepisti, qui nunc baptizat in Iudaea, et tu dicis quia missus est ante illum, dic, quaesumus, quid es praeter hominem, aut quanti es, et quid gratiae accepisti de caelo; respondit: *Qui habet sponsam, sponsus est.* Qui propter ecclesiam uenit, ut haberet sponsam uenit, quam nunc incipit ex iudaico populo uocare, multos iudaeorum baptizans: ipse sponsus est. Ego autem, ut existimatis, neque sponsus sum, neque sponsam habeo, sed in numero sponsae meipsum computo. Vt sciatis autem quid sum et qualem gratiam habeo ab illo sponso, qui habet sponsam, audite: *Amicus autem sponsi.* Non sum sponsus, sed magnam gratiam sponsi habeo: [0326D] amicus eius sum.

Qui stat et audit eum, gaudio gaudet. Ego amicus sponsi sum, et sto in eius gratia; in eius amicitia permaneo; non cado. Ille me custodit ne cadam. Ille mihi donat ne gratiam suam deseram, sed semper stem et audiam eum, audiam doctrinam eius, non extrinsecus

X [*In.* 3,29-30]

Cel ce are mireasă este mire[33]. Înaintemergătorul cunoştea gîndurile discipolilor săi care vorbeau în felul acesta despre Christos şi despre botezul lui; iar <ei> ascultau răspunsul învăţătorului lor care vorbea despre sine şi despre botezul său: „Nu poate omul primi nimic", smerindu-se şi proclamînd sincer despre sine că este om pămîntesc; şi voiau să întrebe: dacă eşti numai om şi mai mare putere şi har nu ai de la tine însuţi în afară de ceea ce ai primit de la cel care botează acum în Iudeea, şi <dacă> tu spui că ai fost trimis înaintea lui, te rugăm, spune, cu ce eşti tu mai presus de oameni sau cît preţuieşti şi ce har ai primit din cer? <Iar el a> răspuns: *Cel ce are mireasă este mire.* Cel ce vine pentru Biserică, vine ca să-şi ia mireasă, pe care acum începe să o cheme din poporul iudeu, botezîndu-i pe mulţi dintre iudei: acela este mirele. Iar eu nu sînt nici mirele, cum credeţi, nu am nici mireasă, ci mă număr şi eu în rîndul <nuntaşilor> miresei. Şi ca să ştiţi ce sînt şi ce har am de la acel mire, care are parte de mireasă, ascultaţi: *Însă prietenul mirelui.* Nu sînt mirele, ci am marele har al mirelui: sînt prietenul lui.

Care stă şi-l ascultă şi se veseleşte cu bucurie. Eu sînt prietenul mirelui şi stau în harul său; mă păstrez în prietenia lui; nu decad. El mă păzeşte să nu cad. El îmi dă darul de a nu părăsi harul lui, ci de a sta mereu şi de a-l asculta, de a-i asculta învăţătura, nu numai exterior

solummodo aure corporis, uerum etiam intrinsecus aure cordis, et plus intrinsecus quam extrinsecus. Vox eius testimonium eius, quo perhibet se filium dei et sponsum ecclesiae. Et quia audio uerbum eius, gaudeo *propter uocem sponsi*. De seipso ergo profert Iohannes quod ait : *Amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio* [0327A] *gaudet propter uocem sponsi*, ut discipuli sui aperte cognoscerent quid ipse esset, et quid christus in quem adhuc non crediderant, neque baptismum eius acceperant. *Hoc ergo gaudium meum impletum est*. Ac si diceret : In hoc gaudium meum impletum, in eo quod factus sum amicus sponsi, et sto in eius gratia, et audio uocem sponsi uocantis nunc sponsam in Iudaea ex iudaeis, et inchoantis per se ipsum et praedicare et baptizare ; quod iam non sentitis, qui in eum non creditis.

Et ne miremini, quod ille baptizat, et omnes ueniunt ad eum ut credant et baptizentur, et quod plures discipulos habet quam ego : *Illum oportet crescere, me autem minui*. Illum oportet crescere in mentibus uestris, quem [0327B] adhuc solummodo hominem et nullius potestatis existimatis ; sed illum oportet crescere, ut non solum uerum hominem cognoscatis, sed etiam uerum deum et suo aequalem patri. Oportet itaque eum crescere in cogitationibus uestris, me autem minui. Putatis <me> maiorem esse quam sum, illum uero minorem, quam est. Opinio uestra de me in uobis minuetur, opinio uestra de illo in uobis augebitur. Quod si cognosceretis, ex uisibilibus signis argumentari potuissetis. Ego decollabor, ille exaltabitur in

cu urechea corpului, dar chiar şi interior cu urechea inimii, ba chiar mai mult interior decît exterior. Glasul lui <este> mărturia lui, prin care se afirmă ca Fiu al lui Dumnezeu şi mire al Bisericii. Şi pentru că aud cuvîntul lui, mă bucur *de glasul mirelui*. Despre sine vorbeşte Ioan atunci cînd spune: *Însă prietenul mirelui, care stă şi-l ascultă, se veseleşte cu bucurie de glasul mirelui*, pentru ca discipolii să cunoască deschis cine este el şi cine e Christos, în care pînă atunci nu crezuseră şi nici nu primiseră botezul său. *Astfel, această bucurie a mea este deplină*. Ca şi cum ar fi spus: de aceea este deplină bucuria mea, pentru că am fost făcut prieten al mirelui şi stau în harul lui, ascult glasul mirelui care vorbeşte acum miresei în Iudeea printre iudei şi a început să predice şi să boteze prin sine însuşi; voi, cei ce nu credeţi în el, încă nu-l auziţi.

Şi să nu vă miraţi că el botează, că toţi vin la el ca să creadă şi să se boteze şi că are mai mulţi discipoli decît mine: *El trebuie să crească iar eu să mă micşorez*. El trebuie să crească în minţile voastre, cel pe care pînă acum îl socoteaţi numai om şi fără de putere; însă el trebuie să crească pentru ca să cunoaşteţi nu numai omul adevărat, dar chiar şi Dumnezeul adevărat şi pe Tatăl egal lui. Astfel, trebuie ca el să crească în gîndurile voastre, iar eu să scad. Pe mine mă socotiţi mai mare decît sînt, iar pe el mai mic decît este. Să se micşoreze în voi părerea despre mine, să sporească în voi părerea despre el[64]. Dacă aţi şti asta, aţi putea-o dovedi prin semne vizibile. Mie mi se va tăia capul, el va fi ridicat pe

cruce, ut per hoc cognoscatis quia *oportet illum crescere* super omnia in mentibus perfecte credentium in eum, *me autem minui* ut nemo de me existimet praeter quod sum et ab eo accepi. Idipsum significat quod ipse, luce inchoante crescere [0327C] tenebris autem decrescere natus sit; ego uero, luce inchoante minui, tenebris autem inchoantibus crescere, natus sum. Potest et aliter intelligi. Iohannes figuram legis gestat, christus uero figuram suam, id est ueritatis. Apparente igitur ueritate in mundo, cepit lex minui, hoc est carnalia opera. Cognoscens haec praecursor et propheta et plusquam propheta ait: *Illum oportet crescere, me autem minui.* Ille, quia ueritas est, crescet in mundo, hoc est, clarissime cognoscetur ab his qui credunt et crediturі sunt in eum. Lex autem, cuius figuram gero, minuetur, ueritate crescente.

XI [*In.* 3,31-33]

Qui desursum uenit, super omnes est. Iterum redit seruus ad comparationem sui et domini sui. *Qui desursum uenit*, hoc est, qui ex patre uenit in [0327D] mundum ut saluaret mundum, *super omnes est:* Non solum me superat seruum et praecursorem suum, uerum etiam omnes homines, et non solum homines, uerum etiam omnes

cruce[65], pentru ca prin aceasta să cunoaşteţi că *el trebuie să crească*, mai presus de orice, în minţile celor care cred cu adevărat în el, *iar eu să mă micşorez*, pentru ca nimeni să nu aibă vreo părere despre mine în afară de ceea ce sînt şi de ceea ce am primit de la el. Acelaşi lucru înseamnă şi că s-a născut la vremea în care lumina a început să crească şi întunericul să se risipească; iar eu am fost născut pe cînd lumina începea să scădă, iar întunericul să crească[66]. Şi se mai poate înţelege ceva. Ioan poartă chipul legii, Christos însă, chipul său, adică al adevărului. Odată ce s-a arătat adevărul în lume, Legea, adică lucrarea trupească, a început să scadă. Cunoscînd acestea, înaintemergătorul şi profetul, ba chiar <era> mai mult decît un profet (*Mt.* 11,9; *Lc.* 7,26), zice: *El trebuie să crească, iar eu să mă micşorez.* El, fiindcă este adevăr, va creşte în lume, adică va fi foarte bine cunoscut de cei ce cred şi vor crede în el. Iar Legea, al cărei chip îl port, se va micşora, în vreme ce adevărul va creşte.

XI [*In.* 3,31-33]

Cel ce vine de sus este mai presus de toţi[67]. Încă o dată se întoarce slujitorul la comparaţia dintre el şi Domnul său. *Cel ce vine de sus*, adică cel ce vine în lume de la Tatăl, ca să mîntuiască lumea, *este mai presus de toţi*: nu numai pe mine, robul şi înaintemergătorul său, mă depăşeşte, ci, de bună seamă, pe toţi oamenii; şi nu numai

uirtutes caelestes, et omnia quae sunt et quae non sunt. Nec hoc iuxta diuinitatem, sed iuxta humanitatem ; homo quippe est et plusquam homo. Diuinitas eius nihil superat, quia omnia est.

Qui est de terra, terra est et de terra loquitur. De seipso hoc ait. Ac si diceret : Ego, qui de terra sum, hoc est, de terrenis parentibus natus ex illo cui dictum est : „Terra es et in terram ibis", hoc est ipso terreno homine ex quo [0328A] omnes terreni peccatum et poenam peccati, hoc est mortem, traxere, inde sum. Et ideo terra sum, quia de terra natus sum, nec aliud me esse arbitror. Si quid supra haec habeo, de plenitudine ipsius accipio, ante quem missus sum. *Et de terra loquitur*, hoc est, de fragilitate meae naturae loquor, cognoscens eam nil esse, si desursum non acciperet. Et ne mireris Iohannem de seipso ueluti de quadam tertia persona dixisse ; nec sine ratione, quoniam personam omnis terreni hominis in se ostendit.

Qui de caelo uenit, super omnes est. Eandem sententiam repetit quam paulo superius dixit : *Qui desursum uenit, super omnes est.* Nunc iterum : *Qui de caelo uenit, super omnes est.* Eadem uerba sunt praeter quod prius *desursum uenit*, nunc autem *de caelo uenit.* Et quae est ista repetitio, et quid uult ? An forte aliud est „desursum uenit", aliud „de caelo uenit" ? Christus desursum uenit, christus [0328B] de caelo uenit, ideoque super omnes

pe oameni, ci <depășește> toate puterile cerești și toate cele ce sînt și cele ce nu sînt[68]. Și aceasta nu după dumnezeire, ci după umanitate; într-adevăr este om și chiar mai mult decît om. Dumnezeirea lui nu depășește nimic, pentru că este totul[69].

Cine este de pe pămînt, pămînt este și despre pămînt vorbește. Spune aceasta despre sine. Ca și cum ar fi spus: Eu, care sînt de pe pămînt, adică născut din părinți pămîntești, din cel despre care s-a spus: „Pămînt ești și în pămînt te vei întoarce"[70] (*Gen.* 3,19), adică din omul pămîntesc de la care s-au tras tot păcatul pămîntesc și pedeapsa pentru păcat, care este moartea, de acolo sînt. Și de aceea sînt pămînt, pentru că m-am născut din pămînt, și nu cred că sînt altceva. Dacă în afară de de aceasta mai am ceva, din plinătatea lui am primit, mai înainte să fi fost trimis. *Și despre pămînt vorbește*, adică vorbesc despre fragilitatea naturii mele, știind că ea nu este nimic dacă nu a primit de sus. Și nu te mira că Ioan a vorbit despre sine ca despre o terță persoană: nu <a făcut-o> fără motiv, pentru că <astfel> vădește în sine personificarea întregului neam omenesc de pe pămînt.

Cel ce vine din cer este mai presus de toți. Repetă aceeași propoziție pe care a rostit-o puțin mai sus: *Cel ce vine de sus este mai presus de toți.* Acum din nou: *Cel ce vine din cer este mai presus de toți.* Sînt aceleași cuvinte, în afară de faptul că mai înainte <era> *vine de sus*, pe cînd acum, *vine din cer.* Ce este această repetare și ce <se> intenționează <cu> ea? Oare nu cumva una este „a venit de sus" și alta „a venit din cer"? Christos a

est et super omnia. Potest itaque talis distantia inter „desursum uenit" et „de caelo uenit" intelligi ut, in eo quod dixit *desursum uenit*, intellegamus altitudinem humanae naturae ante primi hominis delictum, de qua altitudine hominem uenisse christum non dubitamus. Nam si de homine post peccatum ueniret, peccato forsan non careret. Quoniam uero peccato caruit, recte credendum est hominem ante peccatum accepisse. Nam dominus noster Iesus christus, humanae conditor naturae atque saluator, et de primo homine accepit ante peccatum, et ueluti de secundo homine post peccatum. Quid accepit ab homine ante peccatum? Carere peccato, quia humana natura, priusquam peccaret, [0328C] omnino peccato carebat. Quid accepit ab homine post peccatum? Mori pro peccato absque ullo reatu peccati. Quod ergo prius ait: *Qui desursum uenit*, recte intelligitur: Qui de sublimitate humanae naturae, ad imaginem dei factae, antequam peccaret, uenit. Nullus enim inde uenit, nisi ipse solus. Quotquot enim uenerunt in mundum, ab homine peccante uenerunt; solus ille absque peccato ab homine ante peccatum processit. Quod autem in sequentibus dixit: *Qui de caelo uenit, super omnes est*, ibi intelligimus patrem caeli nomine significatum, a quo missus est christus in mundum, sicut ipse ait: „Exiui a

venit de sus, Christos a venit din cer, și de aceea este mai presus de toți și mai presus de toate. Prin urmare, se poate înțelege o astfel de diferență între „a venit de sus" și „a venit din cer" încît prin cuvintele *vine de sus* să înțelegem înălțimea naturii umane de dinainte de greșeala primului om, înălțime din care nu ne îndoim că a venit omul Christos. Căci dacă ar fi venit din omul de după păcat, poate că n-ar fi fost lipsit de păcat. Pentru că a fost cu adevărat lipsit de păcat, e bine să credem că va fi asumat umanitatea de dinainte de păcat. Căci Domnul nostru Iisus Christos, întemeietor și mîntuitor al naturii umane, a primit <ceva> și de la primul om de dinainte de păcat, ca și de la următorul om, de după păcat. Ce a asumat de la omul de dinaintea păcatului? Faptul de a fi lipsit de păcat, pentru că natura umană, înainte de a păcătui, era întru totul lipsită de păcat. Ce a asumat de la omul de după păcat? Faptul de a muri pentru păcat, fără să fi păcătuit[71]. Astfel, ceea ce s-a spus mai devreme, *cel ce vine de sus* se înțelege pe drept: cel ce vine din înaltul naturii umane, făcută după chipul lui Dumnezeu, mai înainte de a fi păcătuit. Într-adevăr, nimeni nu vine de acolo decît el. Oricît de mulți au venit în lume, au venit din omul păcătos; numai el a provenit fără păcat din omul de dinainte de păcat. Iar prin ceea ce se spune în continuare: *Cel ce vine din cer este mai presus de toți*, înțelegem că Tatăl, de la care a fost trimis Christos în lume, este semnificat prin cuvîntul „cer", după cum spune el însuși: „Am ieșit de la Tatăl și

patre, et ueni in mundum". Duobus itaque modis unigenitus filius dei super omnia esse credendus est : primo, quia super omnem humanitatem [0328D] exaltatur, qui de ipsa, priusquam peccaret, uenit ; secundo, quod iuxta altitudinem diuinitatis, in qua patri aequalis est, omnem superat creaturam.

Et quod uidit et audiuit, hoc testatur. Quid est quod filius dei uidit? Non aliud, nisi cognouit se in patre et aequalitatem ipsius esse. *Et audiuit.* Quid audiuit? Audiuit a patre : „Ego hodie genui te". Vidit igitur se ipsum secundum suam diuinitatem in suo patre ; et audiuit a suo patre quod ipse eum genuerit aequalem sibi. *Hoc testatur.* Quid testatur? Quod filius dei sit. Et ubi testatur? Redige ad superiora, ubi ipse de seipso ait : „Non enim misit deus filium suum [0329A] in mundum, ut iudicet mundum, sed ut saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, non iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine unigeniti filii dei". Hoc itaque est quod uidit filius dei, et de se ipso testatur.

Et testimonium eius nemo accipit. Si testimonium eius nemo accipit, quare uenit, et quid utilitatis mundo contulit? Iohannes praecursor, plenus gratia diuinae prophetiae, prouidit eos qui in christum crediturі sunt, testimonium illius accipientes, et eos qui in eum non sunt crediturі, testimonium illius respuentes. De his qui

am venit în lume". (*In.* 16,28) Şi astfel, trebuie crezut că Fiul Unul-Născut al lui Dumnezeu este mai presus de toţi în două moduri: mai întîi, pentru că este înălţat deasupra întregii umanităţi cel care a venit din ea, dar din aceea de dinainte de păcat; apoi, pentru că prin măreţia dumnezeirii prin care îi este egal Tatălui, întrece întreaga creaţie.

Şi ceea ce a văzut şi a auzit, aceea mărturiseşte. Ce a văzut Fiul lui Dumnezeu? Nu altceva decît că s-a cunoscut pe sine în Tatăl şi că este egal lui. *Şi a auzit.* Ce a auzit? A auzit de la Tatăl: „Eu, astăzi, te-am născut". (*Ps.* 2,7; *Fp.* 13,33; *Evr.* 1,5; 5,5) S-a văzut astfel pe sine însuşi potrivit dumnezeirii lui în Tatăl său; şi a auzit de la Tatăl că acesta l-a născut egal sieşi. *Aceea mărturiseşte.* Ce mărturiseşte? Că este Fiul lui Dumnezeu. Şi unde mărturiseşte? Priveşte la cele de mai sus, acolo unde el spune despre sine însuşi: „Căci n-a trimis Dumnezeu pe Fiul său în lume ca să judece lumea, ci ca să mîntuiască lumea prin el. Cine crede în el nu este judecat. Dar cine nu crede, a fost deja judecat, pentru că nu crede în numele Fiului Unul-Născut al lui Dumnezeu". (*In.* 3,17-18) Şi astfel, aceasta este ceea ce a văzut Fiul lui Dumnezeu şi ceea ce mărturiseşte despre sine însuşi.

Şi nimeni nu primeşte mărturia lui. Dacă nimeni nu primeşte mărturia lui, pentru ce a venit, şi ce folos a adus lumii? Ioan înaintemergătorul, plin de harul profeţiei divine, a văzut dinainte pe cei care vor crede în Christos, primind mărturia lui, şi pe cei ce nu vor crede în el, respingîndu-i mărturia. Dintre cei care nu cred şi

non credunt neque crediturі, sed a seipsis <ad> interitum praeparati, nemo accepit testimonium filii dei. De his autem, qui credunt et crediturі sunt, nemo est qui testimonium eius non accipiat [0329B] ac, per hoc, qui saluus non sit. Ideoque sequitur: *Qui accipit eius testimonium, signauit quia deus uerax est.* Et quid est „signavit"? Hoc est: in corde suo firmauit, et quasi sigillo incommutabili perfectae fidei conclusit *quia deus uerax est.* Quod facilius intelligitur, si grecus sermo legatur: *Quia deus uerus est*, ut sit sensus: Qui accipit testimonium filii dei de seipso, quod filius dei sit et quod pro salute mundi pater suus eum misserit, ille firmiter credit quia deus uerus est, qui de seipso, quod uerus deus sit, ueri dei filius, testimonium perhibuit.

XII [*In.* 3,34-36]

Quem enim missit deus, uerba dei loquitur. Hoc de filio dei loquitur solummodo qui, quoniam a deo patre missus est, uerba dei loquitur. Nunquid et prophetae ab eo missi sunt? Nunquid et apostoli ab eo [0329C] missi sunt et uerba dei locuti sunt? Quid ergo de solo christo dictum est: *Quem misit deus, uerba dei loquitur?* Videtur

nu vor crede, ci se pregătesc singuri pentru moarte, nimeni nu a primit mărturia Fiului lui Dumnezeu[72]. Dar dintre cei care cred şi vor crede, nu există nici unul care să nu primească mărturia lui şi, prin acesta, care să nu fie mîntuit. Şi de aceea urmează : *Cel ce primeşte mărturia lui, pecetluieşte că este cu adevărat Dumnezeu.* Şi ce înseamnă „pecetluieşte"? Tocmai aceasta : <îşi> întăreşte în inima sa şi conchide ca şi cu o pecete de neclintit a credinţei desăvîrşite *că este cu adevărat Dumnezeu*[73]. Acest fapt e mai uşor de înţeles dacă se citeşte textul grec : *Că este Dumnezeu adevărat*[74], însemnînd : cel ce primeşte mărturia despre sine a Fiului lui Dumnezeu, <cum> că este Fiul lui Dumnezeu şi că Tatăl îl va fi trimis pentru mîntuirea lumii, acela crede mai ferm că cel care a mărturisit despre sine că este Dumnezeu adevărat, Fiu al lui Dumnezeu cel adevărat, este Dumnezeu adevărat.

XII [*In.* 3,34-36]

Cel pe care l-a trimis Dumnezeu rosteşte cuvintele lui Dumnezeu[75]. <Ioan> spune aceasta numai despre Fiul lui Dumnezeu, care, fiindcă a fost trimis de Dumnezeu Tatăl, rosteşte cuvintele lui Dumnezeu. Dar oare nu au fost trimişi de el şi profeţii? Oare nu au fost trimişi de el şi apostolii şi <oare> nu au rostit cuvintele lui Dumnezeu? Prin urmare, de ce numai despre Christos s-a spus : *Cel pe care l-a trimis Dumnezeu rosteşte cuvintele lui*

non credunt neque crediturі, sed a seipsis <ad> interitum praeparati, nemo accepit testimonium filii dei. De his autem, qui credunt et crediturі sunt, nemo est qui testimonium eius non accipiat [0329B] ac, per hoc, qui saluus non sit. Ideoque sequitur: *Qui accipit eius testimonium, signauit quia deus uerax est.* Et quid est „signavit"? Hoc est: in corde suo firmauit, et quasi sigillo incommutabili perfectae fidei conclusit *quia deus uerax est.* Quod facilius intelligitur, si grecus sermo legatur: *Quia deus uerus est,* ut sit sensus: Qui accipit testimonium filii dei de seipso, quod filius dei sit et quod pro salute mundi pater suus eum misserit, ille firmiter credit quia deus uerus est, qui de seipso, quod uerus deus sit, ueri dei filius, testimonium perhibuit.

XII [*In.* 3,34-36]

Quem enim missit deus, uerba dei loquitur. Hoc de filio dei loquitur solummodo qui, quoniam a deo patre missus est, uerba dei loquitur. Nunquid et prophetae ab eo missi sunt? Nunquid et apostoli ab eo [0329C] missi sunt et uerba dei locuti sunt? Quid ergo de solo christo dictum est: *Quem misit deus, uerba dei loquitur?* Videtur

nu vor crede, ci se pregătesc singuri pentru moarte, nimeni nu a primit mărturia Fiului lui Dumnezeu[72]. Dar dintre cei care cred şi vor crede, nu există nici unul care să nu primească mărturia lui şi, prin acesta, care să nu fie mîntuit. Şi de aceea urmează: *Cel ce primeşte mărturia lui, pecetluieşte că este cu adevărat Dumnezeu.* Şi ce înseamnă „pecetluieşte"? Tocmai aceasta: <îşi> întăreşte în inima sa şi conchide ca şi cu o pecete de neclintit a credinţei desăvîrşite *că este cu adevărat Dumnezeu*[73]. Acest fapt e mai uşor de înţeles dacă se citeşte textul grec: *Că este Dumnezeu adevărat*[74], însemnînd: cel ce primeşte mărturia despre sine a Fiului lui Dumnezeu, <cum> că este Fiul lui Dumnezeu şi că Tatăl îl va fi trimis pentru mîntuirea lumii, acela crede mai ferm că cel care a mărturisit despre sine că este Dumnezeu adevărat, Fiu al lui Dumnezeu cel adevărat, este Dumnezeu adevărat.

XII [*In.* 3,34-36]

Cel pe care l-a trimis Dumnezeu rosteşte cuvintele lui Dumnezeu[75]. <Ioan> spune aceasta numai despre Fiul lui Dumnezeu, care, fiindcă a fost trimis de Dumnezeu Tatăl, rosteşte cuvintele lui Dumnezeu. Dar oare nu au fost trimişi de el şi profeţii? Oare nu au fost trimişi de el şi apostolii şi <oare> nu au rostit cuvintele lui Dumnezeu? Prin urmare, de ce numai despre Christos s-a spus: *Cel pe care l-a trimis Dumnezeu rosteşte cuvintele lui*

enim dixisse: Quem missit deus, illius mittentis se dei uerba loquitur. Quod prophetae fecerunt, similiter apostoli. Quid ergo magnum datur christo, quod aliis non datum? Intende in uerba: *Quem misit deus,* pater uidelicet, *uerba dei loquitur.* Quoniam et ille, qui missus est, deus est, ideo uerba dei loquitur, ut sit sensus: Quem missit deus, profecto deus est, ac per hoc uerba illius uerba dei sunt. Ergo uerba filii de se ipso testimonium perhibentis quod deus sit uerba dei sunt. Verba prophetarum et apostolorum uerba dei sunt, quia uerba dei locuti sunt – sanctus enim spiritus locutus est in eis – nec tamen illa uerba referuntur ad [0329D] illos ut illorum uerba sint, sed ueri dei uerba. Verba christi ad se ipsum referuntur, et uerba dei dicuntur merito quia naturaliter deus est, et totus deus, et tota sapientia, et in eo plenitudo donorum dei. Propterea sequitur: *Non enim ex mensura dat deus spiritum.* Ac si dixisset: Ex mensura dat deus spiritum suum singulis hominibus, sicut ait apostolus: „Alii datur per spiritum sermo sapientiae, alii sermo scientiae", caeteraque spiritualium donorum diuisio. Quibus uerbis ostenditur ex mensura dari spiritum sanctum membris ecclesiae. Quod consequenter ait apostolus

Dumnezeu? Într-adevăr, <Ioan> pare să fi spus: acela pe care Dumnezeu l-a trimis rostește cuvintele acelui Dumnezeu care l-a trimis. Asta au făcut profeții și, la fel, și apostolii. Atunci, ce <lucru> deosebit îi este dat lui Christos, care altora nu li s-a dat[76]? Ia seama la cuvintele: *Cel pe care l-a trimis Dumnezeu*, adică Tatăl, *rostește cuvintele lui Dumnezeu*. Pentru că și cel care a fost trimis este Dumnezeu, de aceea rostește cuvintele lui Dumnezeu, astfel încît se înțelege: Cel pe care l-a trimis Dumnezeu este, de bună seamă, Dumnezeu și de aceea cuvintele lui sînt cuvintele lui Dumnezeu. Așadar, cuvintele Fiului care aduce mărturie despre sine, <anume> că este Dumnezeu, sînt cuvintele lui Dumnezeu. Cuvintele profeților și ale apostolilor sînt cuvintele lui Dumnezeu, pentru că au rostit cuvintele lui Dumnezeu – căci Duhul Sfînt a vorbit în ei –, și totuși acele cuvinte nu le sînt atribuite ca și cum ar fi ale lor, ci <sînt> cuvintele Dumnezeului cel adevărat. Cuvintele lui Christos îi sînt atribuite lui, și sînt numite pe drept cuvintele lui Dumnezeu, căci este Dumnezeu după fire, întru totul Dumnezeu, întru totul înțelepciune și în el <e> plinătatea darurilor lui Dumnezeu. De aceea urmează: *Căci Dumnezeu nu cu măsură dă Duhul*. Ca și cum ar fi spus: Dumnezeu dă Duhul său cu măsură fiecărui om, după cum spune Apostolul: „Unuia îi e dat prin Duh vorbirea înțelepciunii, altuia vorbirea cunoașterii" (*1Cor.* 12,8), și celelalte feluri de daruri spirituale. Prin aceste cuvinte se arată că Duhul Sfînt este dat cu măsură membrelor Bisericii. Ceea ce în bună urmare spune Apostolul zicînd: „Dar unul și

dicens: „Vnus autem operatur [0330A] atque idem spiritus, diuidens singulis propria, prout uult". Christo autem, qui est caput ecclesiae, non ex mensura dat deus spiritum, sed sicut totum ex seipso toto genuit filium suum, ita incarnato filio suo totum spiritum suum dedit, non participaliter, non per subdiuisiones, sed generaliter et uniuersaliter.

Pater diligit filium, et omnia dedit in manu eius. Causam reddit cur caeteris hominibus ex mensura dat deus spiritum, filio autem suo non ex mensura, sed ex toto dat spiritum. Quare? Non ob aliud, nisi quia *pater diligit filium*, ideo dedit ei totum suum spiritum. *Et omnia dedit in manu eius.* Quae omnia? An forte omnia quae in ipso facta sunt? „In principio, enim, fecit deus caelum et terram". Et psalmus: [0330B] „Omnia in sapientia fecisti". Illa itaque omnia, quae in filio facta sunt, dedit pater in manu eius. Altius: *Omnia dedit in manu eius*, hoc est, omnia quae substantialiter habet pater, dedit filio, gignendo ipsum de se aequalem sibi per omnia.

Qui credit in filium, habet uitam aeternam. Quare? Quia ipse filius uita aeterna est, sicut ipse ait: „Ego sum ueritas et uita". Merito ergo *qui credit in filium habet uitam aeternam.* Ac si dixisset: Qui credit in filium, habet ipsum filium, ac per hoc, habet uitam aeternam, quia ipse filius uita aeterna est. *Qui autem non credit in filio, non uidebit uitam aeternam.* Eodem genere locutionis: Qui autem non credit filio, non uidebit filium,

același Duh lucrează, împărțind bunurile proprii fiecăruia în parte, după cum vrea"[77]. Însă lui Christos, care este capul Bisericii, Dumnezeu nu i-a dat cu măsură Duhul, ci după cum întru totul din sine l-a născut pe de-a-ntregul pe Fiul său, la fel a dat Fiului întrupat întreg Duhul său, nu prin participație, nici prin împărțire, ci în chip general și universal.

Tatăl îl iubește pe Fiul, și pe toate le-a dat în mîna lui. <Ioan> arată cauza pentru care Dumnezeu le-a dat celorlați oameni Duh cu măsură, dar fără măsură Fiului său, ci i-a Duhul pe de-a-ntregul. De ce? Nu din altă cauză decît pentru că *Tatăl îl iubește pe Fiul*, drept care i-a dat întreg Duhul său. *Și pe toate le-a dat în mîna lui.* Cum toate? Oare cumva toate care în el s-au făcut? „Căci la început Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul"[78]. (*Gen.* 1,1) Și psalmul: „Le-ai făcut pe toate întru înțelepciune". (*Ps.* 103,24) Și astfel, pe toate acestea, care s-au făcut în Fiul, le-a dat Tatăl în mîna lui. Mai subtil: *pe toate le-a dat în mîna lui*, adică pe toate cele pe care Tatăl le are după substanță, le-a dat Fiului, născîndu-l din sine egal cu sine în toate <lucrurile>.

Cine crede în Fiul, are viață veșnică. De ce? Pentru că Fiul însuși este viața veșnică, după cum el însuși spune: „Eu sînt adevărul și viața"[79]. (*In.* 14,6) Așadar, *cine crede în Fiul* pe drept *are viață veșnică*. Ca și cum ar fi spus: cel ce crede în Fiul, are pe însuși Fiul și de aceea are viață veșnică, pentru că Fiul este viața veșnică. *Însă cine nu crede în Fiul, nu va vedea viață veșnică.* Același fel de exprimare: cine însă nu crede în Fiul nu-l

qui est uita. *Sed ira dei manet super eum.* Non dicit: Ira dei ueniet [0330C] super eum, sed ait: *manet super eum.* Quae est illa ira dei? Nihil aliud, nisi maledictio illa, qua deus maledixit primi hominis peccato, mandatum suum transgredientis, dicens: „Maledicta terra in operibus tuis". Illius irae effectus est mors, et corruptio, et omnino ueritatis ignorantia: quae omnia manent super eum. De illa ira ait apostolus: „Fuistis aliquando filii irae sicut et caeteri". Ira dei potest originale peccatum intelligi, quoniam illud originale peccatum iram dei in humanam naturam prouocauit; quod originale peccatum manet in his qui nolunt credere in eum qui pro illis mortuus est.

va vedea pe Fiu, care este viaţă. *Ci mînia lui Dumnezeu stă asupra lui.* Nu zice că mînia lui Dumnezeu vine asupra sa, ci spune: *stă asupra lui.* Ce este această mînie a lui Dumnezeu? Nimic altceva decît acel blestem cu care Dumnezeu a blestemat păcatul primului om atunci cînd acesta a călcat porunca sa, zicînd: „Blestemat fie pămîntul în lucrările tale". (*Gen.* 3,17) Urmarea mîniei lui este moarte şi corupere şi deplină necunoaştere a adevărului: acestea toate stau asupra lui. Despre această mînie Apostolul spune: „Aţi fost cîndva fii ai mîniei, la fel cu ceilalţi"[80]. Se poate înţelege prin mînia lui Dumnezeu păcatul originar, de vreme ce acel păcat originar a provocat mînia lui Dumnezeu împotriva naturii umane; acest păcat originar rămîne în cei care nu vor să creadă în cel ce a murit pentru ei.

Liber IV

I [*In.* 4,1-4]

Vt ergo cognouit Iesus quia audierant pharisei quia Iesus plures discipulos facit et baptizat quam Iohannes, etsi Iesus ipse non baptizauit, sed discipuli [0330D] *eius* – Baptizauit christus et non baptizauit; baptizauit, id est purgauit in spiritu, quos non ipse, sed sui discipuli aqua tingebant in corpore – *reliquit Iudaeam et abiit iterum in Galileam.* Postquam dominus cognouit, cui omnia corda cognita sunt, quod audierant pharisei plures discipulos ad eum uenisse quam ad Iohannem, et plures baptizasse quam Iohannes, reliquit Iudaeam. Pharisaei quippe, inuidia commoti aduersus christum eiusque discipulos, uidentes baptismum Iohannis paululum uilescere, quoniam maxime ex pharisaeis discipuli Iohannis fuerunt, sicut etiam tunc et christi; [0331A] baptisma uero christi crescere et numerum discipulorum eius; insuper etiam cognoscentes per doctrinam christi legem euacuari ueterisque testamenti caerimonias, quod in doctrina Iohannis non potuerunt cognoscere; tali itaque zelo turbati, christum suosque discipulos omnesque credentes in ipsum cogitabant persequi. Hac occasione,

Cartea a IV-a

1 [*In.* 4,1-4]

Cînd a aflat Iisus că fariseii auziseră că Iisus face şi botează mai mulţi discipoli decît Ioan, deşi Iisus însuşi nu a botezat, ci discipolii săi – Christos a botezat şi nu a botezat[1]; a botezat, adică a curăţit în Duh pe cei cărora nu el, ci discipolii săi le scăldau corpul în apă[2] –, *a lăsat Iudeea şi a plecat din nou în Galileea.* După ce Domnul, care cunoaşte toate inimile, a aflat că fariseii au auzit că la el vin mai mulţi discipoli decît la Ioan şi că botează mai mulţi decît Ioan, a lăsat Iudeea. Fariseii, de bună seamă mînaţi de invidie împotriva lui Christos şi a discipolilor săi, văzînd că botezul lui Ioan se deprecia puţin – fiindcă discipolii lui Ioan au fost mai cu seamă dintre farisei, la fel cum erau, pe vremea aceea, chiar şi cei ai lui Christos – şi că botezul lui Christos şi numărul discipolilor săi creştea, ba mai mult, ştiind, în afară de acestea, din învăţătura lui Christos că Legea şi ceremoniile Vechiului Testament erau anulate – lucru pe care nu-l putuseră constata în învăţătura lui Ioan – <şi>, de aceea, fiind stîrniţi de o aşa invidie, căutau să-l prigonească pe Christos şi pe discipolii săi şi pe toţi cei care

reliquit Iesus Iudaeam, id est phariseos incredulos cogitantes eum persequi. Hoc autem fecit, non quasi timidus uel impotens – potuit enim permanere in Iudaea a persecutione carnalium impiorumque pharisaeorum illesus – sed ut exemplum crediturís in eum relinqueret, dans eis suo exemplo potestatem fugiendi a facie persequentium se eosque ad tempus deserere, ne ante tempus deo placitum et praefinitum ab eis [0331B] comprehenderentur. Ac, per hoc, in Iudaea diutius maneret si, quos reliquit, credituros cognosceret. Iuxta uero leges theoriae, reliquit Iesus Iudaeam, postquam ex iudaico populo primordium ecclesiae in his, qui in eum crediderunt, suscepit; reliquit carnales perfidosque iudaeos legis litteram sequentes, et ad spiritum ipsius litterae, qui est christus, accedere nolentes. Morabatur itaque dominus in Iudaea, ut saluaret quos uoluit. Reliquit Iudaeam, deserens quos, merito suae superbiae, saluare neglexit. Deseruit litteram legis quae neminem ad perfectum ducit: „Lex enim neminem ad perfectum duxit."

Et abiit iterum in Galilaeam, hoc est in spiritualem ipsius litterae intellectum, qui per Galileam symbolice figuratur. Nec uacat quod ait: [0331C] *Abiit iterum in Galileam*. De Galilaea enim uenit in Iudaeam, sicut in superioribus scriptum est: „Post haec uenit Iesus et discipuli eius in iudaeam terram". Galilaea caelestis uitae ac diuinae bonitatis figuram gerit, de qua dominus

credeau în el. De aceea Iisus a lăsat în urmă Iudeea, pentru că fariseii necredincioşi căutau să-l persecute. Dar a făcut asta nu pentru că era, ca să zic aşa, fricos sau neputincios – căci putea să rămînă în Iudeea fără să fi fost atins de persecuţia fariseilor trupelnici şi necredincioşi –, ci ca să ofere exemplu celor ce vor crede în el, dîndu-le prin exemplul său posibilitatea de a fugi de dinaintea persecutorilor, părăsindu-i o vreme ca să nu fie prins de aceia înainte de vremea plăcută şi prestabilită de Dumnezeu[3]. De aceea, ar fi rămas mai mult în Iudeea dacă ar fi ştiut că cei pe care i-a lăsat în urma vor crede. Însă după regulile contemplării, Iisus a lăsat în urmă Iudeea după ce, din poporul iudeu, şi-a întemeiat începutul Bisericii sale prin cei care au crezut în el[4]; i-a lăsat în urmă pe iudeii cei trupelnici şi perfizi ce urmau litera Legii şi nu voiau să ajungă la spiritul acestei litere, care este Christos[5]. De aceea întîrzia Domnul în Iudeea, ca să îi salveze pe cei ce au vrut <aceasta>. A lăsat Iudeea, părăsindu-i pe cei care, din cauza trufiei lor, n-au luat seama la mîntuire. A părăsit litera Legii care pe nimeni n-a dus la desăvîrşire: „Căci Legea pe nimeni n-a dus la desăvîrşire". (*Evr.* 7,19)

Şi a plecat din nou în Galileea, adică în înţelesul spiritual al acestei litere, care este prefigurat simbolic de Galileea. Şi nu este inutil ceea ce spune: *a plecat din nou în Galileea.* Căci din Galileea a venit în Iudeea, după cum stă scris mai sus: „După aceea, Iisus şi discipolii lui au venit în ţinutul iudeu". (*In.* 3,22) Galileea poartă chipul vieţii cereşti şi al bunătăţii divine din care,

nascens in carne uenit in Iudaeam, hoc est, in sacramenta ipsius legis, quae primo iudaeis data est, sicut ait apostolus: „Dum autem uenit plenitudo temporum, misit deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege". Quoniam uero noluit manere sub lege, neque eos, qui in eum crediturі essent, reliquit legem, ne sub lege essent, sed sub spiritu. Et hoc est quod apostolus ait: „Vt eos, qui sub lege erant, redimeret", hoc est, de seruitute carnalis legis in libertatem spiritus reuocaret. Et hoc est: *Abiit in Galilaeam.*

[0331D] *Oportebat autem transire per Samariam.* Inter Iudaeam et Galileam Samaria constituta est, hoc est: inter legem litterae, quae significatur per Iudaeam, et aeternas diuinas leges circa deum reuolutas, quarum figuram gerit Galilea, lex naturalis in medio constituta est. Quoniam igitur christus primo quidem ex lege litterae fundamenta suae sumsit ecclesiae, [0332A] oportebat eum transire per gentes sub lege naturae constitutas, ut ex eis similiter in structuram, quam coeperat, electos per fidem lapides uocaret – Samaria quippe ab alienigenis, hoc est ab his qui et legali littera, quae soli carnali Israel imposita, et naturali lege usi sunt seu abusi, possessa est – ut cum uniuersali ecclesia, et ab iudaeis et a gentibus collecta et edificata, ipse fabricator in Galileam aeternae beatitudinis rediret. Quod autem Galilea aeternam uitam significet, non solum ex interpretatione potest conici, uerum etiam ex diuinis gestis quae in ea peracta sunt. Galilaea quippe „transmigratio

născut în trup, Domnul a venit în Iudeea, adică în sacramentele acestei Legi, care a fost dată mai întîi iudeilor, după cum zice Apostolul: „Însă atunci cînd a venit împlinirea vremilor, Dumnezeu a trimis pe Fiul său făcut din femeie, făcut sub Lege". (*Gal.* 4,4) Pentru că nu a vrut să rămînă sub Lege <nici el> și nici cei ce vor crede în el, a lăsat în urmă Legea, ca să nu fie sub Lege, ci sub Duh. Și aceasta spune Apostolul: „Pentru ca să-i răscumpere pe cei care erau sub Lege" (*Gal.* 4,5), adică să îi readucă la libertatea Duhului din robia Legii trupești. Și aceasta înseamnă *a plecat în Galileea.*

Însă trebuia să treacă prin Samaria. Între Iudeea și Galileea se află Samaria, adică: între Legea literei, semnificată de Iudeea, și veșnicele Legi divine desfășurate împrejurul lui Dumnezeu, prefigurate de Galileea, se află așezată la mijloc legea naturală[6]. Așadar, fiindcă la început Christos a ales temelia Bisericii lui din Legea literei, trebuia să treacă pe la neamurile aflate sub legea naturală, pentru ca, în același fel, să îi cheme dintre ele pe aleșii prin credință ca pietre pentru construcția pe care o începuse – într-adevăr, Samaria a fost ocupată de străini, adică de cei care au uzat sau abuzat și de litera Legii, impusă numai Israelului trupesc, și de legea naturală –, așa încît constructorul însuși să se întoarcă în Galileea fericirii veșnice împreună cu Biserica universală, adunată și ridicată și de la iudei, și de la neamuri[7]. Faptul că Galileea semnifică viața veșnică se poate deduce nu numai din interpretare, dar chiar și din faptele divine ce s-au înfăptuit în ea. Într-adevăr, Galileea înseamnă „transmigrare împlinită"[8]

facta" uel „reuolutio" interpretatur. Transmigratio autem facta est humanae naturae in saluatore suo de lege primum carnali in leges naturales, [0332B] ab ipsis iterum, ultra naturam, in leges aeternas. In Galilea quoque, iuxta fidem rerum gestarum, transformatio christi facta est, per quam significatur humanae naturae transmutatio in pristinam gloriam, quam peccando deseruit. In Galilea ascendit in montem, in quo octonariam doctrinam discipulis suis tradidit, per quam ad beatitudinem futurae <uitae>, quae octonario numero innuitur, credentes in christum transituri sunt.

II [*In.* 4,5-6]

Venit autem Iesus in ciuitatem Samariae, quae dicitur Sichar, iuxta praedium quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Samaria, ut praediximus, gentilis populi sub naturali lege constituti typus est; ciuitas Samariae quae dicta est Sichar, collectionis fidelium illius populi fidem christi accipientis. Sichar quippe [0332C] interpretatur „conclusio" seu „ramus". Gentilium populus conclusus erat: „Conclusit scriptura omnia sub peccato." Ipse est ramus de oleastro excisus et oliuae, cuius rami fracti sunt, insertus. Notandum Sychar pro Sychem corrupte poni.

sau „întoarcere"[9]. Dar transmigrarea naturii umane a fost împlinită în Mîntuitorul ei, mai întîi din Legea trupească în legile naturale, iar mai apoi, din nou, din acestea în legile veşnice, mai presus de natură. Şi tocmai în Galileea, după cum ne încredinţează istoria, a fost împlinită schimbarea la faţă[10] a lui Christos (*Mt.* 17,1-8; *Mc.* 9,2-8; *Lc.* 9,28-36), prin care se înţelege schimbarea naturii umane în slava de mai înainte, pe care a pierdut-o păcătuind. În Galileea a urcat muntele pe care a dat discipolilor săi învăţătura celor opt fericiri (*Mt.* 5,3-12), învăţătură prin care cei ce cred în Christos vor ajunge la fericirea <vieţii> viitoare, desemnată de numărul opt.

II [*In.* 4,5-6]

Şi a venit Iisus în oraşul Samariei numit Sychar, lîngă pămîntul pe care l-a dat Iacob fiului său Iosif[11]. Samaria, după cum am mai spus, este imaginea mulţimilor de neamuri aflate sub legea naturală; oraşul Samariei numit Sychar <este imaginea> mulţimii de credincioşi din acele neamuri care primesc credinţa lui Christos. Într-adevăr, Sychar înseamnă „închidere" sau „ramură"[12]. Mulţimea neamurilor fusese închisă: „Scriptura a închis totul sub păcat". (*Gal.* 3,22) Ea este ramura de măslin sălbatic tăiată şi altoită pe măslinul cel bun ale cărui ramuri au fost rupte. (*Rom.* 11,17-24) Se cuvine notat că Sychar e folosit greşit, în loc de Sychem. Sychem înseamnă „numere"[13]: rămîne să se cerceteze cu privire la cei aleşi şi

Sychem interpretatur „numeri" : electos ex gentibus numeratos inuestigatio manet. Et quoniam ipsa naturalis ratio non aliunde surgit nisi a causa omnium bonorum a deo uidelicet, pulchre dicitur *fons Iacob*, id est ratio, infinita patris altitudine procedens. Fons quoque Iacob hanc uniuersitatis infimam partem, hoc est, omnia uisibilia intra huius mundi sensibilis terminos coartata, non incongrue significat. Breuiter ergo colligendum : Fons Iacob aut sensibilis naturae aut intelligibilis rationis symbolum est.

[0332D] *Iesus ergo, fatigatus ex itinere, sedit sic super fontem.* Fatigatio Iesu incarnatio eius est. Nostram quippe naturam, merito originalis peccati laboribus huius mundi atque erumnis fatigatam, accepit. Iter eius descensus diuinitatis suae, ad suscipiendam nostrae naturae similitudinem. Absque labore creauit nos per diuinitatem, cum labore recreauit nos per [0333A] humanitatem. Aeternaliter in seipso et in patre suo manens et immutabiliter, mouit se ipsum ueluti quodam itinere temporalis dispensationis per carnem. *Sedit super fontem* : Sessio christi incommutabilis diuinitatis suae in nostra natura possessio. Nostra autem natura duplex est : constat quippe ex uisibili corpore et inuisibili anima. Quae duo duplex ipsius fontis interpretatio indicat. Praedictum namque est, et rationabilem animam et uisibilem creaturam fontem figurasse. Quoniam uero humanitas christi non solum omnem uisibilem, uerum etiam omnem intellectualem creaturam superat – homo enim dicitur et plus quam homo – apte super fontem sedisse

numărați dintre neamuri. Și fiindcă însăși rațiunea naturală nu izvorește de altundeva decît din cauza tuturor lucrurilor bune, adică de la Dumnezeu, foarte potrivit se spune *fîntîna lui Iacob*, adică rațiunea[14], care provine din înălțimea infinită a Tatălui[15]. Fîntîna lui Iacob semnifică, nu fără temei, și acea parte foarte de jos a universului, anume toate cele vizibile adunate între hotarele acestei lumi sensibile[16]. Așadar, trebuie concluzionat pe scurt: fîntîna lui Iacob simbolizează fie natura sensibilă, fie rațiunea inteligibilă.

Așadar, istovit de drum, Iisus s-a așezat astfel pe fîntînă. Oboseala lui Iisus înseamnă întruparea lui. Într-adevăr, a asumat natura noastră, istovită din pricina păcatului originar în eforturile și suferințele acestei lumi. Drumul lui <e> coborîrea dumnezeirii sale către asemănarea asumată cu natura noastră[17]. Ne-a creat fără efort prin divinitate, ne-a recreat cu efort prin umanitate. Rămînînd veșnic și imutabil în sine însuși și-n Tatăl lui, s-a mișcat pe sine ca pe un drum al proiectului[18] temporal în trup. *S-a așezat pe fîntînă*: așezarea lui Christos pe fîntînă <e> luarea în posesie a naturii noastre de către dumnezeirea lui imutabilă. Iar natura noastră este dublă: ea constă, de bună seamă, din corp vizibil și suflet nevăzut. Pe acestea două le indică dubla interpretare a acelei fîntîni. Căci s-a spus deja că fîntîna prefigurează și sufletul rațional, și creația vizibilă. Într-adevăr, fiindcă umanitatea lui Christos este mai presus nu numai de toată creația vizibilă, dar chiar și de toată <creația> intelectuală – căci e numit om și mai mult decît om –, e

narratur, quamuis ex itinere fatigatus. Infirmitas enim humanitatis ipsius omni creatura fortior est, merito [0333B] quia in deum assumpta.

Hora erat quasi sexta. Sexta hora sextam mundi aetatem praefigurat. Cuius prima aetas ab expulsione primi hominis de paradiso usque ad altare, quod Noe exiens de arca post diluuium construxerat, computatur. Secunda, inde usque ad altare, in quo Abraham iussus a deo immolare Isaac. Tertia, dehinc usque ad altare regis Dauid in area Ornan ebusei. Deinde quarta, usque ad altare Zorobabel in templo reaedificato. Inde quinta, usque ad baptismum Iohannis, seu, ut multis non irrationabiliter uidetur, usque ad uerum altare, hoc est, usque ad christi crucem, quam cuncta praefata typicabant altaria. Protenditur hinc sexta aetas usque ad finem mundi; nunc agitur. Septima namque aetas in alia uita perficitur in animabus corpore solutis; [0333C] quae aetas incipit a martyrio Abel, et in fine mundi resurrectione omnium terminabitur. Post quam, octaua incipiet apparere, quae nullo fine circumscribetur. Potest etiam in sexta hora perfecta caelestis gratiae claritas quae, christo inhumanato, plenissime illuxit mundo, typice figurata intelligi. Senarius siquidem numerus perfectus est.

potrivit să se spună că s-a aşezat pe fîntînă, cu toate că istovit de drum. Căci pe bună dreptate slăbiciunea umanităţii lui este mai puternică decît întreaga creaţie, pentru că a fost asumată în Dumnezeu.

Era aproape ceasul al şaselea. Ceasul al şaselea simbolizează a şasea vîrstă a lumii[19]. Prima ei vîrstă se socoteşte de la izgonirea primului om din rai pînă la altarul pe care l-a construit Noe, coborît din arcă după potop. (*Gen.* 8,20) A doua, pînă la altarul pe care i-a poruncit Dumnezeu lui Avraam să-l jertfească pe Isaac. (*Gen.* 22, 1-14) A treia, de aici pînă la altarul regelui David din pămîntul lui Ornan Ebuseul. (*1Par.* 21,18) Apoi, cea de-a patra, pînă la altarul lui Zorobabel din templul reconstruit (*1Ezr.* 3,2-3= LXX, *2Ezr.* 3,2-3). Mai apoi, cea de-a cincea, pînă la botezul lui Ioan sau, după cum mai cu temei li se pare multora, pînă la altarul cel adevărat, adică pînă la crucea lui Christos, pe care toate altarele mai sus menţionate o simbolizau. Începînd de aici, a şasea vîrstă se întinde pînă la capătul lumii; are loc acum. Căci a şaptea vîrstă se va petrece în cealaltă viaţă, în sufletele despărţite de trup. Această vîrstă începe cu martiriul lui Abel (*Gen.* 4,8) şi se va încheia la capătul lumii, cu învierea tuturor. După aceasta va începe o a opta, pe care nu o va limita nici un hotar. Prin cel de-al şaselea ceas se poate chiar înţelege <că e> prefigurată simbolic strălucirea desăvîrşită a harului ceresc care a luminat pe deplin lumea după ce Christos s-a făcut om. Căci, fără îndoială, şase este un număr perfect.

III [*In.* 4,7-10]

Venit mulier ex Samaria haurire aquam. Samaria, ut praediximus, figuram gentium suggerit. Mulier egressa de Samaria ecclesia est, ex ipsis gentibus collecta, quae, suscepta fide ueritatis, fontem ipsius, id est christum, haurire desiderat. Item mulier de ciuitate egressa naturam indicat humanam quae naturaliter rationis fontem appetit, unde siti suae, hoc est, indito sibi uerae cognitionis appetitui satisfacere [0333D] ualeat; quod ante incarnationem conditoris, qui est fons uitae, adimplere nequiuerat. Bibebat tamen laboriose ex naturali fonte rationis sibi insitae naturam rerum physico motu uestigans ipsiusque naturae creatorem et causam.

Dicit ei Iesus: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierunt in ciuitatem ut cibos emerent. Iesus super fontem sedens petit ab acclesia primitiua, quam ex gentibus elegerat, potum fidei, qua in eum creditur; petit a natura potum rationis, qua conditor atque redemptor suus inuestigatur. Discipuli in ciuitatem emere cibos abeuntes, apostoli sunt in mundum missi, ut emerent [0334A] spirituales escas, hoc est fidem et actionem et cognitionem, quibus spirituales magistri ecclesiae satiantur. Primo siquidem ab his, quibus praedicant, fidem postulant, deinde congruas ipsi fidei actiones, postremo

III [*In.* 4,7-10]

Veni o femeie din Samaria să scoată apă[20]. Samaria, după cum am spus, reprezintă o metaforă a neamurilor. Femeia venită din Samaria este Biserica adunată din acele neamuri, care, asumînd credinţa în adevăr, doreşte să scoată din însuşi izvorul lui, care este Christos[21]. De asemenea, femeia ieşită din oraş sugerează natura umană care îşi doreşte, prin natura sa, fîntîna raţiunii, de unde vrea să-şi îndestuleze setea, adică pofta lăuntrică de cunoaştere adevărată[22]; nu şi-o va fi putut potoli mai înainte de întruparea Întemeietorului, care este izvorul vieţii. Totuşi bea cu multă străduinţă din fîntîna naturală a raţiunii aşezate în ea, căutînd, printr-o mişcare fizică, natura lucrurilor, dar şi pe Creatorul şi cauza acestei naturi[23].

Îi zice ei Iisus: Dă-mi să beau. Căci discipolii lui plecaseră în oraş să cumpere mîncare. Iisus, aşezat pe fîntînă, îi cere Bisericii primare pe care o alesese dintre neamuri băutura credinţei prin care <ea> crede în el; cere naturii apa raţiunii, prin care e căutat Întemeietorul şi Răscumpărătorul ei. Discipolii plecaţi în oraş pentru a cumpăra mîncare sînt apostolii trimişi în lume ca să cumpere hrană spirituală, altfel spus credinţa, fapta şi cunoaşterea cu care se îndestulează învăţătorii spirituali ai Bisericii. Într-adevăr, de la cei cărora le predică ei cer mai întîi credinţă, apoi fapte pe măsura credinţei în sine <şi>, în cele din urmă, cunoaşterea adevărului,

cognitionem ueritatis, propter quam et fides praedicatur et actio scientiaque perficitur.

Dicit ergo ei mulier Samaritana: Quomodo tu, iudaeus cum sis, a me bibere petis, dum sim mulier Samaritana? Non enim coutuntur iudaei samaritanis. Mulier illa samaritana, quae typum ecclesiae seu naturae gestabat, miratur dominum, quem adhuc ignorabat, sed tantum iudaeum fuisse cognouerat, cur petierit ab ea bibere, cum esset mulier samaritana. *Non enim*, ut ait, *coutuntur iudaei samaritanis.* [0334B] Vbi secundum litteram quaeritur quid est quod ait femina: *Non enim coutuntur iudaei samaritanis*, dum samaritani et sub lege Moysi omnibusque eius praeceptis et simbolis uixerint simulque cohabitarint, ac per hoc, si sub una lege uiuebant, in cibis etiam communicasse existimandum. In quo ergo non coutebantur? Ad hoc dicendum: iudaei et samaritani, sub una lege degentes, unum deum, patrem uidelicet, adorabant, sed de loco orationis contendebant. Iudaei quippe in nullo alio loco adorari deum putabant nisi in templo, quod erat Hierusolimis. Samaritani uero in monte Samariae, in quo habitauit Iacob, deum colendum existimabant. In hoc ergo non coutebantur, de loco orationis discrepantes. Si enim lex iudaica iudaeos samaritanis [0334C] couti prohiberet, fortassis christus figuratum potum a muliere non peteret, nec suos

pentru care e predicată credința și sînt îndeplinite fapta și știința[24].

Îi zice astfel lui femeia samariteană : Cum îmi ceri tu mie de băut, cînd ești iudeu, în timp ce eu sînt femeie samariteană ? Căci iudeii nu au legături cu samaritenii. Femeia aceea samariteană, care este imaginea Bisericii sau a naturii[25], se miră de ce Domnul, pe care încă nu-l cunoștea, dar despre care aflase doar că era iudeu, îi cerea ei de băut, de vreme ce era femeie samariteană. *Căci*, așa cum spune, *iudeii n-au legături cu samaritenii.* Aici, potrivit <sensului> literal, ne întrebăm ce înseamnă ceea ce spune femeia : *Căci iudeii n-au legături cu samaritenii*, de vreme ce samaritenii trăiseră sub legea lui Moise, după toate preceptele și simbolurile ei, și, totodată, locuiseră laolaltă, motiv pentru care, dacă trăiau sub aceeași Lege, ar trebui să se considere că erau de acord chiar și în privința mîncărurilor. Atunci, în ce privință nu aveau legături? Aici trebuie spus că iudeii și samaritenii, trăind sub aceeași Lege, slujeau unui singur Dumnezeu, Tatălui, desigur, dar nu erau de acord în privința locului de rugăciune. Într-adevăr, iudeii socoteau că nu trebuie ridicată rugă către Dumnezeu în alt loc decît în templu, care era în Ierusalim. Iar samaritenii considerau că Dumnezeu trebuie cinstit pe muntele Samariei, unde locuise Iacob. În privința aceasta nu aveau legături, fiind în dezacord asupra locului de rugăciune. Dar dacă Legea iudaică le-ar fi interzis iudeilor să aibă legături cu samaritenii, poate că Iisus nu i-ar fi cerut femeii băutură simbolică și poate că nu ar fi îngăduit

discipulos cibos ab eis emere sineret, cum indubitanter non potum aquae corporalis, sed potum fidei spiritualis petiisse credendum sit.

Respondit Iesus et dixit ei: Si scires donum dei et quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere, tu petisses eum, et dedisset tibi aquam <uiuam>. Ac si dixisset: Si tu, mulier, nosses me, et in me perfecte crederes, et si scires donum dei, hoc est spiritum sanctum, tu petisses a me bibere, et darem tibi merito tuae fidei aquam uiuam, spiritum uidelicet sanctum.

IV [*In.* 4,11-15]

Dicit ei mulier: Domine, neque hauritorium habes, et puteus altus est. Quomodo ergo habes aquam uiuam? Mulier, adhuc carnalis et nondum credens, [0334D] ignorabat uerba loquentis cum ea; putauerat enim illa de sensibili aqua dominum dixisse, cum ipse de intelligibili tractaret. Puteus altus, ut praediximus, aut profunditatem humanae naturae significat, aut humilitatem sensibilis atque corporalis creaturae, quae propterea profunda dicitur, quia nihil in uniuersitate rerum creatarum inferius est corporali natura. Hauritorium uero studium sapientiae, quo intimis naturae sinibus rationis unda promulgatur, dum de humana substitutione sensibiliue creatura physica tractat inuestigatio. Sanctus Augustinus

discipolilor să cumpere mîncare de la ei, de vreme ce, fără îndoială, trebuie să credem că nu i-a cerut băutura apei corporale, ci băutura credinţei spirituale.

Iisus a răspuns şi i-a spus: Dacă ai cunoaşte darul lui Dumnezeu şi cine este cel ce-ţi spune: Dă-mi să beau, i-ai fi cerut tu lui şi el ţi-ar fi dat apă vie. Ca şi cum ar fi spus: dacă tu, femeie, m-ai cunoaşte şi ai crede în mine cu desăvîrşire şi dacă ai cunoaşte <care e> darul lui Dumnezeu, adică Duhul Sfînt[26], mi-ai fi cerut tu mie de băut, iar pentru credinţa ta ţi-aş fi dat apă vie, adică Duh Sfînt.

IV [*In.* 4,11-15]

Îi spuse lui femeia: Doamne, nu ai vas să scoţi, iar puţul e adînc. Deci de unde să ai apă vie?[27] Femeia, pînă acum trupească şi necrezînd încă, nu înţelegea cuvintele celui care-i vorbea; căci ea credea că Domnul vorbise despre apa sensibilă, în vreme ce el vorbea despre cea inteligibilă. Puţul cel adînc, după cum am spus, semnifică fie adîncimea naturii umane, fie condiţia umilă a creaţiei sensibile şi corporale, care este numită adîncă pentru că nimic nu este mai prejos în universul lucrurilor create decît natura corporală. Iar vasul de scos apă înseamnă rîvna pentru înţelepciune, prin care apa raţiunii e scoasă din profunzimea naturii, pe cînd investigarea fizică dă seama de zidirea omului[28] sau de creaţia sensibilă. Sfîntul Augustin adaugă că puţul cel adînc

puteum profundum delectationem corporalium [0335A] rerum ex quibus et in quibus, instar aquae manantis, ipsa delectatio surgit, significare astruit; hauritorium uero cupiditatem carnalis animae, quae semper appetit delectationem temporalium et corporalium rerum satiari.

Sequitur: *Nunquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, et ipse ex eo bibebat, et filii sui et pecora sua?* Mulier samaritana alienigena erat; patrem autem suum uocat Iacob. Nec immerito, quia sub lege Moysi uixerat, et praedium, quod Iacob filio suo Ioseph dederat, possidebat. Quod ergo ait: *Nunquid tu maior es patre nostro Iacob,* uidetur hoc uelle ac si diceret: Nunquid maioris potestatis es patre nostro Iacob, qui hunc puteum foderat et hauritorium habebat, quo aquam et sibi et filiis et [0335B] pecoribus suis ministrabat? Tu autem, neque hauritorium habes neque ullum instrumentum aquae trahendae, et mihi promittis dare bibere; uerba loquentis secum adhuc non intelligens.

Respondit Iesus et dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, quam haurire uis, femina, et existimas me a te petere, *sitiet iterum,* temporalem uidelicet sitim temporaliter extinguit. *Quicunque autem biberit ex aqua quam ego dabo ei, non sitiet in aeternum.* Ac si diceret: Cuicunque credenti in me donum sancti spiritus a patre per me procedentis dedero, non sitiet in aeternum. Dicturus enim est cum psalmista: „Satiabor, cum apparuerit gloria tua". *Sed aqua, quam dabo ei, fiet in eo fons aquae salientis in uitam aeternam.* Aqua spiritualis, hoc est

semnifică plăcerea lucrurilor corporale, din care și în care, ca o apă ce se revarsă, se ivește plăcerea însăși; iar vasul de scos apă <semnifică> dorința sufletului carnal, care caută mereu să-și îndestuleze plăcerea cu lucruri vremelnice și corporale[29].

Urmează: *Oare ești tu mai mare decît părintele nostru Iacob, care ne-a dat puțul și care bea el însuși din el, cu fii săi și turmele lui?* Femeia samariteană era străină; dar îl consideră pe Iacob părintele ei. Și nu fără motiv, pentru că trăise sub legea lui Moise și avea pământul pe care Iacob l-a dat fiului său Iosif. Astfel, ceea ce a spus, *Oare ești tu mai mare decît părintele nostru Iacob*, pare să fie ca și cum ar fi zis: ai tu mai mare putere decît Iacob, părintele nostru, care a săpat acest puț și avea vas de scos apă cu care-și scotea apă sieși, fiilor săi și turmelor lui? Dar tu nu ai nici vas, nici vreo <altă> unealtă de scos apă și-mi promiți că îmi vei da să beau; <spunea asta> întrucît încă nu pricepea cuvintele celui care îi vorbise.

Răspunse Iisus zicîndu-i: Toți cei ce vor bea din apa aceasta, pe care vrei tu s-o scoți, femeie, și pe care crezi că ți-o cer eu, *vor înseta din nou*, adică <ea> stinge temporar setea temporală. *Însă oricine va fi băut din apa ce i-o voi da eu, nu va mai înseta vreodată.* Ca și cum ar fi spus: fiecăruia dintre cei ce cred în mine îi voi da darul Duhului Sfînt care purcede de la Tatăl prin mine, ca să nu mai înseteze vreodată. Căci trebuie spus odată cu psalmistul: „Mă voi îndestula cînd se va arăta slava ta". (*Ps.* 16,15) *Iar apa pe care i-o voi da se va face în el izvor de apă țîșnind în viața veșnică.* Apa spirituală,

[0335C] donum sancti spiritus, salit in uitam aeternam. Aqua corporalis deorsum fluit, aqua spiritualis sursum salit, ac secum eos qui eam imbibunt, in aeternam gloriam et beatitudinem subuehit.

Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam, ut non sitiam, neque ueniam huc haurire. Incipit natura cognoscere conditorem suum; inest enim rationabili creaturae appetitus beatitudinis et uerae cognitionis, quod per samaritanam mulierem praefigurabatur. Incipit ecclesia fidem, quam prius simpliciter cepit haurire, altius cognoscere, dum in theologicas rationes inchoat intrare.

V [*In.* 4,16]

Dicit ei Iesus: Vade, uoca uirum tuum, et ueni huc. Ac si diceret: Petis a me aquam salientem in uitam [0335D] aeternam, spiritum uidelicet sanctum, cuius dono uitam aeternam do. Non potes talem aquam bibere, nisi uirum tuum uocaueris. *Vade* ergo, si uis bibere, *uoca uirum tuum*, et cum illo *ueni huc*; hoc est, crede in me ut et tu et tuus uir spiritum sanctum inbibas. In hoc loco de genere in speciem transitus intelligitur theoriae. Praedictum est nanque quod samaritana mulier et generalis ecclesiae de gentibus collectae et generalis humanae naturae symbolum sit. Nunc uero eadem mulier et uniuscuiusque in unitate ecclesiae constituti et uniuscuiusque animae [0336A] humanam naturam participantis figuram

care este darul Duhului Sfînt, țîșnește-n viața veșnică[30]. Apa corporală se scurge în jos, apa spirituală țîșnește în sus și poartă cu ea în slava veșnică pe cei care au băut-o.

Îi spune femeia: Dă-mi, Doamne, această apă ca să nu mai însetez și să nu mai vin aici după apă. Natura începe să-și cunoască Întemeietorul; căci creația rațională are în sine imboldul către fericire și cunoașterea adevărată, lucru prefigurat în femeia samariteană. Biserica începe să-și cunoască mai în profunzime credința, pe care mai înainte o cultiva cu simplitate, intrînd în deducțiile teologice.

V [*In.* 4,16]

Îi spune ei Iisus: Du-te, cheamă-ți bărbatul și vino aici[31]. Ca și cum i-ar fi spus: îmi ceri apă ce țîșnește-n viață veșnică, adică Duh Sfînt, prin al cărui dar dau viață veșnică. Nu poți bea o astfel de apă de nu-ți vei fi chemat bărbatul. *Du-te*, deci, dacă vrei să bei, *cheamă-ți bărbatul și vino* cu el *aici*, adică crede în mine astfel încît și tu, și bărbatul tău să beți Duh Sfînt. Aici se sesizează o trecere a teoriei de la gen la specie. Căci s-a spus mai devreme că femeia samariteană este simbol și al Bisericii în general, adunată dintre neamuri, și al naturii umane în general. Acum însă, aceeași femeie evocă atît imaginea fiecăruia așezat în unitatea Bisericii, cît și pe cea a fiecărui suflet participant la natura umană.

praetendit. Mulier itaque est anima rationalis, cuius uir intelligitur animus, qui multipliciter nominatur; aliquando enim intellectus, aliquando mens, aliquando animus, saepe etiam spiritus. De hoc uiro ait apostolus: „Caput mulieris uir, caput uiri christus, caput christi deus". Ac si aperte diceret: Animae rationalis caput est uir eius, intellectus eius; ipsius uero intellectus caput est christus. Hic est enim naturalis ordo humanae creaturae, ut sub regimine mentis subdatur anima, mens autem sub christo; ac sic totus homo per christum iungitur deo et patri. Nam et sexus duplex, uirilis sane atque femineus, qui in solo corpore exterius inspicitur, interiores animi et animae habitudines [0336B] praetendit. Ternaria quippe rationabilis animae diuisio est, in animum et rationem et sensum interiorem. Animus semper circa deum uoluitur, ideoque uir atque rector caeterarum animae partium merito dicitur, quoniam inter ipsum et creatorem suum nulla alia interposita est creatura. Ratio uero circa rerum creatarum causas et cognitiones uersatur, et quicquid animus a superna contemplatione percipit, rationi tradit, ratio uero commendat memoriae. Tertia pars animae est sensus interior, qui rationi subditur quasi superiori se parti, ac per hoc per rationem subditur menti. Sub illo uero interiori sensu, naturali ordine, sensus exterior positus est, per quem tota anima quinquepertitum corporis sensum uegetat, regit, totumque corpus uiuificat. Quoniam [0336C] itaque anima rationalis nil de supernis

Astfel, femeia este sufletul raţional, al cărei bărbat e înţeles <a fi> gîndul[32], numit în mai multe feluri: uneori intelect, uneori minte, alteori gînd, adesea însă spirit. Despre acest bărbat spune Apostolul: „Capul femeii este bărbatul, capul bărbatului, Christos, capul lui Christos, Dumnezeu"[33]. (*1Cor.* 11,3; *Ef.* 5,23) Ca şi cum ar fi spus limpede: capul sufletului raţional este bărbatul, adică intelectul; iar capul intelectului însuşi este Christos. Căci aceasta este întocmirea firească a creaturii umane: sufletul e aşezat sub puterea minţii, iar mintea sub Christos; şi astfel, prin Christos, tot omul este legat de Dumnezeu şi Tatăl. Căci şi cele două sexe, masculin şi feminin, care în exterior se deosebesc numai la trup, indică dispoziţiile interioare ale gîndului şi ale sufletului[34]. De bună seamă, împărţirea sufletului raţional este triplă: gînd, raţiune şi simţ interior. Gîndul zboară mereu în jurul lui Dumnezeu şi de aceea e numit, pe bună dreptate, bărbatul şi chiar conducătorul celorlalte părţi ale sufletului, pentru că între el şi Creatorul său nu se interpune nici o altă creaţie[35]. Iar raţiunea se ocupă de cauzele şi cunoaşterea lucurilor create: ceea ce gîndul percepe din contemplarea divină e transmis raţiunii, iar raţiunea îl încredinţează memoriei. A treia parte a sufletului este simţul interior, care se supune raţiunii ca unei părţi superioare lui; de aceea, prin raţiune se supune minţii[36]. Iar sub acest simţ interior e aşezat, în ordinea naturală, simţul exterior prin care întreg sufletul animă cele cinci simţuri corporale, conduce şi dă viaţă întregului trup[37]. Aşadar, fiindcă sufletul raţional nu poate primi nimic din darurile

donis percipere ualet, nisi per uirum suum, hoc est per animum, qui principatum totius naturae tenet, merito iubetur mulier. anima uidelicet, uocare uirum suum, intellectum suum, cum quo et per quem dona spiritualia potest bibere, absque quo nullo modo supernae gratiae <potest> esse particeps. Ideo ait: *Voca uirum tuum et ueni huc*; absque uiro tuo minime praesumas ad me uenire. Absente quoque intellectu, nemo nouit altitudinem theologiae ascendere, nec dona spiritualia participare.

VI [*In.* 4,17-18]

Respondit mulier et dixit ei: Non habeo uirum. Dicit ei Iesus: Bene dixisti quia uirum non habeo. Bene dixisti, ait; laudo quod dixisti, quia uere dixisti. Noui enim te non habere uirum, neque ideo noui [0336D] quia tu dixisti te non habere, sed per me ipsum, cui uacat omnia nosse.

Quinque enim uiros habuisti, et nunc quem habes, non est tuus uir; hoc uere dixisti. De quinque uiris mysticae mulieris, id est rationalis animae carnaliter uiuentis, sensus auctorum uariantur. Quidam de quinque libris mosaicae legis accipiunt, quorum sensus propterea non probatur quoniam iudaeis solummodo data est lex mosaica, haec autem mulier generaliter omnem humanam animam significat. Augustinus quinque sensus corporis quinque uiros [0337A] intelligit, sub quibus unamquamque

divine decît prin perechea lui, adică prin gînd, care domină întreaga natură[38], pe drept i se cere femeii, adică sufletului, să-şi cheme bărbatul, intelectul ei, împreună cu care şi prin care să poată bea darurile spirituale, şi fără de care nu poate fi părtaşă în nici un fel la harul de sus[39]. De aceea spune: *Cheamă-ţi bărbatul şi vino aici*; nu-ţi închipui că vii la mine fără bărbatul tău. Iar în lipsa intelectului, nimeni nu cunoaşte profunzimile teologiei, nici nu participă la darurile spirituale.

VI [*In.* 4,17-18]

Femeia a răspuns şi a zis: Nu am bărbat. Îi spune Iisus: Ai spus bine, nu am bărbat[40]. Ai spus bine, zice; laud ce ai spus, pentru că ai spus adevărul. Am ştiut că nu ai bărbat, şi nu fiindcă tu mi-ai spus că nu ai bărbat, ci prin mine însumi, care le pot cunoaşte pe toate[41].

Căci ai avut cinci bărbaţi, şi cel pe care îl ai acum nu e bărbatul tău; asta ai spus drept. Cu privire la cei cinci bărbaţi ai femeii mistice, adică ai sufletului raţional trăind după trup, interpretările autorilor diferă. Unii înţeleg <acestea> ca referindu-se la cele cinci cărţi ale Legii mozaice[42], <iar> părerea lor nu se verifică pentru că Legea mozaică este dată numai iudeilor, pe cînd femeia aceasta întruchipează, în general, întregul suflet uman. Augustin îi înţelege prin cei cinci bărbaţi cele cinci simţuri ale corpului, sub care, fără îndoială, trăieşte

animam, priusquam ad perfectam aetatem uenerit, qua ratione uti possit, non dubium est uiuere. Visus enim in infantibus uiget, similiter auditus, olfactus, gustus, tactus. Vltra hos carnalis adhuc anima atque infantilis nihil potest participare. Dum autem uenerit ad aetatem adultam, quasi cuidam sexto uiro copulatur, id est rationi. Saepe tamen carnalis anima atque insipiens, neglecto rationabili motu ueluti naturali uiro, errori subditur, a quo et per quem fallitur, et ea quae contra naturam sui sunt, derelicto naturali ordine appetit. Ideoque de eo dicitur: ***Et nunc quem habes non est tuus uir***; tuum uirum deseruisti et obedire ei noluisti, adulterum secuta es, ac per hoc adultera facta. Sed si uis bibere de aqua, [0337B] quam dabo tibi, ***uade, uoca uirum tuum***, cui subiecta debes fieri et spirituali coniugio adiungi. Desere adulterum, ne sis adultera; desere errorem quo seducta es; uirum tuum reliquisti et naturalem castitatis tuae pulchritudinem uiolasti. Hactenus Augustinus.

Maximus quinque uiros quinque leges humanae animae datas significare asserit. Quarum prima in paradiso ante peccatum data est homini de illicito et prohibito ligno. Secunda post praeuaricationem et expulsionem eius de paradiso, de multiplicatione humanae propaginis. Tertia Noe ante diluuium, de arca fabricanda. Quarta post diluuium, de diuisionibus gentium. Quinta Abraham, de circumcisione et immolatione filii sui. His quinque legibus, quasi quibusdam quinque uiris, humana

fiecare suflet în parte, mai înainte de a ajunge la vîrsta împlinită la care poate folosi raţiunea. Căci pentru copii este mai de folos văzul şi, la fel, auzul, mirosul, gustul, pipăitul. Sufletul carnal încă şi copilăresc nu poate participa la nimic dincolo de acestea. Cînd însă va fi ajuns la vîrsta adultă, se uneşte, ca şi cu un al şaselea bărbat, cu raţiunea. Totuşi, adesea, sufletul, carnal şi nechibzuit, nesocotind mişcarea raţională ca pe un bărbat natural, cade în greşeală, din cauza căreia şi prin care e înşelat şi poftește către cele ce sînt contrare naturii lui, părăsind ordinea naturală. Şi de aceea spune despre el: *Şi cel pe care îl ai acum nu e bărbatul tău*; ţi-ai părăsit bărbatul şi n-ai vrut să-i dai ascultare, ai urmat un adulter şi, prin aceasta, ai ajuns adulteră. Dar dacă vrei să bei din apa ce ţi-o voi da, *du-te, cheamă-ţi bărbatul*, <cel> căruia trebuie să i te supui şi să i te alături într-o însoţire spirituală. Lasă-l pe adulter, ca să nu fii adulteră; lasă greşeala care te-a sedus; ţi-ai părăsit bărbatul şi ai pîngărit frumuseţea naturală a castităţii tale. Această <interpretare o oferă> Augustin[43].

Maxim <Mărturisitorul> afirmă că cei cinci bărbaţi semnifică cele cinci legi date sufletului omenesc[44]. Dintre acestea, prima a fost dată omului în rai, mai înainte de păcat, referitoare la pomul interzis de lege şi oprit. A doua, după neascultarea şi izgonirea lui din rai, cu privire la înmulţirea neamului omenesc. A treia <i-a fost dată> lui Noe înainte de potop, cu privirea la construirea arcei. Cea de-a patra, după potop, cu privire la împărţirea neamurilor. A cincea <a fost dată> lui Abraham, cu

[0337C] anima ab initio mundi usque ad legem Moysi subiecta erat. Lex autem litterae, quae data est per Moysen, non ad liberandam animam uel iustificandam data est, sed ad redarguendam, et grauitatem sacramentorum opprimendam, quae ei nullam salutem contulerant, nisi ad gratiam noui testamenti confugeret: „Lex enim data est, ut gratia quaereretur, gratia autem data, ut lex impleretur." Quoniam igitur lex litterae nil humanae naturae contulerat ad salutem – „Neminem enim lex ad perfectum duxit" – sed ad cumulum delictorum ualuit, sicut ait apostolus: „Virtus peccati lex", idem: „Lex autem subintrauit ut abundaret peccatum", pulchre ait dominus samaritanae: *Et nunc quem habes non est tuus uir.* Dimitte litteram, non est tuus uir; uade ad uirum tuum, ad [0337D] spiritum litterae; uoca legem gratiae, quae est tuus uir, a quo spiritualem uirtutum prolem concipies, cum quo dona sancti spiritus tibi dabo, quibus in me credere ualebis. Repudiato igitur sexto uiro, carnali uidelicet lege, iubetur rationabilis anima uocare uirum suum, hoc est nouum testamentum, legem gratiae, sub qua sola saluari poterat.

privire la tăierea împrejur și sacrificarea fiului său. Acestor cinci legi le-a fost supus sufletul uman de la începutul lumii pînă la Legea lui Moise, întocmai ca unor cinci bărbați. Iar Legea literei, dată prin Moise, n-a fost dată pentru eliberarea sufletului sau pentru a-l purifica, ci pentru a<-i> dovedi erorile și a<-l> covîrși <sub> greutatea sacramentelor, care nu i-ar aduce nici o mîntuire dacă nu ar căuta refugiu în harul Noului Testament: „Căci Legea a fost dată pentru ca să fie căutat harul, iar harul a fost dat ca să se împlinească Legea"[45]. Așadar, pentru că Legea literei nu aduce nimic în privința mîntuirii naturii umane – „Căci Legea n-a dus pe nimeni la desăvîrșire" (*Evr.* 7,19) –, ci folosește la înmulțirea greșelilor – după cum spune Apostolul: „Puterea păcatului e Legea" (*1Cor.* 15,56) și, la fel, „Iar Legea s-a strecurat ca să sporească păcatul" (*Rom.* 5,20)[46] – frumos îi spune Domnul samaritencei: *Și cel pe care îl ai acum nu e bărbatul tău.* Renunță la literă, nu e bărbatul tău; te du la bărbatul tău, la spiritul literei; cheamă Legea harului, care îți este bărbat, de la care vei zămisli vlăstarul spiritual al virtuților; împreună cu el <fiind>, îți voi da darurile Duhului Sfînt, prin care vei putea crede în mine. Astfel, odată respins cel de-al șaselea bărbat, adică legea carnală, i se cere sufletului rațional să-și cheme bărbatul, anume Noul Testament, Lege a harului; numai sub ea poate fi mîntuit.

VII [*In.* 4,19-24]

Dicit ei mulier: Domine, uideo quia propheta es tu. Vt cognouit mulier ex his quae ei dominus <dixit> de numero uirorum suorum deque suo adulterio cum uiro alieno, quod ipse propheta fuerit, continuo [0338A] proposuit quaestionem. Ac si diceret: Quoniam uideo te et indubitanter cognosco prophetam esse, solue mihi questionem de qua iudaei et samaritani contendunt, de loco uidelicet adorandi deum, pro qua ipsi iudaei nobis non coutuntur, hoc est, a nobis dissentiunt. *Patres nostri in monte hoc adorabant*, id est Iacob et filii eius, et omnes samaritani qui sub lege mosaica degebant; *et uos*, iudaei, *dicitis quia in Hierosolymis est locus ubi oportet adorare.* In hoc itaque dissentimus, in hoc unanimiter non coutimur: in monte hoc Samariae adoramus deum, ubi Iacob, uos in templo hierusolimitano. Quoniam itaque uideo te prophetam, nosse omnia te non dubito; ac per hoc fac me certam de hac contentione, id est [0338B] uestra et nostra, ubi adorare deum debemus, in hoc loco, an Hierosolimis.

Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, quia uenit hora quando neque in monte hoc, neque in Hierosolimis adorabitis patrem. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus. His uerbis iactantiam mulieris samaritanae omniumque samaritanorum opprimit. Samaritani quippe putabant se non minoris religionis fuisse quam iudaei.

VII [*In.* 4,19-24]

Îi zice femeia: Doamne, văd că eşti profet[47]. Pentru că, din cele spuse de Domnul despre numărul bărbaţilor ei şi despre adulterul său cu bărbatul străin, femeia a aflat că el era profet, <i->a pus pe dată întrebarea. Ca şi cum i-ar fi spus: Fiindcă te văd şi ştiu, fără îndoială, că eşti profet, lămureşte-mi pricina neînţelegerii dintre iudei şi samariteni, adică aceea cu privire la locul în care trebuie înălţată rugă lui Dumnezeu, în privinţa căreia iudeii nu sînt de acord cu noi, adică au o opinie diferită de a noastră. *Părinţii noştri se rugau pe muntele acesta*, adică Iacob şi fii lui şi toţi samaritenii care trăiau sub Legea mozaică; *iar voi*, iudeii, *spuneţi că în Ierusalim este locul unde trebuie adusă ruga.* În asta nu sîntem de acord, în asta nu avem relaţii de bună înţelegere: noi ne rugăm lui Dumnezeu pe muntele acesta al Samariei, unde <se ruga> Iacob, iar voi în templul din Ierusalim. Fiindcă văd că eşti profet, nu mă îndoiesc că le ştii pe toate şi, de aceea, lămureşte-mi această dispută dintre noi şi voi: dacă trebuie să ne rugăm lui Dumnezeu, în locul acesta sau în Ierusalim.

Îi spune Iisus: Femeie, crede-mă că vine ceasul cînd nu vă veţi ruga Tatălui nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim. Voi vă rugaţi unuia pe care nu îl cunoaşteţi, noi unuia pe care îl cunoaştem. Cu aceste cuvinte a înăbuşit lăudăroşenia femeii samaritene şi a tuturor samaritenilor. Într-adevăr, samaritenii socoteau că nu le sînt

Ex persona igitur iudaeorum loquitur, non impiorum se non recipientium, sed patriarcharum et prophetarum, et eorum qui in se crediderunt paulo ante in Iudaea. Propterea ait: Vos adoratis patrem quem nescitis, nos autem adoramus eundem patrem quem scimus. Nemo enim potest adorare patrem, nisi prius adorauerit [0338C] filium. Qui credit in filium, ipse nouit filium ac, per hoc, nouit et patrem. Ait enim: „Philippe, qui me uidet, et patrem meum uidet". Tu igitur, mulier, cum tua tota <gente> nescis patrem quem adoras, quia adhuc non credidisti in filium eius, per quem ad patris notitiam peruenitur. Et hoc est quod sequitur: *Quia salus ex iudaeis.* Ac si aperte diceret: Ideo scimus quod adoramus, adiungens se credentibus iudaeis, *quia salus ex iudaeis*, quia christus, qui est totius mundi salus, ex iudaeis est, non solum origine carnis, uerum etiam propagine fidei; ex eis enim orta est fides et primitiua ecclesia.

Sed uenit hora et nunc est. Horam dicit praesentiam suam in carne. Tu, inquit, mulier, de loco [0338D] adorandi me consulis. Ideo tibi dico: *Venit hora*, praesens sum, *et nunc*, sum in carne, *quando ueri adoratores adorabunt patrem in spiritu et ueritate.* Priusquam uenirem, nemo potuit adorare patrem in spiritu et ueritate, praeter patriarchas et prophetas, quibus praesentia mea in carne reuelata est per spiritum antequam uenirem in mundum. Non ergo, o mulier, in monte hoc, neque in

inferiori iudeilor în privința religiei. Vorbea în numele iudeilor, și nu al acelor necredincioși care nu-l primeau, ci al patriarhilor, profeților și al celor care au crezut în el ceva mai devreme în Iudeea[48]. (*In.* 2,23) De aceea zice: voi vă rugați Tatălui, pe care nu-l cunoașteți, noi ne rugăm aceluiași Tată, pe care însă îl cunoaștem. Căci nimeni nu se poate ruga Tatălui dacă nu se va fi rugat mai înainte Fiului. Cine crede în Fiu, acela îl cunoaște pe Fiul și prin aceasta îl cunoaște și pe Tatăl. Căci spune: „Filipe, cine mă vede pe mine, îl vede și pe Tatăl meu". (*In.* 14,9) Iar tu, femeie, cu toți ai tăi, nu îl cunoașteți pe Tatăl la care vă rugați, căci încă nu ați crezut în Fiul lui, prin care se ajunge la cunoașterea Tatălui. Și tocmai asta înseamnă ceea ce urmează: *Pentru că mîntuirea e de la iudei.* Ca și cum ar fi spus limpede: de aceea știm la ce ne rugăm, <zice> adăugîndu-se iudeilor credincioși, *pentru că mîntuirea e de la iudei*, pentru că Christos, care este mîntuirea întregii lumi, este dintre iudei nu numai prin obîrșie trupească, ci mai ales prin originea credinței; căci de la ei s-a născut credința și Biserica primară.

Dar vine ceasul și acum este. Ceasul se referă la prezența lui în trup. Tu, femeie, spuse, mă întrebi despre locul de rugăciune. De aceea îți spun: *Vine ceasul*, sînt prezent, *și acum*, sînt în trup, *cînd închinătorii cei adevărați se vor ruga Tatălui în spirit și în adevăr.* Mai înainte ca eu să vin, nimeni nu s-a putut ruga Tatălui în spirit și în adevăr, în afară de patriarhi și de proroci, cărora prezența mea în trup le-a fost revelată prin Duh mai înainte ca eu să vin în lume. Așadar, nu pe muntele

Ierosolimis ueri adoratores adorabunt me et patrem meum, sed interius in intimo templo cordis sui et intelligentiae suae, quae purgabitur prius per fidem, illuminabitur per [0339A] scientiam, perficietur per deificationem, in monte theologiae. In spiritu adorabunt, qui spiritu sancto illuminati erunt. *Etenim pater tales quaerit adorantes se*, qui eum in spiritu suo et in ueritate cognitionis suae adorant. Quod praedixit, ratione conclusit dicens: *Spiritus deus, et adorantes se in spiritu et ueritate oportet adorare.* Ac si diceret: Si deus corporeus aut corpus esset, fortassis quaereret loca corporalia ad se adorandum. Iam quia spiritus est, eos quaerit qui in spiritu suo et in intellectu per ueram cognitionem se adorent.

VIII [*In.* 4,25-28]

Dicit ei mulier: Scio, quia messias uenit, qui dicitur christus. Quoniam dominus praedixit: „Venit hora et nunc est", putabat mulier de messia, hoc [0339B] est de uenturo christo, quem adhuc praesentem non cognouerat, quasi de alio dixisse. Audierat enim ex prophetis christum uenturum. Ideo ait: *Scio quia messias uenit.* „Venit" dixit, non „ueniet", ut sua uerba uerbis prophetae compararet, cum quo loquebatur; aut quodammodo illuminata a spiritu uenientem christum praesentialiter intellexit; aut quia usus loquendi est ut de eo, qui est in itinere,

acesta, o, femeie, şi nici în Ierusalim nu mi se vor ruga mie şi Tatălui meu închinătorii cei adevăraţi, ci lăuntric, în templul interior al inimii şi al înţelegerii lor, care vor fi mai întîi purificate prin credinţă, luminate prin ştiinţă, desăvîrşite prin îndumnezeire, pe muntele teologiei[49]. Se vor ruga în spirit cei care au fost luminaţi de Duhul Sfînt. *Într-adevăr, astfel de închinători caută Tatăl*, care să i se roage în spiritul lor şi în adevărul cunoaşterii lor. Cele spuse sînt încheiate cu un argument: *Dumnezeu <este> spirit, iar închinătorii lui trebuie să se roage în spirit şi în adevăr*. Ca şi cum ar fi spus: dacă Dumnezeu ar fi corporal sau trup, poate ar vrea locuri corporale pentru a i se înălţa rugă. Ei bine, pentru că este spirit, îi caută pe cei care să i se roage în spiritul său şi în intelect, prin cunoaşterea cea adevărată[50].

VIII [*In.* 4,25-28]

Îi spune femeia: ştiu că vine Mesia, cel numit Christos[51]. Pentru că Domnul spusese: „Vine ceasul şi acum este", femeia credea că <el> vorbise despre Mesia, ca despre un alt Christos ce va veni, pe care încă nu-l recunoscuse deşi <se afla> în faţa <ei>. Căci auzise de la profeţi că va veni Christos. De aceea spune: *Ştiu că vine Mesia*. „Vine", spune, şi nu „va veni", ca să-şi pună cuvintele ei în acord cu cele ale profetului cu care vorbea; fie, luminată cumva de Duh, a priceput venirea lui Christos ca prezentă; fie pentru că se obişnuieşte să se spună

„uenit", cum adhuc non uenerit, dicatur. Messias ebraicum nomen est, quod grece interpretatur christus, hoc est unctus. *Cum uenerit ille, adnuntiabit nobis omnia.* Adhuc non intellexit perfecte praesentem christum, credidit tamen, a prophetis erudita, aduentum christi et doctrinam eius futuram. *Adnuntiabit nobis omnia*, cuncta uidelicet quae ad cultum suum et [0339C] patris sui pertinent.

Dicit ei Iesus: Ego sum, qui loquor tibi. Primo dominus intellectum mulieris aperuit ut crederet, deinde seipsum ei manifestauit. Illa siquidem credidit prophetas qui de aduentu christi praedixerunt; ideoque meruit loqui cum ipso, quem futurum crediderat, quamuis adhuc praesentem non cognouerat. Cuius fidei merito uenit ad cognitionem loquentis de se ipso christi et dicentis: Ego sum ipse christus; quem cognoscis futurum, iam cognosce praesentem.

Et continuo uenerunt discipuli eius, et mirabantur quia cum muliere loquebatur. Quare mirabantur, cum sepissime christus locutus sit cum mulieribus? Non ergo mirabantur dominum suum loqui [0339D] cum muliere, sed hoc solum mirabantur quia cum samaritana, id est alienigena muliere, <loquebatur>, ignorantes mysterium ecclesiae de gentibus futurae. *Nemo tamen dicebat: Quid quaeris, aut quid loqueris cum ea?* Non enim ausi sunt discipuli interrogare dominum suum, timentes ne ab eo reprehenderentur, si incaute eum interrogarent, nondum ualentes futurae ecclesiae mysterium cognoscere.

„vine" despre cel care este pe drum, dar încă nu a venit. Mesia este nume ebraic, care în greacă este tradus prin „Christos", adică cel uns[52]. *Cînd va veni el, toate ni le va vesti nouă.* Încă nu a înţeles pe deplin că Christos <era> prezent; cu toate acestea, a crezut, învăţată de profeţi, în venirea lui Christos şi în învăţătura lui viitoare. *Toate ni le va vesti nouă*: desigur, toate cele ce ţin de slujirea lui şi a Tatălui său.

Îi zice Iisus: Eu sînt, cel ce-ţi vorbeşte. Domnul i-a deschis femeii mai întîi intelectul ca să creadă, iar apoi i s-a arătat pe sine însuşi. Căci ea i-a crezut pe profeţii care au vorbit mai înainte despre venirea lui Christos, şi de aceea a meritat să vorbească cu el, despre care crezuse că va veni, chiar dacă nu-l recunoscuse încă în faţa ei. Credinţa ei ajunge pe drept la cunoaşterea lui Christos care îi vorbeşte despre sine şi îi zice: eu sînt Christosul însuşi; cunoaşte-l acum în faţa <ta> pe cel despre care ştii că va veni.

Şi îndată sosiră discipolii lui, şi se mirau că vorbea cu femeia. Pentru ce se mirau, de vreme ce Iisus a vorbit des cu femei? Nu se mirau că Domnul lor vorbeşte cu o femeie, ci numai pentru că vorbea cu o samariteană, adică cu o femeie străină, neştiind taina Bisericii viitoare cu privire la <celelalte> neamuri. *Însă nimeni nu zicea: Ce cauţi sau de ce vorbeşti cu ea?* Căci nu au îndrăznit discipolii să-l întrebe pe Domnul lor, temîndu-se să nu fie mustraţi de el dacă vor pune întrebări pripite, nefiind încă vrednici să cunoască taina Bisericii viitoare.

Reliquit ergo idriam suam mulier. Postquam ecclesia seu humana natura cognouit praesentiam [0340A] diuinae substantiae in carne, reliquit idriam suam, reliquit usum suum carnalem, reliquit aquam et studium carnalis scientiae...

<Desunt cetera capitula libri quarti, seu commentarius uersiculorum 28b-54 capituli IV sancti euangelii secundum Iohannem.>

Liber V

<Deest liber V, seu commentarius capituli V sancti euangelii secundum Iohannem.>

Lăsă așadar femeia ulciorul ei. După ce Biserica sau natura umană a recunoscut prezența substanței divine[53] în trup, a lăsat ulciorul ei, a lăsat întrebuințarea lui trupească, lăsă apa și rîvna pentru știința trupească[54].

<Lipsesc celelalte capitole ale cărții a patra, sau comentariul versetelor 28b-54 din capitolul al patrulea al *Sfintei Evanghelii după Ioan.*>

Cartea a V-a

<Lipsește cartea a cincea, sau comentariul capitolului al cincilea al *Sfintei Evanghelii după Ioan.*>

Liber VI

I [*In.* 6,1-6]

<Deest commentarius uersiculorum 1-4 capituli VI sancti euangelii secundum Iohannem.>

<*Cum subleuasset ergo oculos Iesus et uidisset quia mulltitudo maxima uenit ad eum.* Non immerito quaeritur cur dixerit : *Cum subleuasset ergo oculos Iesus*, quasi> turbam ad se uenientem uidere non posset, si oculos suos non leuaret, qui, priusquam fieret mundus, omnia uiderat, neque unquam corporalium oculorum instrumentis ad uidendum indigebat. Eleuat ergo oculos **suos**, nos edocens cordis nostri oculos eleuare, totumque mundum undique ad fidem christi [0340B] concurrere. Leuare etiam oculos nostri cordis exemplo christi admonemur, ut, si forte, eo nos docente et interius illuminante, altitudinem actionis et scientiae necnon et theologiae ascendere permittamur, turba sequentium carnalium cogitationum nos non perturbet et a contemplationis altitudine deiciat, sed eas spiritualibus escis, quantum possunt capere, satisfaciendo pascere procuremus.

Cartea a VI-a

I [*In.* 6, 1-6]

<Lipsește comentariul versetelor 1-4 din capitolul al șaselea al *Sfintei Evanghelii după Ioan.*>

<*Astfel, cînd a ridicat Iisus ochii, a văzut o mulțime mare venind la el*[1]. Nu fără temei se pune întrebarea de ce a spus *cînd a ridicat Iisus ochii*, ca și cum>[2] n-ar fi putut vedea mulțimea fără să-și ridice ochii, el care, mai înainte ca lumea să fi fost, pe toate le-a văzut și niciodată nu avea nevoie de ochii trupești pentru a vedea. Așadar, își ridică ochii, învățîndu-ne să ridicăm ochii inimii noastre, și să adunăm toată lumea de pretutindeni în credința lui Christos. Căci sîntem îndemnați să ridicăm ochii noștri după exemplul lui Christos, așa încît, după ce el ne va fi învățat și luminat lăuntric, de cumva ne este îngăduit să ne ridicăm la înălțimea faptei, a științei și, de asemenea, a teologiei[3], să nu ne tulbure mulțimea gîndurilor trupești ce ne urmăresc și să <nu> ne facă să cădem din înaltul contemplației, ci să ne îngrijim să le procurăm, îndestulîndu-le, hrană spirituală, atît cît pot ele primi.

Dicit ad Philippum. Philippus, qui interpretatur „os lampadis", figuram gerit praedicantium fidem, quibus in altitudine contemplationis cum christo constitutis, de carnalium cogitationum turba pascenda dominus quotidie loquitur: *Vnde ememus panes ut manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum,* hoc est, fidem ipsius de futuro miraculo consulens. „Deus intemptator [0340C] malorum est." Temptat autem electos probandi gratia, non **supplantandi**. Temptationis siquidem duae species sunt, quarum una iustorum probat fidem, altera impiorum reprobat perfidiam.

Ipse enim sciebat quid futurum erat facere. Probandi, inquit, gratia tentat dominus Philippum, non discendi quid faciendum foret. Ipse enim nouit, priusquam fieret mundus, omnia miracula, quae facturus esset in mundo. Quod enim ait: *Ipse enim sciebat,* non ante aliquod tempus, sed ante omnia tempora cognouerat *quid futurum* ei *erat facere.*

II [*In.* 6,7-9]

Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt his, ut unusquisque modicum quid accipiat. Adhuc Philippus, lacte doctrinae nutritus, [0340D] solidum uerae fidei atque cognitionis cibum capere non ualens, iuxta suae iam uirtutis facultatem respondit,

Îi zice lui Filip. Filip, al cărui <nume> înseamnă „gura lămpii"[4], îi întruchipează pe cei care predică credința; acestora, adunați cu Christos în înaltul contemplației, Domnul le vorbește zi de zi despre mulțimea gîndurilor trupești cu care trebuie hrănită mulțimea: *De unde să cumpărăm pîine ca să mănînce aceștia? Însă spunea aceasta ca să-l încerce*, anume punîndu-i la încercare credința cu privire la miracolul ce va urma. „Dumnezeu e neispititor la rele." (*Iac.* 1,13) Însă îi ispitește pe cei aleși pentru a-i pune la încercare, nu pentru a-i doborî. Căci sînt două feluri de ispite, dintre care primul pune la încercare credința celor drepți, iar celălalt condamnă perfidia necredincioșilor.

Însă El știa ce urma să facă. Pentru a-l încerca, zice <evanghelistul>, îl ispitește Domnul pe Filip, nu pentru a afla ce e de făcut. Căci, mai înainte ca lumea să fie, el știa toate minunile ce urma să le facă în lume. Iar cînd spune: *Însă el știa*, nu <înțelege că> înaintea unui moment anume, ci mai înainte de toți vecii știa *ce urma* el *să facă.*

II [*In.* 6,7-9]

Îi răspunse Filip: Nu le ajung pîini de două sute de dinari ca să primească fiecare cîte puțin[5]. Filip, hrănit cu laptele învățăturii, neputînd încă lua hrana solidă a credinței adevărate și a cunoașterii, a răspuns acum pe măsura puterii lui, socotind cu neputință ca atîta mulțime să

inpossibile existimans tantam multitudinem paucis panibus refici posse. Erudiendi itaque gratia ludit dominus cum Philippo, temptans eius fidei simplicitatem, ut per hoc disceret altius ascendere, nullamque difficultatem deo crederet inesse. Ordo itaque euangelizantium qui, ut diximus, per Philippum typice insinuatur, temptanti se domino, hoc est fidem illorum probanti ac, per hoc, [0341A] etiam laudanti, **respondit**: *Ducentorum denariorum panes non sufficiunt.* Centenarius numerus perfectus est: decies enim decem eum conficiunt. Qui numerus, si fuerit duplicatus, faciunt ducentos, pulchre perfectionem bonae actionis **et** rationabilis scientiae typum gerens, quae pascendis, hoc est, erudiendis in fide non sufficiunt, nisi eis altitudo theologiae addatur. Actio quippe uirtutum fidelium animas solummodo purgat, scientia uero rerum creatarum inluminat. Sed illa purgatio atque illuminatio eis non sufficit, nisi habitus perfectae contemplationis addatur, qui solus animas ad consummatam spiritualium refectionum plenitudinem perducit.

Dicit ei unus discipulorum eius, Andreas frater Simonis Petri: Est puerulus unus hic, qui habet quinque [0341B] *panes ordeaceos et duos pisciculos, sed haec quid sunt in tantos?* Eadem simplicitate, qua et Philippus, respondit Andreas frater Simonis Petri. In ea tamen simplicitate multiplex continetur theoria. Puerulus iste qui, iuxta fidem rerum gestarum, aut unus ex discipulis intelligitur, aut puerulus quidam ex turba quae eos

poată fi hrănită cu cîteva pîini. Domnul îl ironizează pe Filip pentru a-l instrui, punînd la încercare simplitatea credinţei lui, ca prin aceasta să înveţe să se înalţe şi ca să nu creadă că poate fi ceva greu pentru Dumnezeu. Şi astfel, cei ce evanghelizează – care, după cum am spus, sînt sugeraţi simbolic de Filip –, cînd sînt ispitiţi de Domnul, adică atunci cînd le este pusă la încercare credinţa şi, prin aceasta, chiar lăudaţi, răspund: *Nu le ajung pîini de două sute de dinari.* Suta este un număr perfect, căci e format de zece <grupuri> de cîte zece. Acest număr, dacă este multiplicat de două ori, face două sute, simbolizînd cît se poate de bine desăvîrşirea faptei bune şi a ştiinţei raţionale[6], care nu ajung celor ce sînt de hrănit, adică de pregătit în credinţă, dacă nu li se adaugă înaltul teologiei. De bună seamă, practicarea virtuţilor nu face decît să curăţe sufletele credincioşilor, pe cînd cunoaşterea lucrurilor create <le> luminează. Dar acea purificare şi iluminare nu le sînt îndeajuns dacă nu se adaugă dispoziţia contemplării perfecte, care, doar <ea>, aduce sufletele către plenitudinea desăvîrşită a refacerilor spirituale[7].

Îi spune unul dintre discipoli, Andrei, fratele lui Simon Petru: Este aici un copil care are cinci pîini de orz şi doi peşti mici, dar ce sînt acestea pentru atîţia? Andrei, fratele lui Simon Petru, răspunde cu aceeaşi simplitate ca şi Filip. Totuşi, în această simplitate e loc pentru mai multe interpretări[8]. Acest copil, prin care, urmînd sensul istoric, este desemnat fie unul dintre discipoli, fie vreun copil din mulţimea care îi urmează, semnifică în chip

sequebatur, mystice legislatorem significat, Mosea uidelicet, qui ueluti quidam puerulus non incongrue dicitur, quia ipsa lex, quae per eum data est, neminem ad perfectam iustitiae aetatem perduxit. Vnus puerulus dicitur legislator, quia unitatem ecclesiae futuram praefigurabat factis, dictisque prophetabat. „Hic" dixit, hoc est in ueteri testamento, quod iam nouo clarescente uilescere coepit, adhuc tamen omnino non recessit.

Qui habet [0341C] *quinque panes ordeaceos.* Quinque panes ordeacei sunt quinque mosaicae legis libri, qui ordeacei non immerito dicuntur, quia carnales homines illis pascebantur. Ordeum quippe iumentorum est proprie alimentum, non hominum. Carnalis populus adhuc **sub** littera degens, et uetustatem primi hominis – de quo scriptum est : „Homo, cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, et similis factus est illis" – non deserens, in numero iumentorum brutorum conputabatur ac, per hoc, sola littera, quasi quodam ordeaceo **pane mixto cum palea**, non autem spirituali medulla ipsius litterae uescebatur. **Granis siquidem ordeaceis ita naturaliter intimi palearum folliculi adhaerent ut uix ab eorum medulla segregari queant, legalium sacramentorum** [0341D] **necnon et praeceptorum difficultatem intelligentiae significantia.** Quinarius quoque numerus hordeaceum panum quinque corporeos sensus insinuare non incongrue intelligitur. Quanto siquidem quis fidelium in his, quae per quinquepertitum corporis sensum accipiuntur, delectatur, tanto inter bruta animalia ordeo uescentia conputabitur. Dum

mistic legiuitorul, adică pe Moise, care nu fără rost este numit copil, căci Legea, care a fost dată prin el, n-a adus pe nimeni la vîrsta desăvîrșită a dreptății [9]. (*Evr.* 7,19) Legiuitorul este desemnat printr-un <singur> copil, pentru că prefigura prin fapte și profetiza prin cuvinte unitatea viitoare a Bisericii[10]. Apostolul a zis „aici", adică în Vechiul Testament, care acum, din cauza strălucirii celui Nou, se devalorizează, fără să fi dispărut totuși cu totul.

Care are cinci pîini de orz. Cele cinci pîini de orz sînt cele cinci cărți ale Legii mozaice, care nu fără rost sînt numite <pîini> de orz, căci hrănesc oamenii trupești[11]. Într-adevăr, orzul este propriu-zis hrana vitelor, nu a oamenilor. Mulțimea trupească, trăind încă sub literă și nepărăsind vechimea primului om – despre care stă scris: „Omul, pe cînd era în cinste, n-a priceput și s-a asemănat cu vitele fără minte și a ajuns asemenea lor"[12] (*Ps.* 48,21) –, se număra în rîndul vitelor fără judecată și, pentru aceasta, se hrănea numai cu litera <Legii> ca și cu o pîine din orz amestecat cu paie, și nu cu miezul spiritual al acestei litere. Dat fiind că, prin natura lor, de boabele de orz se lipesc atît de strîns paiele încît cu greu pot fi separate de miezul acelora, <orzul> semnifică dificultatea de a înțelege sacramentele Legii și, de asemenea, preceptele <ei>[13]. Nu e deloc nepotrivit ca numărul cinci al pîinilor de orz să fie înțeles ca sugerînd cele cinci simțuri ale trupului[14]. Într-adevăr, cu cît se desfată mai mult vreunul dintre credincioși de cele primite prin cele cinci simțuri trupești, cu atît mai mult se numără printre animalele fără

uero eos, sensus dico, actionis et scientiae incremento **deserens, spirituali esca uescitur**, non **iam** inter bruta, sed inter rationalia animalia reputatur.

Quoniam itaque nemo ad altitudinem uirtutum et contemplationum **sinitur** ascendere, nisi prius sensibilium [0342A] rerum significationibus nutriatur, pulchre dominus sequenti se turbae fidelium panes distribuit ordeaceos, ut prius inde satiati, si fidem quam acceperant seruauerint, ad spiritualia et altiora rationabilis creaturae alimenta perducat, quibus, priusquam corporeos sensus omniaque quae per eos accipiunt transcendant, nutriri non possunt. Quod ergo ait: *Sed hoc quid est in tantos*, tale est ac si diceret: Legis littera seu corporei sensus et corporalia, quid sunt, quid prosunt ad tantam multitudinem fidelium, qui in te credituri sunt, et spiritualia alimenta petituri, quae omnem litteram omnemque corporeum sensum superant? „Nec enim oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparauit deus diligentibus se".

III [*In.* 6,10-11]

[0342B] *Dicit autem Iesus: Facite homines recumbere. Erat autem foenum multum in loco.* Foenum multum legis litteram significat, quae multiplex erat in simbolis.

judecată care se hrănesc cu orz. Însă atunci cînd se hrăneşte cu hrană spirituală, lăsîndu-le – pe simţuri – deoparte pentru sporirea faptei şi a ştiinţei, nu se mai consideră între cele fără judecată, ci din nou între animalele raţionale.

Aşadar, fiindcă nimănui nu-i este îngăduit să se ridice la înălţimea puterilor şi a contemplărilor dacă nu se va fi hrănit mai întîi cu semnificaţiile lucrurilor sensibile, Domnul face foarte bine împărţind pîini de orz mulţimii credincioşilor ce-l urmează, pentru ca, după ce se vor îndestula mai întîi, dacă vor fi păzit credinţa pe care au primit-o, să fie aduşi la bucatele spirituale şi mai înalte ale creaţiei raţionale, cu care nu se pot hrăni înainte de a depăşi simţurile trupului şi toate cele pe care le primesc prin ele. Astfel, cuvintele *dar ce sînt acestea pentru atîţia*, sînt ca şi cum ar fi spus: ce este litera Legii sau simţurile trupeşti şi cele corporale, ce folos au ele pentru atîta mulţime de credincioşi ce vor crede în tine şi vor cere bucate spirituale care depăşesc orice literă a <Legii> şi orice simţ corporal? „Căci nici ochiul nu a văzut, nici urechea n-a auzit, nici în inima omului n-a urcat ceea ce a pregătit Dumnezeu celor ce-l iubesc." (*1Cor.* 2,9)

III [*In.* 6,10-11]

Şi spune Iisus: Puneţi-i pe oameni să se aşeze. Căci era mult fîn în <acel> loc[15]. *Fînul* cel *mult* semnifică litera Legii, care simbolizează mai multe lucruri. *Fînul* cel

Foenum quoque multum <multitudinem> carnalium cogitationum, quae per corporeos sensus animae ingeruntur ab eaque iterum citissime labuntur, non incongrue significat. Pulchre quoque discipuli iubentur facere homines recumbere, quoniam magistri ueritatis, nisi prius, ueluti in infimis locis, in simplicitate litterae et uisibilis creaturae eos, quos nutriuerant, erudire incipiant, in altitudinem contemplationis erigere non ualent. Primus quippe gradus est, ad ascendendam altitudinem uirtutum, sanctae scripturae littera rerumque uisibilium species, ut, prius lecta littera seu creatura inspecta, in spiritum litterae et in rationem [0342C] creaturae, rectae rationis gressibus, ascendant.

Recubuerunt ergo uiri numero quasi quinque millia. Eadem ratione theoriae, sicut per quinque panes quinque libri Mosis, quantum ad litteram attinet, seu quinque corporis sensus significantur, ita per quinque millia multitudo eorum qui sub lege litterae uixere, seu eorum qui carnalibus sensibus adhuc subiciuntur, recta ratione innuitur. Millenarius quippe numerus perfectus ac cubicus est. Decies quippe decem decies millenarii numeri summam conficiunt. Qui, dum per quinarium numerum multiplicatur, carnaliter uiuentium plenitudinem insinuat. Qui mox, ut sancta historia et uisibili rerum superficie eruditi fuerint, ad altitudinem spiritualium rerum transituri sunt.

[0342D] *Accepit autem panes Iesus et, gratias agens, distribuit recumbentibus. Similiter et ex piscibus quantum uolebant.* Accepit dominus panes, quia ipse legem

mult semnifică, deloc nepotrivit, chiar și mulțimea gîndurilor carnale ce pătrund în suflet prin simțurile trupești și căruia îi scapă iarăși pe dată[16]. Și foarte bine sînt îndemnați discipolii să-i pună pe oameni să se așeze, pentru că învățătorii adevărului, dacă mai întîi nu încep să-i pregătească, ca în locuri joase, în simplitatea literei și a creației vizibile pe cei pe care îi vor hrăni, nu-i vor putea conduce către înaltul contemplației. Într-adevăr, prima treaptă în urcarea către înaltul puterilor este litera Sfintei Scripturi și aspectul lucrurilor vizibile, astfel încît, odată citită litera sau cercetată creația, să se înalțe în spiritul literei și în rațiunea creației cu pașii rațiunii celei drepte[17].

Astfel, s-au așezat cam cinci mii de oameni. În aceeași rațiune a interpretării, după cum cele cinci pîini semnifică <fie>, atît cît ține de literă, cele cinci cărți ale lui Moise, fie cele cinci simțuri ale trupului, tot astfel cei cinci mii <de oameni> semnifică, socotind bine, mulțimea <fie> a celor care au trăit sub Legea literei, fie a celor care sînt supuși încă simțurilor trupului[18]. De bună seamă, mia este un număr desăvîrșit și un cub perfect. Într-adevăr, de zece ori cîte zece a cîte zece fac în total o mie. Acesta, înmulțit cu numărul cinci, sugerează mulțimea celor ce trăiesc după trup. Aceștia, după ce au fost instruiți de istoria sfîntă și de partea vizibilă a lucrurilor, vor fi trecuți pe dată la înaltul realităților spirituale[19].

Iar Iisus luă pîinile și, mulțumind, le împărți celor așezați. La fel și din pești, cît voiau. Domnul a luat pîinile, pentru că el a dat Legea prin Moise, așa cum se

per Mosen dedit, ita ut lex illius proprie dicatur qui dedit, non illius per quem ueluti ministrum data est. *Et gratias agens, distribuit recumbentibus.* Cui gratias egit nisi patri, qui „sic dilexit mundum, ut filium suum daret", **per quem** pasceret mundum uisibilibus sacramentis et sensibilibus creaturis, ut per haec ad se cognoscendum perduceret atque nutriret? Duo pisces duo testamenta, quantum ad sensibilia symbola pertinent, insinuant. Pisces quippe in aqua [0343A] sunt sensibilia symbola, in carnali adhuc populo, perfecte tamen uiuere inchoante. Quae simbola, dum altius quodammodo intelligi incipiuntur, recte desiderantibus, quantum uolunt, distribuuntur. Distnbuere quippe est, uisibilia simbola ab inuisibilibus eorum intellectibus discernere, et iuxta uniuscuiusque capacitatem dispertiri. **Quidam uolunt per duos pisces, duas personas in lege, regis uidelicet et sacerdotis, quidam prophetas et psalmos significari.**

IV [*In.* 6,12-13]

Vt autem saturati sunt, dicit discipulis suis: Colligite quae superauerunt fragmenta, ne quid pereat. Simplex fidelium turba, sola littera, uisibili creatura necnon et uisibilibus simbolis saturata atque contenta; litterae et creaturae et simbolorum spirituales intellectus, ueluti residua quaedam fragmenta [0343B] quae adhuc carnales non possunt assumere, magistri ecclesiae colligere

spune că Legea este în mod propriu a celui care a dat-o, nu a celui prin care a fost dată ca printr-un agent. Şi, *mulţumind, le împărţi celor aşezaţi.* Cui a mulţumit, dacă nu Tatălui care „într-atît a iubit lumea, încît l-a dat pe Fiul său" (*In.* 3,16) prin care să hrănească lumea cu sacramente vizibile şi creaturi sensibile, aşa încît prin ele să o aducă către a-l cunoaşte şi să o îndestuleze? Cei doi peşti sugerează, în măsura în care se raportează la simboluri vizibile, cele două Testamente. Într-adevăr, peştii din apă sînt simboluri sensibile pentru norodul încă trupesc ce începe totuşi să ducă o viaţă desăvîrşită. Aceste simboluri, pînă cînd ajung să fie înţelese într-un mod mai sublim, sînt împărţite celor cu o dreaptă dorinţă, după cît vor. De bună seamă, a împărţi înseamnă a separa simbolurile vizibile de înţelesurile lor nevăzute şi a <le> distribui după capacitatea fiecăruia[20]. Unii au vrut să vadă în cei doi peşti cele două personaje ale Legii, adică regele şi preotul[21]; alţii, profeţii şi psalmii[22].

IV [*In.* 6,12-13]

Iar cînd s-au săturat, a zis discipolilor lui: Adunaţi resturile care au rămas, ca să nu se piardă nimic[23]. Mulţimea simplă a credincioşilor se satură şi se mulţumeşte numai cu litera, cu creaţia vizibilă, de asemenea şi cu simbolurile vizibile; învăţătorii Bisericii sînt puşi să adune înţelesurile spirituale ale literei, ale creaţiei şi ale simbolurilor ca pe nişte resturi rămase, pe care cei încă trupeşti

iubentur, ne quid ex ipsis intellectibus non **intellectum** pereat, sed **ex** eis spiritualium animarum rationabile desiderium **in** diuin**is** contemplation**ibus** satietur. Fragmenta itaque sunt ordeaceum panum, subtiles ac **difficiles** intell**ectus** sanctae scripturae et sensibilium sacramentorum, quos doctores ecclesiae in unum colligunt, *ne quid* ex eis *pereat*, hoc est, ne aliquid ex eis remaneat, quod capacibus intelligibilium sensuum non distribuatur.

Collegebant ergo, et impleuerunt duodecim cofinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, qui superauerant manducantibus. Duodenarius cofinorum numerus capacitatem sapientum spirituales intellectus colligentium typice figurat. Duodenarius [0343C] quippe numerus perfectissimus est, multisque modis consideratus, in actione uirtutum et in scientia rerum et in theologia, quae circa diuina solummodo uersatur, praedictos diuinorum hominum intellectus significat. Primum quidem duodenarii perfectio consideratur eo quod senarii numeri duplus est. Senarius autem numerus perfectionem bonorum operum in hac uita insinuat, quae, si duplicata fuerit, in aeternam contemplationem, quae totius bonae operationis fructus est, ueluti in duodenarii numeri quantitatem concrescit.

Item duodenarius intra se totius musicae armonias continet. Habet enim diatessaron in quaternario cum ternario collato; habet diapente in ternario et binario; habet diapasson inter seipsum et senarium – intra octonarium [0343D] quoque numerum integra diapasson

nu le pot mistui, aşa încît să nu se piardă vreunul dintre acele înţelesuri, ci, în contemplările divine, să se indestuleze din ele nevoia raţională a sufletelor spirituale. Astfel, resturile pîinilor de orz sînt înţelesurile subtile şi dificile din Sfînta Scriptură şi din sacrametele sensibile, pe care le adună la un loc doctorii Bisericii, *ca să nu se piardă nimic* din ele, anume ca să nu rămînă din ele ceva care să nu fie împărţit celor capabili <să înţeleagă> sensurile inteligibile[24].

Adunau, aşadar, şi au umplut douăsprezece coşuri de resturi din cinci pîini de orz, care au rămas de la cei ce-au mîncat. Numărul doisprezece, al coşurilor, prefigurează simbolic capacitatea de înţelegere a înţelepţilor care adună înţelesurile spirituale. Într-adevăr, doisprezece este un număr cît se poate de desăvîrşit şi, considerat în multe feluri – în practicarea virtuţilor, în ştiinţa lucrurilor, în teologia care se ocupă numai cu cele divine –, semnifică înţelesurile deja amintite, <pătrunse de> oamenii sfinţi. Fără îndoială, mai întîi perfecţiunea lui doisprezece se deduce din aceea că este dublul numărului şase. Iar numărul şase sugerează desăvîrşirea faptelor bune în viaţa aceasta; dacă e dublată, se înalţă în contemplarea cea veşnică, care este fructul a toată înfăptuirea cea bună, ca şi <şase> în valoarea numărului doisprezece.

De asemenea, doisprezece cuprinde în sine pe de-a-ntregul armoniile muzicii. Într-adevăr, conţine cvarta în raportul 4/3; conţine cvinta în 3/2; conţine octava în 12/6 – octava întreagă este cuprinsă şi în

est –; habet tonum inter nouennarium et octonarium. Qui omnes numeri intra terminos duodenarii continentur. Ac, per hoc, omnium rerum uisibilium et inuisibilium armonia connexa tali numero figuratur. Quae armonia solis diuinas res intelligentibus, quantum datur hominibus, nota et comprehensibilis est.

Duodenarius quoque numerus in decem diuiditur et duo. Propterea et legem significat litterae, quae denaria est, et caritatis praeceptum, quod in se geminatur et in quo „lex pendunt et prophetae". Ideoque qui legem praecepto caritatis adimplent, ipsi sunt cofini, in quibus [0344A] spiritualia fragmenta diuinorum intellectuum et colliguntur et saluantur, *ne quid* eorum *pereat.*

Idem numerus diuiditur in septem et quinque – qui numeri musicae humanae uocis attribuuntur – mirabilemque concordiam omnium rerum ad unum finem redeuntium indicat. Quinarius siquidem, in seipso multiplicatus, uiginti quinque numerum complet. Septenarius uero in duo membra diuiditur, quorum maius quaternarius est, minus ternarius. Si itaque septenarium numerum per inferius membrum sui multiplicaueris, uiginti unum efficies. Cui numero, si maius membrum addideris, erunt similiter uiginti quinque. Ac, per hoc, ad unum finem quinarius et septenarius multiplicati dicuntur. Spirituales igitur cofini sunt qui, uirtute actionis et scientiae, ad [0344B] unum finem aeternae contemplationis perueniunt.

interiorul numărului opt –; are tonul în 9/8. Toate aceste numere sînt cuprinse între limitele numărului doisprezece[25]. De aceea, semnifică armonia tuturor lucrurilor vizibile și invizibile, adunată într-un astfel de număr. Iar armonia aceasta este cunoscută și inteligibilă, atît cît le este dat oamenilor, numai celor care înțeleg lucrurile divine.

Numărul doisprezece se compune din zece și doi. De aceea, semnifică și Legea literei, care se află <în> cele zece porunci, și regula iubirii, care se dublează cu sine însăși și de care „atîrnă Legea și profeții" (*Mt.* 22,40). De aceea, cei ce împlinesc Legea după regula iubirii sînt coșurile, în care resturile spirituale ale înțelesurilor divine sînt adunate și salvate, *ca să nu se piardă nimic* din ele.

În același fel, numărul <doisprezece> se compune din șapte și cinci – aceste numere sînt atribuite sunetelor vocii umane[26] – și arată minunatul acord al tuturor lucrurilor care conduc către un singur rezultat. Într-adevăr, numărul cinci, multiplicat cu sine însuși, dă numărul douăzeci și cinci. Iar șapte se împarte în doi termeni, dintre care patru este cel mare, iar trei cel mic. Dacă ai înmulți numărul șapte cu termenul său mic, ai obține douăzeci și unu, la care, dacă adaugi termenul mai mare, se ajunge din nou la douăzeci și cinci. De aceea, către același rezultat duc, multiplicate <ca mai sus>, și cinci, și șapte. Așadar, coșurile mistice sînt cei care, prin puterea faptei și a științei, ajung la același rezultat al veșnicei contemplări[27].

V [*In.* 6,14]

Homines ergo uidentes quod fecit signum Iesus, dicebant: Quia ipse est uere propheta qui uenit in mundum. Iterum inperfecta turba redarguitur in eo quod propter signum uisibile, non propter uirtutem intelligibilem signi dicebant: *Quia ipse est uere propheta qui uenit in mundum.* In hoc miraculo quinariae quantitatis ordeaceorum panum non sine causa quaeritur quid uult quod fragmenta quinque panum solummodo, non autem duorum pisci**um**, colligantur, ex quibus duodecim cofini implentur, cum ex quinque panibus et duobus pisci**bus** quinque millia hominum saturata fuisse euangelium narret. Cuius mysterii obscur**a** mihi uidetur profunditas, ut uix inuestigari queat. Augustinus quippe in expositione sua [0344C] in Iohannem nil inde tractat, sed omnino praetermisit, **quanquam multis sufficere uideatur quod in Marco legitur: „Tulerunt fragmentorum duodecim cofinos plenos, et a piscibus", ut subintellegatur: Et a piscibus tulerunt fragmenta, aut alia, aut eadem. Sed si alia, non XII, sed XXIIII cofini fuerunt. Si eadem, suffecerat dicere: Tulerunt fragmentorum duodecem cofinos. Videtur non uacare mysterio quod ueluti post fragmenta panis collecta ait: „Et a piscibus", absolute, nil addens. Mattheus siquidem et Lucas indiscrete fragmenta commemorant, in ambiguo linquentes utrum solummodo panum, ut Iohannes, an panum simul et piscium.** Conemur

V [*In.* 6,14]

Asadar, văzînd oamenii semnul făcut de Iisus, ziceau: Acesta este cu adevărat profetul care a venit în lume[28]. Mulțimea s-a dovedit din nou imperfectă prin faptul că, vorbind despre semnul vizibil, și nu despre puterea inteligibilă a semnului spunea: *Acesta este cu adevărat profetul care a venit în lume*. Cu privire la această minune a celor cinci pîini de orz, nu fără temei ne întrebăm de ce a vrut să fie adunate numai resturile celor cinci pîini, din care s-au strîns douăsprezece coșuri, însă nu <și resturile> celor doi pești, de vreme ce Evanghelia povestește că cei cinci mii de oameni s-au săturat cu cinci pîini și doi pești. Taina acesta îmi pare de o profunzime de nepătruns, așa încît cu greu poate fi cercetată. Într-adevăr, în comentariul său la *Evanghelia după Ioan*, Augustin nu face nici o <deducție>, ignorînd cu totul <acest aspect>; de alminteri, pare a se mulțumi cu cele, mai multe, care apar la Marcu: „Au adus douăsprezece coșuri pline cu resturi, și de la pești (*Mc.* 6,43)", așa încît se subînțelege: au adus <coșuri cu> resturi și de la pești, fie altele, fie aceleași. Dacă erau altele, vor fi fost douăzeci și patru de coșuri, iar nu douăsprezece. Dacă erau aceleași, era îndeajuns să se spună: au adus douăsprezece coșuri pline cu resturi. Pare a nu fi lipsit de taină faptul că după resturile de pîine adunate se spune: „și de la pești" – simplu, neadăugînd nimic. Matei și Luca amintesc de resturi (*Mt.* 14,20; *Lc.* 9,17) fără a le deosebi, lăsînd

itaque, quantum lux mentium dederit, inquirere, **non aliorum sensus praeiudicando.**

Praediximus quippe [0344D] quinque sensus corporis seu quinque libros mosaicos quinario panum numero insinuari, duobus uero piscibus utriusque testamenti symbola. Vbi primo quaerendum quid inter **mysteria** distat utriusque legis, litterae uidelicet et gratiae, et simbola. **Mysteria** itaque proprie sunt quae iuxta allegoria**m** et facti et dicti traduntur, hoc est, et secundum res gestas facta sunt, et dicta quia narrantur. Verbi gratia: Mosaicum tabernaculum et secundum re**m** gesta**m** erat constructum, et textu sanctae scripturae dictum atque narratum. Similiter sacramenta legalium hostiarum et secundum historiam facta sunt, [0345A] et dicta sunt secundum narrationem. Circumcisio similiter et facta est in carne, et narrata est in littera. In nouo quoque testamento mysteria baptismatis, dominici quoque corporis ac sanguinis, necnon et sancti chrismatis, iuxta res gestas conficiuntur, et litteris traduntur et dicuntur. Et haec forma sacramentorum allegoria facti et dicti a sanctis patribus rationabiliter uocitatur. Altera forma est, quae proprie simboli nomen accepit, et allegoria dicti, non autem facti, appellatur, quoniam in dictis solummodo spiritualis doctrinae, non autem in factis sensibilibus constituitur. Mysteria itaque sunt, quae in utroque testamento et secundum historiam facta sunt, et secundum litteram narrata. Simbola uero, quae solummodo non facta, sed quasi facta [0345B] sola doctrina dicuntur.

neexplicat dacă <sînt> numai de pîine, ca și Ioan, sau, deopotrivă, de pîine și pește. Prin urmare, ne vom strădui, pe cît <ne->a dat Lumina minților[29], să cercetăm fără prejudecată asupra înterpretărilor altora.

Într-adevăr, am spus mai devreme că cele cinci simțuri corporale sau cele cinci cărți mozaice sînt sugerate prin numărul celor cinci pîini, iar cei doi pești sînt simbolurile fiecăruia dintre cele două Testamente. De aceea, trebuie mai întîi să ne întrebăm prin ce diferă tainele de simbolurile fiecărei Legi, cea a literei și cea a harului, desigur[30]. Astfel, tainele sînt în mod propriu cele transmise potrivit cu „alegoria celor și făcute, și menționate", adică <ele> s-au și desfășurat istoric și au fost și menționate, de vreme ce sînt narate. De exemplu: cortul mozaic a fost și construit istoric, dar și menționat și narat în textul Sfintei Scripturi. La fel, sacramentele jertfelor Legii au fost îndeplinite istoricește, dar au fost și menționate, potrivit narațiunii. Tot așa, tăierea împrejur a fost și înfăptuită trupește, și narată în scris. Iar în Noul Testament, taina botezului, chiar și trupul și sîngele Domnului, și, desigur, sfîntul mir, sînt fapte istorice, dar se și transmit în scris și sînt menționate. Și acest aspect al sacramentelor este pe drept numit de către Sfinții Părinți „alegorie a celor și făcute, și menționate". Un alt aspect, care primește în mod propriu numele de „simbol", e numit și „alegorie a celor menționate, dar nu făcute", căci e de găsit numai în menționările învățăturii spirituale, însă nu în fapte sensibile. Astfel tainele, în fiecare dintre cele două Testamente, sînt cele istoricește petrecute și narate în literă. Iar simbolurile sînt cele care nu

Verbi gratia, in ueteri lege scriptum est: „Non coques hedum in lacte matris suae". Illud siquidem nunquam secundum historiam legitur fuisse, **teste Augustino**. Dictum est tamen et scriptum, ac ueluti factum traditur, cum ueritas diuinae historiae factum fuisse non inuenitur narrare. Item in psalmis: „Montes exultauerunt ut arietes, et colles sicut agni ouium". In his enim diuinae scripturae locis et in multis similibus allegoria sola dicti, non autem facti et dicti, intelligitur. In nouo testamento multa narrantur, quae secundum fidem historiae non sunt facta, sed solummodo dicta ac ueluti facta. Quorum exempla maxime in allegoria parabolarum dominicarum reperiuntur. Verbi gratia, parabola de diuite et Lazaro paupere in sinu Abraham, [0345C] deque interposito chasmate, de flamma, de lingua, de digito, quae omnia nulla auctoritas secundum res gestas fuisse tradit, sed figurate omnino dicta sunt. Quae forma in omnibus fere parabolis cognoscitur, proprieque simbolica nominatur, quamuis usus diuinae scripturae sit symbola pro mysteriis, et mysteria pro simbolis uicinitate quadam atque similitudine ponere.

s-au petrecut, dar sunt menționate numai în învățătură ca și cum s-au petrecut. De exemplu, în Legea cea veche stă scris: „Să nu gătești ied în laptele mamei lui". (*Ex.* 23,19; 34,26) După mărturia lui Augustin, nu se citește nicăieri că <un astfel de fapt> s-a petrecut istoricește. Totuși, este menționat, scris și transmis ca și cum s-ar fi înfăptuit, deși adevărul istoriei sfinte nu-l prezintă ca și cum s-ar fi întîmplat[31]. La fel și în *Psalmi*: „Munții au săltat precum berbecii și dealurile precum mieii oilor"[32]. (*Ps.* 113,4) În aceste locuri din Sfînta Scriptură și în multe alegorii asemănătoare se înțeleg <lucruri> numai menționate, iar nu făcute și menționate. În Noul Testament sînt narate multe <lucruri> care nu s-au petrecut istoricește, ci sînt doar menționate, ca și cum s-ar fi petrecut[33]. Dintre acestea, exemple se găsesc mai cu seamă în alegoria pildelor Domnului. De exemplu, pilda despre cel bogat și despre Lazăr cel sărac în sînul lui Abraham, și despre prăpastia ce-i separă, despre foc, limbă și deget (*Lc.* 16,19-31), de care nici o autoritate nu ne transmite că s-ar fi petrecut istoricește; dar ea a fost menționată pe de-a-ntregul în mod figurat. Acest aspect se recunoaște în mai toate pildele și e numit în chip propriu „simbolic", cu toate că Sfînta Scriptură obișnuiește să substituie, grație unor anumite apropieri și asemănări, simbolurile în locul tainelor și tainele în locul simbolurilor.

VI [*In.* 6,14]

Ponamus ergo quandam similitudinem, qua possimus suadere quod uolumus asserere. Carnalium fidelium populus et in ueteri lege praecessit et in nouo <testamento> iam est, qui nihil extra litteram sensusque corporeos existimat esse, quoniam altius ultra litteram scripturae et ea quae per sensus accipiuntur <non> potest ascendere. Similiter in ueteri lege perfecti et sapientes in actione [0345D] et scientia spiritualium intellectuum, ac in nouo testamento fuisse narrantur, qui, ueluti discipuli, cum christo in altitudinem contemplationis **tanquam** in quendam montem ascendunt, relictis carnalibus sub littera et sensu in foeno rerum temporalium recumbentibus: „Omnis quippe caro foenum, et omnis gloria eius flos foeni". **Itaque cogitemus** in animo ueluti multitudinem quandam simplicium fidelium in lateribus montis seu in planitie, hoc est infra altitudinem diuinorum intellectuum, residentem. Nam ex textu euangelii datur intelligi, non in summitate montis, sed in quadam planicie, ubi foenum [0346A] multum fuerat, dominum turbam pauisse, ubi ait: „Reuersus in montem ipse solus", ut secundum res gestas accipiamus solum dominum cum discipulis suis prius ascendisse in montem, ac deinde iterum ad inferiora descendisse, miraculoque peracto, solum iterum in montem redisse.

Huic multitudini fidem christi esurienti **appon**antur quinque panes et duo pisc**es**, hoc est, sacramenta quae et facta et scripta sunt, et simbol**a** quae solummodo

VI [*In.* 6,14]

Să stabilim un fel de comparație prin care să putem fi convingători în ceea ce vrem să spunem. Mulțimea credincioșilor trupești a fost, în Vechiul Testament, și este și acum, în Noul Testament, <formată din> cei care consideră că nu există nimic dincolo de literă și de simțurile corporale, căci nu se pot înălța mai presus de litera Scripturii și de cele ce pot fi primite prin simțuri. De asemenea, se spune că și în Noul Testament au fost <unii> desăvîrșiți în Legea veche, înțelepți în faptă și în cunoașterea înțelesurilor spirituale; aceștia, ca discipoli, urcă împreună cu Christos în înaltul contemplației întocmai ca pe un munte[34], pe cînd cei trupești sînt lăsați în urmă sub literă și simțuri, întinși pe pajiștea celor vremelnice: „Căci tot ce-i trup e iarbă, și toată slava lui, floarea ierbii". (*Is.* 40,6) Astfel, ne imaginăm în gînd o mulțime de credincioși simpli șezînd la poalele unui munte sau într-un cîmp, adică mai jos de înaltul înțelesurilor divine. Căci textul Evangheliei dă de înțeles că Domnul a hrănit mulțimea nu în vîrf de munte, ci pe un șes cu multă iarbă; căci spune: „S-a întors el singur pe munte" (*In.* 6,15); așa încît, socotind după cele întîmplate, numai Domnul cu discipolii lui au urcat mai înainte pe munte, apoi au coborît din nou la cele de jos și, după ce a înfăptuit minunea, s-a întors iarăși pe munte, singur.

Acestei mulțimi flămînde de credința în Christos i se pun dinainte cinci pîini și doi pești, adică sacramentele care s-au și petrecut și au fost și scrise, dar și simboluri

dicta, non autem facta. Accipiat christus panes quinque et duos pisces, et gratias agens, patri uidelicet qui uoluit fideles suos simbolis ac sacramentis pascere, tradat discipulis suis, magistris suis, ministris suis; ipsi uero turbae diuidunt. Panes ordeacei a discipulis franguntur, dum ab eis utriusque legis mysteria [0346B] in res gestas et in earum spirituales intellectus diuiduntur. Simplici historia pascuntur carnales; diuinos ipsius historiae intellectus quasi quaedam fragmenta colligunt spirituales. Fragmenta, quae comedunt carnales et saturantur, res gestae; fragmenta, quae comedunt spirituales, diuini intellectus rerum gestarum sunt. Verbi gratia, legatur liber genesios, eo loci ubi transitus carnalis Israhel per mare rubrum narratur. Simplex christianus, adhuc ueluti in foeno rerum temporalium atque carnalium recumbens, sola pascitur historia. Quidquid enim ibi factum est, quinque sensibus corporeis notum fuit: nam et uisi sunt israhelitae siccis pedibus mare transisse, aeguptiaci uero necati fuisse, hoc quoque a finitimis gentibus auditum est, unda marina [0346C] gustata est, olfacta et tacta. Quae cuncta simplex adhuc fidelis animus secum tractat et cogitat, indeque, ueluti quibusdam fragmentis diuinae historiae, satiatur. Intellectum uero ipsius litterae non potest capere, ideoque ab his qui spiritualia **sapiunt** colligitur, ne pereat sed ualentibus intelligere proficiat. Ecce quinque panes hordeaceos, mysteria uidelicet rerum gestarum, in litteram et spiritum diuisa; et, quantum littera est, sensibus corporeis quinariis conueniunt, **in quantum spiritus*** apostolum**

care sînt numai menţionate, însă nu şi făcute. Primească Christos cinci pîini şi doi peşti şi, mulţumind Tatălui care a vrut să-şi hrănească credincioşii cu simboluri şi sacramente, să le ofere discipolilor lui, învăţătorilor lui, trimişilor lui; iar aceştia să le împartă mulţimii. Pîinile de orz sînt frînte de discipoli pînă cînd tainele fiecăreia dintre cele două Legi sînt împărţite de ei în fapte istorice şi în înţelesurile spirituale ale acestora. Cei trupeşti sînt hrăniţi cu istorie simplă; cei sfinţi, cu înţelesurile spirituale ale acestei istorii, ca şi cum ar aduna un soi de resturi. Resturile pe care le mănîncă cei trupeşti şi se satură sînt evenimentele istorice; bucatele cu care se hrănesc cei spirituali sînt sfintele înţelesuri ale evenimentelor istorice. De exemplu, se poate citi în cartea *Genezei*, pasajul în care este povestită trecerea Israelului trupesc prin Marea Roşie[35]. (*Ex.* 14-15) Creştinul obişnuit, încă întins ca pe pajiştea lucrurilor temporale şi carnale, se hrăneşte numai cu istorie. În fapt, tot ceea ce s-a petrecut acolo a fost cunoscut prin cele cinci simţuri corporale: căci şi israeliţii, traversînd marea în picioarele goale, şi egiptenii înecaţi au fost văzuţi, iar despre acest fapt s-a auzit la neamurile vecine; apa mării a fost gustată, mirosită, atinsă. Pe toate acestea le examinează şi le judecă gîndul încă simplu al credinciosului, iar apoi, din el, se îndestulează ca din nişte bucate ale istoriei sfinte. Însă nu poate cuprinde înţelesul acestei litere şi de aceea <bucatele> sînt adunate de cei care cunosc cele spirituale, ca să nu se piardă, ci să fie de folos celor ce le pot înţelege. Iată cele cinci pîini de orz – taine ale istoriei, desigur –

frangentem panes: „Abraham, inquit, duos filios habuit, unum quidem de ancilla, alterum de libera". Ecce historiae prima fragmenta simplicibus sufficientia. Consequenter subiungit fragmenta spiritualia, dicens: [0346D] **„Haec autem sunt quo testamenta".**

Apponantur pisces duo eidem multitudini, hoc est, sola spiritualis doctrinae allegoria dicti, non autem secundum historiam facti. Quae ueluti binario numero continetur, quoniam duobus solummodo sensibus percipitur, uisu uidelicet et auditu, ceteris autem sensibus percipi non potest. Legitur enim oculis, auribus auditur, olfactu uero seu gustu seu tactu remota est. Verbi gratia, ut eisdem **utamur** exemplis, legatur quod scriptum est in exodo: „Non coques hedum in lacte matris suae". Hoc simbolum et per oculos legitur et per aures auditur, frangi uero [0347A] non potest, quia iuxta rerum gestarum fidem non accipitur, sed solummodo allegorice dictum est. Et quoniam non diuiditur, totum memoriae carnalium fidelium commendatur, ut credant sensum spiritualem **his uerbis inesse**, quamuis non intelligant; totum ab his qui spiritualiter spiritualia cognoscunt colligitur. In simbolis itaque, hoc est, in dictionibus spiritualis doctrinae, quas sola allegoria dicti, non autem facti, tradit, nulla fragmenta colliguntur, quoniam in historiam et intellectum non diuiditur. Solus enim intellectus in eo cogitatur, nullum autem factum.

împărțite în literă și în spirit ; în măsura în care sînt literă, se potrivesc celor cinci simțuri, <iar> în măsura în care sînt spirit, <se potrivesc cu intelectul. De aceea>[36] Apostolul împarte pîinea : „Abraham", zice, „avea doi fii, primul de la o sclavă, celălalt de la o femeie liberă". (*Gal.* 4,22) Iată primele bucate ale istoriei, îndestulare pentru cei simpli. A adăugat apoi și bucatele spirituale, spunînd : „Iar acestea sînt cele două Testamente". (*Gal.* 4,24)

Aceleiași mulțimi îi sînt serviți doi pești, adică numai alegoria învățăturii spirituale a celor menționate, însă nu <și> petrecute în ordine istorică. Aceasta este ca și conținută în numărul doi, căci este percepută numai prin două simțuri – văzul și auzul – și nu poate fi percepută cu celelalte simțuri. Căci ochii citesc, urechile aud, însă mirosul sau gustul sau pipăitul lipsesc. Ca să folosim același exemplu, să se citească ce este scris în *Exod* : „Să nu gătești ied în laptele mamei lui". (*Ex.* 23,19 ; 34,26) Acest simbol este și citit cu ochii, și auzit cu urechile, însă nu poate fi împărțit, căci nu este dedus din ordinea istorică, ci este doar rostit alegoric. Și, pentru că nu se împarte, este încredințat întru totul memoriei credincioșilor trupești, ca să creadă că aceste cuvinte conțin un sens spiritual, cu toate că nu îl înțeleg ; însă este adunat cu totul de cei care cunosc în chip spiritual cele spirituale. Și astfel, în privința simbolurilor, adică în mențiunările doctrinei spirituale, pe care numai alegoria le prezintă ca zise, dar nu și petrecute, nu se adună resturi, pentru că <simbolurile> nu se împart în istorie și înțeles. Căci în simbol se găsește numai înțelesul, fără nici un fapt.

Item in nouo testamento, ut et inde exemplum accipiamus, corpus et sanguis domini nostri et sensibiliter secundum res gestas conficitur **mysterium**, et secundum spiritualis intellectus [0347B] inuestigatur **cerebrum**. Quod extrinsecus sentitur et percipitur carnalibus hominibus, quinquepertito corporeo sensui subditis, ordeaceus panis est quia altitudinem spiritualis intelligentiae non ualent **a**scendere, ac ueluti quoddam fragmentum est, quibus carnalis illorum cogitatio satiatur. [0348A] Fragmentum spirituale est his qui altitudinem diuinorum ipsius **mysterii** intellectuum ualent cognoscere, ideoque ab eis colligitur ne pereat. Nam mysterium ex littera et spiritu confectum par**tim** perit, par**tim** aeternaliter manet. Perit quod uidetur, quia sensibile est et temporale; manet quod non uidetur, quia spirituale est et aeternale.

Symboli exemplum fiat: „In principio erat uerbum, et uerbum erat apud deum, et deus erat uerbum". Hoc solummodo dictum, in hoc nulla res gesta cognoscitur, ideoque et totum simpliciter a carnalibus accipiatur, et totum uniformiter a spiritualibus. Nec ibi ulla fragmenta possunt fieri, quoniam nil ibi est quod secundum historiam intelligatur, sed totum ad theologiam, quae omnem sensum et intellectum [0348B] superat, refertur. Oculis legitur legentium, auribus sentitur audientium, ac per hoc, ueluti quidam duo pis**ces**, una eademque euangelistae theologia accipitur, duobus sensibus conueniens...

<Reliqua desunt >

De asemenea, în Noul Testament, ca să luăm un exemplu și de aici, trupul și sîngele Domnului nostru realizează în chip sensibil o taină în ordinea istorică, dar descoperă și un sens ascuns[37] în ordinea înțelesului spiritual. Pîinea de orz este ceea ce e simțit și perceput din afară de oamenii trupești supuși celor cinci simțuri, pentru că ei nu se pot ridica la înălțimea înțelegerii spirituale; e ca o firmitură cu care gîndirea lor trupească se satură. Însă e hrană spirituală pentru cei în stare să se ridice la înălțimea înțelesurilor divine ale acestei taine, și de aceea este adunată de ei, ca să nu se piardă. Căci taina, făcută din literă și spirit, în parte se pierde, în parte stăruie veșnic. Se pierde ceea ce se vede, întrucît e sensibil și vremelnic; stăruie ceea ce nu se vede, întrucît este spiritual și veșnic.

Să luăm un exemplu de simbol: „La început era Cuvîntul, și Cuvîntul era la Dumnezeu, și Cuvîntul era Dumnezeu". Acest <lucru> este doar menționat, în el nu <ni> se dezvăluie nici un fapt istoric, și de aceea e primit cu totul simplu de către cei trupești și întru totul uniform de către cei spirituali. Iar acolo nu pot fi bucăți, pentru că nu e nimic ce poate fi înțeles în ordine istorică, ci totul se referă la teologie, care depășește orice simț și orice înțelegere. Ochii cititorilor citesc, urechile celor care ascultă aud și de aceea primesc una și aceeași teologie a evanghelistului, punînd laolaltă cele două simțuri, ca pe doi pești.

< Celelalte lipsesc.>

Note

Cartea I

1. Din manuscrisul *Laon* 81 al comentariului de față lipsește primul caiet, dispărut înainte de jumătatea secolului al XVII-lea (*SC*, 180, p. 94).
2. *In*. 1, 11 (*Vg.*) : ***In propria venit et sui eum non receperunt.***
3. La Eriugena, interpretarea *Genezei* vădește două faceri ale omului : una în ordine animală, iar cealaltă după chipul lui Dumnezeu. ***Natura umană*** este mai întîi natură animală și are în comun cu genul acesta corpul și viața ; ea este apoi și natură spirituală, pentru că sufletul dezvoltă funcțiuni intelective în intelect, rațiune și simț interior (*Periphyseon*, IV, 775 C). Astfel, în om sînt create toate creaturile sensibile și toate cele inteligibile (*Periphyseon*, IV, 763 D). Prin cădere, natura umană pierde asemănarea cu dumnezeirea. Înainte de cădere, natura umană primară nu era împărțită după cele două sexe, aceasta fiind consecința păcatului. Întruparea lui Christos în natura umană este primul pas pentru întoarcerea ei în dumnezeire.
4. Un inventar al formulărilor antiiudaice în *Comentariu* ar conține următorii termeni : ***perfidie*** (I, xx ; IV, i), ***idolatrie*** și ***superstiție*** (I, xxvii), ***invidie*** și ***necredință*** (III, i ; IV, i), ***aroganță*** și ***ignoranță*** (III, iv). Un alt clișeu larg folosit se referă la faptul că iudeii se cramponează de litera textului.
5. Cuplul *credere-intelligere* nu este întîmplător aici : în exegeza biblică eriugeniană, treptele de urmat sînt, suprapuse, istoria, morala, fizica și teologia. Parcursul spiritual al omului se structurează paralel cu acestea : *credere* corespunde